

2018
9.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

BALASSA BENCE – BEZSENYI TAMÁS: A rendszerváltás időszakában gyorsuló gazdasági bűnözés szerveződése

POLT PÉTER: A büntetőeljárás törvény újításainak várható hatásai

BUDAHÁZI ÁRPÁD: A bizonyítási kísérlet alanyai

BÉRCES VIKTOR: A szakvélemények büntetőperbeli felhasználásának elvi és gyakorlati kérdéseiről

NAGYCENKI TAMÁS: Központokkal a szervezett bűnözés ellen

MÉSZÁROS GÁBOR: Sebességhatárok és baleseti statisztikák az Európai Unióban

66.
évfolyam

TARTALOM 2018/9.

BALASSA BENCE – BEZSENYI TAMÁS

A rendszerváltás időszakában gyorsuló gazdasági bűnözés szerveződése (7–28)

POLT PÉTER A büntetőeljárás törvény újításainak várható hatásai (29–38)

BUDAHÁZI ÁRPÁD A bizonyítási kísérlet alanyai (39–57)

BÉRCES VIKTOR A szakvélemények büntetőperbeli felhasználásának elvi és gyakorlati kérdéseiről (58–81)

NAGYCENKI TAMÁS Központokkal a szervezett bűnözés ellen (82–106)

MÉSZÁROS GÁBOR Sebességhatárok és baleseti statisztikák az Európai Unióban (107–130)

FÓRIZS SÁNDOR Politikai tartalmú büntetőeljárások a határőrségnél 1950-ben (131–146)

PHILIPP SCHNEIDER – PATONAI ZOLTÁN –

GERGELY PÉTER – FOGARASI KATALIN

Testi sértés vagy emberölési kísérlet? (147–163)

SZERZŐK 2018/9.

DR. BALASSA BENCE rendőr őrnagy, tanársegéd,
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
nemzetközi és európai rendészeti tanszék

BEZSENYI TAMÁS rendőr őrnagy, tanársegéd,
Nemzeti Közszerológati Egyetem
Rendészettudományi Kar
krimináltaktikai és metodikai tanszék

DR. BÉRCES VIKTOR PHD adjunktus,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar

DR. BUDAHÁZI ÁRPÁD rendőr őrnagy, PhD, adjunktus,
Nemzeti Közszerológati Egyetem
Rendészettudományi Kar
Bűnügyi Tudományok Intézete
büntetőeljárásjogi tanszék

DR. FOGARASI KATALIN igazgató, Semmelweis Egyetem
Nyelvi Kommunikációs Igazgatóság

DR. FÓRIZS SÁNDOR egyetemi tanár,
Nemzeti Közszerológati Egyetem
Rendészettudományi Doktori Iskola

DR. GERGELY PÉTER egyetemi tanársegéd, igazságügyi orvos szakértő
Debreceni Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézet

MÉSZÁROS GÁBOR rendőr alezredes, tanársegéd,
Nemzeti Közszerológati Egyetem
Rendészettudományi Kar
közbiztonsági tanszék

NAGYCENKI TAMÁS doktorandusz,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar,
kiemelt főnyomozó,
Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda

DR. PATONAI ZOLTÁN klinikai orvos,
Pécsi Tudományegyetem Klinikai Központ
Traumatológiai és Kézsebészeti Klinika

DR. PHILIPP SCHNEIDER DAAD-vendégoktató,
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar (2012–2017)

DR. POLT PÉTER legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

SUMMARY

Balassa, Bence – Bezsényi, Tamás

Growing economic crime in around the political transition [7–28]

Following up on George Kubler's *The Shape of Time*, the authors reflect on Hungarian trends in criminality around the political transition.

Polt, Péter

The expected consequences of the criminal procedure legislation [29–38]

The author provides an overview of the prospects of the new, 2017 Hungarian criminal procedure law.

Budaházi, Árpád

The subjects of reconstruction [39–57]

The author provides an overview of the role of reconstruction in criminal evidence.

Bérces, Viktor

On the theory and practice of expert opinions in criminal procedure [58–81]

The author provides an overview of the evidence theory and jurisprudence concerning expert opinion in Hungary.

Nagycenki, Tamás

Centers in the fight against organized crime [82–106]

The author provides an overview of the role of coordination, evaluation or analysis centers in policing organized crime.

Mészáros, Gábor

Speed limits and accident statistics in the European Union [107–130]

The author provides an analysis of the correlation between speed limits and traffic safety in the EU.

Fórizs, Sándor

Political trials within the Hungarian Border Guard in 1950 [131–146]

The author provides archival material on political trials involving the Border Guard Service in 1950.

SUMMARY

**Schneider, Philipp – Patonai, Zoltán – Gergely, Péter –
Fogarasi, Katalin**

**Bodily harm or attempted homicide: inadequate medical terminology
in the criminal procedures [147–164]**

This authors investigate how terminological problems in medical diagnostic reports recorded in outpatient emergency surgeries or accident clinics, impact the forensic assessment of injuries and criminal proceedings in general.

BALASSA BENCE – BEZSENYI TAMÁS

A rendszerváltás időszakában gyorsuló gazdasági bűnözés szerveződése

A magyarországi rendszerváltozás, a politikai, gazdasági, társadalmi és szociokulturális átmenet, amely nagy szerencsénkre vér nélkül zajlott le 1989–1990-ben, nem hagyta érintetlenül a hazai bűnözés, és a értelemszerűen a bűnüldözés struktúráját, dinamikáját sem.¹ A „komolyan vehető” sőt komolyan veendő szervezett bűnözés, a feketegazdaságból, illegális tevékenységből származó hatalmas, addig sosem látott vagyonok felhalmozódása olyan speciális próbák egész sora elé állította a magyar bűnüldöző szerveket, amik révén a bűnügyi nyomozás maga, és valamennyi kapcsolt területe (kriminalisztika ágai, kriminológia, kriminálszociológia) teljesen átalakult, újraértelmeződött. Ennek az időszaknak, de már a nyolcvanas éveknek, majd pedig az inkább hírhedt, mint híres kilencvenes évek bűnüldözés-történetének kívánunk ebben a rövid dolgozatban emléket állítani, és arra is keressük a választ, némileg *Lentner Csaba* professzor egyik tanulmányának címét parafrázálva, hogy mindennek az átalakulásnak vajon ki fizette meg az árát.²

A kronologikus, linearitásában felfogott és értelmezett történelemkép természetét kritizálta az amerikai művészettörténész, *George Kubler*. Állítása szerint a biológiai metaforák vonatkoztatása a történelmi folyamatok időbeli változására azzal a hátránnyal jár, hogy az életciklusok ismétlődését előfeltételezi a múlt különböző időszakaiban.³ A ciklikusság helyett Kubler az egyedi és megismételhetetlen minőséget emeli ki, ezt pedig annyiban helyezi egy teleologikus értelmezési keretbe, amennyiben a történelmi folyamat aktoraitól is céltételezést vár el. Érvelését gyengíti, hogy a művészettörténész esztétikai fogalmai nélkül egy csupán történetiként definiálható témakörben a célirányosság korántsem dönthető el ilyen könnyen.⁴ Kubler szerint „*a biológiában nincs*

1 Mátyás Szabolcs: Magyarország általános bűnözésföldrajzi helyzete. *Hadtudományi Szemle*, 2017/4., 497–505. o.

2 Lentner Csaba: *Rendszerváltás és pénzügypolitika*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005, 13. o.

3 George Kubler: *Az idő formája. Megjegyzések a tárgyak történetéből*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1992, 23. o.

4 Vö. „Ennek a törekvésnek messzire vezető esztétikai következményei lesznek, amennyiben a »modern világ«, a sors, az állam, a közösség minden szubsztanciális meghatározottságát elveszítette...”
Balassa Bence: *Kognitív esztétika, mint pszichológiai határhelyzet*. *Kritische Zeiten*, 6. Jahrgang, Heft 1–2, 2015, S. 43.

értelme célról beszélni, de a történelemnek enélkül nincs értelme”⁵. Történeti perspektívából szemlélve a múlt egykori aktorainak tevékenységében ugyanolyan könnyű, vagy éppenséggel lehetetlen reális, a kor ismerete alapján plauzibilis célokat felfedezni, mint a biológia látszólag örökké tartó körforgásában. *Karl Popper* alapján állíthatjuk, hogy egyes állatfajok az emberhez hasonlóan problémákkal szembesülnek, amelyeket adott esetben a környezetük megváltozása idéz elő. A kezdeti probléma megoldására adott kísérleti elméletet a hibák kiküszöbölése követi, amíg a probléma természete olyannyira meg nem változik, hogy azt többé már nem értékeljük problémaként, hacsak egyes előre nem látott következményei alapján egy más szinten, egy más problémaként újra nem találkozunk vele.⁶

Az emberi elméletalkotás vagy pragmatikusabb célokat szolgáló problémamegoldás a popperi elképzelés alapján ugyanolyan evolúciós változás, ám a legtöbb élőlényben ez fizikai elváltozásokat indukál, míg az emberben úgymond bőrön kívüli mutációt kelt.⁷ Ezek az exoszomatikus mutációk amekkorára heurisztikus magyarázóerővel és gyakorlati haszonnal kecsegtetnek egyes időszakok kezdetén, a specializáltság miatt megközelítőleg ugyanolyan ballasztként nehezítik később a megváltozott körülményekre adható válaszokat. Ebből a szempontból tartjuk a biológiai metaforákat hasznosabbnak, mint a Kubler által ajánlott fizikaiakat, például az energiaátadást, vagy áramkörökben fellelhető ellenállásokat és transzformátorokat, amelyek az átalakulásoknak sokkal inkább mechanikai olvasatot adnak, ám nélkülözik a történeti változásokban tetten érhető útfüggőséget. A jelen elhasznált részeit, a történeti múlt darabjait szinte lehetetlen lekapcsolni, mint egy áramkört, sokkal inkább el lehet sorvasztani, ki lehet éhezteni, ahogy a magyar rendszerváltás után az intézményi, gazdasági rendszerek átalakulását hiába befolyásolták mechanikai változásokhoz hasonló döntések, a mechanizmusok aktorai korábbi tőkéjük alapján tudtak az új ökoszisztémához adaptálódni, ahogy az élőlények esetében természetes. Mindamelletteljesen egyetérthetünk Kubler azon érvelésével, hogy az időt csak közvetve ismerjük meg, a megtörtént dolgok alapján következtethetünk vissza rá.⁸ *Szekeres András* érvelésével, miszerint a kubleri szemlélet, a fizikai metaforák megvilágítóbbak lennének a különbö-

5 George Kubler: i. m. 22. o.

6 Karl Popper: *Test és elme. Az interakció védelmében*. Typotex Kiadó, Budapest, 1998, 20–23. o.

7 Uo. 23. o.

8 George Kubler: i. m. 29–30. o.

ző nyelvekbe régóta inkorporálódott biológiai fogalmaknál, az előbbieken kifejtett érvelés alapján nem érthetünk egyet.⁹

George Kubler elsősorban a prekolumbiánus időszakot kutatta, és a hegemónnak beállított európai korszakokkal összehasonlíthatóvá kívánta tenni saját témáját, ezért *Az idő formája* című könyvében vezette be az idő problematikáját. A George Kubler által kialakított történeti időszakléleket a történészek is haszonnal módosíthatják saját kutatási területük szempontjai szerint. A szerző a tárgyak története címén a művészet fogalmát kiterjesztette minden ember alkotta tárgyra, így lényegében művészihez hasonló jelentőséggel, alkotói tudattal ruházhatók fel akár azok a bürokratikus dokumentumok is, amelyeknek bár nem tulajdonítunk invenciózusságot vagy artisztikus eredetiséget, mégis a kubleri értelemben a tárgyi világról, annak racionális rendbe ágyazott időbeli változásáról adtak számot.

A társadalom tagjainak hétköznapijait körbevevő tárgyi világ, ember indukálta tevékenységek és változások művészeti analógiával élve kopírozását próbálják magukra vállalni a hivatalos dokumentumok, legyenek azok akár egy gazdasági cég iratai, vagy az állami erőszakszervezet hivatalosnak, olykor titkosnak nyilvánított jelentései. A feljegyzések jelentőségét az adja, hogy a tárgyi világ részei nem a véletlen művei, vagy ahogy maga a Kubler fogalmaz „*minden ember készítette tárgy probléma célszerű megoldására készült*”¹⁰. Az individuális szinten célirányos tevékenységek között könnyen felismerhető a bűnelkövetés is mint racionális szükségletkielégítő vagy problémamegoldó technika.¹¹ Az állami igazságszolgáltatás perspektívájából nézve a társadalom tagjainak cselekvését úgy interpretálja, hogy azt feltételezi, az eredeti célokat rekapitulálja, noha inkább a saját szemszögéből nézve értelmezi át. Ebből következően a szervezett bűnözés jelenségét nem annak feltételezett szereplői alakítják ki, hanem az őket üldöző rendőri és egyéb igazságügyi szervek hozzák létre.

Kubler értelmezésében egy-egy történeti perspektíva temporizálása hasonló egy grandiózus freskó repedéseihez. A források értelmezéséből létrehozott egységes kép a különböző folyamatok időbelisége alapján felszabdaldik, de a komplexitását éppen ez hozza létre.¹² „*Ilyen megközelítésben a*

9 Szekeres András: Az idő urai? Történészek és időstruktúrák. In: Granasztói Péter – Szelják György – Tasnádi Zsuzsanna: A megfoghatatlan idő. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2000, 144. o. [Tabula könyvek 2.]

10 George Kubler: i. m. 23. o.

11 Szabó András: A büntett és büntetése. Gondolat Kiadó, Budapest, 1979, 319–329. o.

12 Vö. Balassa Bence: The importance of the international cooperation... Kritische Zeiten, Sonderheft, 2016, S. 2.

*pillanat keresztmetszete, az adott helyen egyetlen adott pillanat teljessége a különböző fejlettségi állapotban lévő, különböző korú darabok mozaikját mutatja, nem pedig a középpontból minden alkotóelemre szétsugárzó szerkezetet.*¹³ Az adott időszak bűnözéséről keletkezett rendészeti, igazságügyi források számot adnak az elkövetői technikák fejlődéséről, a bűnözői tevékenység felgyorsulásáról, valamint a bűnüldözői módszerek megkésett-ségének problémája is gyakorta felvetődik.¹⁴

A rendszerváltás után a szervezett bűnözés terjedésének felgyorsulását érzékelték a belügyi szervek, mindeközben ennek értelmezése egyre megkésettébbé vált.¹⁵ A probléma kettőséget a kriminológiai szakemberek az ezredforduló idején próbálták meg feloldani. „Az 1980-as évek kezdete óta a megelőző évtizedek hibás politikai és gazdasági döntései következményeként a bűnözés növekedésbe kezdett.”¹⁶ A bűnözés egyes formáinak tendenciózus növekedéséről, a bűnüldözés megkésett-ségének leküzdhetőségéről először 1978-ban írt cikket a belügyi nyilvánosság számára több rendőrtiszt a *Belügyi Szemlébe*.¹⁷ Abban az évben a belügyi nyilvánosság szerint „a bűnüldözés időszerű kérdéseiről folytatott konzultáció igen sok lényeges – elsősorban a bűncselekmények gyors és eredményes felderítésével kapcsolatos – problémát jelentett. A konzultáción felmerült, hogy rendőri szerveinkhez igen sok olyan információ, adat érkezik, amelyek kellő értékelés és alkalmasak lennének az adott bűncselekmények gyors és eredményes felderítéséhez.”¹⁸ Az időszerű kérdések eufemisztikus deskripciója mögött a gyakorlati problémák pontos fogalmi definiálásának veszélye állhatott. Az bűnüldözés eredményessége szorosan összekapcsolódott a nyomozás lefolytatásának gyorsaságával, míg a bűnüldözés számára releváns többletinformációk megjelenése a különböző médiafelületek segítségével, a tömegtájékoztatás országos kiterjedésének létrejöttével és felgyorsulásával áll összefüggésben. A kor próbatétele, az időszerű probléma a bűnözők akcióinak felgyorsulása, illetve a bűnüldözők korábbi időszakokhoz mért reakciójának növekvő eltérése. A bűnözés strukturális változását, az új belépők (értsd: bűn-

13 George Kubler: i. m. 50. o.

14 Girhiny Kornél: A nyomozások új irányvonalai. A technikai jellegű bizonyítási módszerek dominanciája. Magyar Rendészet, 2015/2., 89–99. o.

15 Mátyás Szabolcs – Sallai János: Kriminálgeográfia. In: Ruzsonyi Péter (szerk.): Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2014, 335–353. o.

16 Déri Pál: A bűnözési statisztika és a valóság. BM Kiadó, Budapest, 2000, 136. o.

17 Mérges István – Pintér Gyula – Farkas Miklós – Somlai János – Fekete Károly – Kollok Alajos: A bűnüldözés időszerű kérdéseiről. Belügyi Szemle, 1978/2., 34–40. o.

18 Dobos János: A bűnüldözés időszerű kérdéseiről: hozzászólás az azonos című konzultációhoz. Belügyi Szemle, 1978/4., 66. o.

elkövetők) megjelenése már nem csupán mint generációs kérdés, hanem mint bűnügyi probléma is reprezentálta. A bűnözők szervezettségének feltételezhető megindulására először *Dobos János* hívta fel a figyelmet 1978-ban.¹⁹

Vajon miként reagáltak az államhatalom bűnüldözői szervei a bűnözés új formáira? Miként fedezték fel és definiálták a maguk számára? Hogyan láttatták a velük folytatott harcot?

A rendszerváltás utáni tipikus értelmezés szerint (ami még a kriminológiai szakmunkákban is tetten érhető volt) az ország lakói nem ismerték a szervezett bűnözés jelenségét. „Magyarországon 8-10 évvel ezelőtt a lakosság csak a nyugati filmekben látott és hallott a szervezett bűnözésről, és ezek közül is elsősorban a kábítószer-kereskedelemtől. De még szakmai körökben is csak előjeleit vélték felismerni a bűnözés szervezettségének, igaz, sokak által ezt is vitatottan.”²⁰ A *Déri Pál* statisztikai munkájából származó előbbi példa szerint a társadalom nem ismerte, nem is szembesült a bűnözés szervezetté válásával. Létrejöttének jelei kétségesek voltak a szakemberek előtt is. Az értelmezés szerint a régi államrendszer lebomlása ásta alá a társadalmi és gazdasági kapcsolatok etikai dimenzióit, aminek nyomán – az előbbi metaforában rejlő narratívát követve – a bűnözés kilépett a medréből, és a hatóság számára ellenőrizhetetlen területekre hatolt be. „Az igazság az, hogy bármilyen áldozatos munkával dolgoznak a bűnüldöző szervek, munkájuk nem több, mint a tű keresése a szénakazalban.”²¹

A bűnözés gyorsulása

A műtárgyak, az anyagi kultúra időbeliségét történeti szekvenciák alapján lehet értelmezni. Az elsődleges tárgyakból és azok másolataiból jönnek létre az egyes történeti szekvenciák.²² A másolatok elterjedése jelzi azt, hogy szélesebb körben terjedt el az adott forma vagy tárgy, az emberek pedig egyre nagyobb számban használják őket. A változásokat a fogyasztók, használók ambivalensen ítélik meg: amíg az előfutárok jövőbeli lehetőségeken gondolkodnak, addig a közvélemény nagy része csak azt érti meg igazán, aminek valamilyen formájával már találkozott.

19 Uo.

20 *Déri Pál*: i. m. 137. o.

21 Uo.

22 *George Kubler*: i. m. 131–132. o.

A bűnözők között egy-egy új módszer, trükk kitalálása *mutatis mutandis* olyan iniciális, szekvenciaindító tárgy, mint egy eredeti megoldásokat mutató festmény. Viszont amíg egy műalkotás esetén az eredeti meglétének, annak megbízható beazonosításának felbecsülhetetlen jelentősége van, addig a bűnözési módszerek első alkalmazói nem minden esetben tárhatók fel. Az 1970-es években több szocialista országban elterjedtek a hengerzártöréssel megvalósított lakásbetörések, a módszer alapötlete Lengyelországból származhatott. A trükk kiötlője és az első ilyen típusú elkövetéssel meggyanúsított, vagyis az első ilyen módszert használó ismert bűnöző azonban nem feltétlenül esik egybe. A magyar kriminalisztika ráadásul csak azzal volt tisztában, hogy *Krzysztof Rybitwa* volt az első, egyébként lengyel származású bűnelkövető, aki hengerzártöréssel követte el több betörést Budapesten.²³ A „lengyel módszer” széles körű elterjedését követően, az ellene való védekezés fontosságának felismerése után a bűnözőknek új technikákra volt szükségük. A lakásbetöréseknél alkalmazott roncsolásos módszerek után a nem roncsolásos elkövetési módban rejlő újítás lényege, hogy a sértett csak később vette észre a behatolást. A zárfényes trükk eredetét a csehszlovák bűnözőkhöz köthették a hatóságok. A módszer atyja ebben az esetben biztosan az első elkövető, akit a hatóságok is ismertek. A *Smolskiként* ismert, az említett módszert használó betörő Magyarországra érkezése az 1980-as évek közepén éppen ezért nagy nehézséget okozott a hatóságoknak.²⁴ A vagyon elleni bűncselekmények történeti szekvenciáit a művészeti tárgyakhoz kapcsolódó időbeli változásoktól eltérően sokkal inkább behatárolja az elterjedése és az alkalmazhatósága. Az említett két módszer elsősorban a Sopronban, 1901-ben alapított Elzett gyár által készített zárokon működött, a szocialista időszakban pedig a legtöbb kelet-európai országban ilyen típusú zárokat szereltek fel. *Dános Valér* kutatásai rámutattak arra, hogy a bűnözők először a lakásbetörések elkövetésére kezdtek nagy számban szerveződni.²⁵

A szervezett bűnözés fogalma ironikus módon az 1980-as évek első felében bukkant fel ismét, éppen az után, hogy az MSZMP Politikai Bizottsága elfogadta, és kivitelezésre továbbküldte a kormánynak az Országos Tervhivatalnak a második gazdasággal kapcsolatos javaslatát.²⁶ A nyilvánosságra ke-

23 Csiba István – Bodor Endre: A szervezett jellegű bűnözés megnyilvánulásai a fővárosban. *Belügyi Szemle*, 1983/9., 3–9. o.

24 Lukács György: *Mesél a pesti zsaru*. Cédrus Kiadó, Budapest, 1990, 46–47. o.

25 Dános Valér: A szervezett bűnözés és egyes elemeinek megjelenése a hazai bűnözésben. *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1988/1., 16. o.

26 Sik Endre: *Egy ló-öszvér a lovokról és a szamarokról*. Adalék a második gazdaság hazai esztörténetéhez. *Közgazdasági Szemle*, 1996/7–8., 710. o.

rülő anyagok óriási vitákat és félelmeket gerjesztettek. Többen egyenesen attól tartottak, hogy „a szocializmus bedobta a törülközőt”²⁷, ám végül 1982. január 1-jei hatállyal életbe lépett a kisvállalkozókról szóló törvény. Ugyanabban az évben a BM ORFK Bűnügyi Csoportfőnöksége átvette és egyesítette a korábban több Pest megyei rendőrkapitányság által külön-külön nyomozott sorozatbetöréses ügyeket.²⁸ A két esemény feltehető egymásra hatásán túl, a törvény egyértelműen meghatározta a nyomozás bizonyos aspektusait.

1982. november 1-jén fejeződött be az úgynevezett Presztízs-ügy nyomozati szakasza, a bűnügy nyolcvanöt vádlottját a következő években ítélték el jogerősen. Százhetven bűncselekményt bizonyított rájuk az ügyészség, ebből 147-rendbeli betöréses rablást, illetve ezzel összefüggésben terhükre róttak okirat-hamisítást, jogtalan külföldre utazást, gépkocsilopást, lőszerrel való visszaélést és orgazdaságot.²⁹

Pintér Sándor, az ügy egyik nyomozója a *Belügyi Szemlében* tárta fel a nyomozás menetét. Ezen túl az ügy kronologikus követése lehetővé tette, hogy a(z) elsősorban a szakmabeli olvasó képet kapjon arról, miként képződhettek a szocialista Magyarországon az állami kontroll kijátszásával többmilliósvagyonszerű vagyonok.³⁰ A kor jogi terminusai alapján csak bünszövetségről lehetett szó, de az ügy kapcsán kirobbant vita alapján itt merült fel először a szervezett bűnözés létének lehetősége.

Tonhauser László, az ügyért felelős nyomozó csoport vezetője visszaemlékezései szerint az 1970-es évek végétől megnövekedtek a személyi tulajdon elleni bűncselekmények, különösen a lakásbetörések. „*A helyszínek nyomszegények voltak. Az okozott kárérték is a sokszorosára emelkedett, egy-egy betörésnél nem volt ritka a 4-5-10 milliós kár. A felderítés lehetetlenné vált. Ha egy-egy esetben sikerült is gyanúsítottat produkálni, az begubózott, nem volt hajlandó szóba állni a rendőrséggel.*”³¹ Tonhauser értelmezésében új típusú bűnelkövetési mód honosodott meg Magyarországon. A módszeressé váló elkövetők biztos információk alapján dolgoztak. A felderítés ellehetetlenülését a bűnözői hálózatok megerősödése okozta. Ha egy bűntársuk, vagy valamilyen részlegesen a hálózathoz kapcsolódó személy letartóztatására került sor, a családjukat pénzzel, csomagokkal segítették. A hozzátartozókon

27 Germuska Pál: „De hát eszerint a szocializmus bedobhatja a törülközőt?” Második gazdaság a Kádárkorszakban. In: Germuska Pál – Rainer M. János (szerk.): Évkönyv XV. 1956-os Intézet, Budapest, 2008, 76–77. o.

28 Pintér Sándor: Egy bünszövetség felszámolása. *Belügyi Szemle*, 1983/8., 96. o.

29 Tonhauser László: Szervezett bűnözés? *Belügyi Szemle*, 1983/9., 48. o.

30 Pintér Sándor: i. m. 96–103. o.

31 Tonhauser László: *Nem kérek bocsánatot*. Totem Kiadó, Budapest, 1999, 100. o.

keresztül pénzzel vagy más eszközzel továbbra is befolyásolták őket. Jó ügyvédek szereztek minden tag és érintett számára a nap bármely órájában.³²

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának adminisztratív ügyekért felelős titkára, a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály (KAO) vezetője, az igazságügy-miniszter, a legfőbb ügyész, a belügyminiszter, illetve a Legfelsőbb Bíróság elnöke egy nem nyilvános keretek között tevékenykedő, valamint pozícióiknál fogva kiterjedt informális hatalommal felruházott tanácsot működtetett 1957-től egészen a rendszerváltásig. Praktikus megoldássá vált, hogy ezen a fórumon keresztül jöjjön létre a különböző állami szervek vezetői mint az igazságügyi és büntető hatóságok, valamint az állampárt képviselői közötti együttműködés.

A koordinációs bizottság havi rendszerességgel ülésezett a bűnügyi és igazságszolgáltatást érintő aktuális kérdések kapcsán. Az 1983. február 7-én tartott ülés második napirendi pontja szerint *Szilbereky Jenő*, a Legfelsőbb Bíróság akkori elnöke tartott tájékoztató jelentést „*a sokvádoltas [sic!], kiemelkedő jelentőségű büntető ügyekben [sic] az időszerűség megvalósításának akadályait kapcsolatos tapasztalatokról*”³³. A tájékoztató jelentés a Presztízs-ügy miatt született meg, Tonhauser visszaemlékezései szerint a belügyi vezetés csak a nyomozás lezárulásáig támogatta a szervezett bűnözésre vonatkozó elképzeléseiket, és az ügy végeztével az emiatt létrehozott nyomozó csoportot is feloszlatták.³⁴ A tájékoztató jelentés ennek szellemében még a bűnszövetség kifejezést is kerülte, noha az a korszak jogi szabályozása szerint a bűncselekmények szervezett elkövetését jelenti.³⁵ Ehelyett a jogilag leginkább neutrális „*sokvádoltas*” fogalmat használta a Legfelsőbb Bíróság akkori elnöke. A koncepció az ügyek nyomozati és bírósági szakának meggyorsítását kívánta elérni.

A bizottság elfogadta a jelentést, valamint négy pontba szedte a jövőbeni terveket. Az első pont szerint a „sokvádoltas” ügyeket már a nyomozati szakaszban elkülönített ügyekre kell bontani, hogy így kerülhessenek bíróság elé. Értelmezése szerint ez a záloga, hogy az eljárás ne ütközzön más nehézségekbe. Ezt nem részletezik, de praktikus politikai szempontokat lehet feltételezni. Az elkülönítés következtében a bűnszervezetek tagjainak együtt-

³² Pintér Sándor: i. m. 101. o.

³³ A koordinációs bizottság 1983. február 7-i üléséről készült emlékeztető.

http://w3.osaarchivum.org/files/fa/999/4/1/koordinacios/1983/koord_biz_83_02_07.pdf

³⁴ Tonhauser László (1983): i. m. 48–52. o.

³⁵ „*Bűnszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten követ el, vagy ebben megállapodik.*” 1978. IV. törvény, IX. fejezet. Értelmező rendelkezések 137. § 6.

működése és érdekközössége a jogi percepció szempontjából csupán viszonylagos érdekbeli hasonlóságokká válik.

A második pont szerint, ha semmilyen formában sem lehetséges a méretes ügyek szétdarabolása, akkor minden esetben öttagú bírói tanácsnak kell eljárnia. Az e mögött meghúzódó cél szoros összefüggésben áll a harmadik ponttal, miszerint az Igazságügyi Minisztériumnak vizsgálnia kell, van-e lehetőség a bíróságok ítéletszerkesztési gyakorlatának, módszereinek egyszerűsítésére. Magyarán, ha nem úszható meg egy nagy bünszervezettel kapcsolatos bírósági ügy, azt érdemes minél előbb lefolytatni, és ítéletet hozni.

A negyedik és egyben utolsó pont rendkívül talányosan lett megfogalmazva. „Az eljáró szervek vezetői kísérik figyelemmel a nagyterjedelmű [sic!] ügyek elintézését és biztosítsák az időszerűséget.”³⁶ Ha a két tagmondat között logikai kapcsolat van, akkor a „figyelemmel kísérés” mint az ellenőrzés célja feltehetően az időszerűség elősegítése. Ez pedig nem más, mint a bünszervezetben, de jogilag csak bünszövetségben elkövetett ügyek³⁷ lehető leggyorsabb lezárása.

A napirend végén felsorolják, hogy pontosan mivel is lehet ezt elérni: a hosszadalmas nyomozati eljárások, tehát a bizonyítási szakasz lerövidítésével. Ez alapvetően egyet jelent a terjedelmes vádiratok lerövidítésével, hiszen a hatóságok részéről „*úgyis minden egyes ügyben tapasztalható a túlbizonyításra való hajlam*”³⁸. Feltehetően a szöveg írója nem volt tisztában azzal, hogy amit kritikának szán, az sokkal inkább implicit dicséretként tűnik majd az olvasó szemében. Továbbá a védőügyvédek hajlamosak elhúzni az ügyeket, ez ellen fel kell lépni, ahogy „*a több ezer oldalas vádiratok, illetve több száz oldalas ítéletek*”³⁹ is feleslegesek.

Az 1980-as évek elején Tonhauser a *Kék fény* című tévés bűnügyi magazin egyik állandó szakértője volt. A Presztízis-ügy egy-egy érdekesebb részletét meg is lehetett mutatni a szélesebb nézőközönségnek. A kultúrpolitika úgy határozott, hogy a magyar alvilág létére utaló történetek annak explicit elismerése nélkül a nézőközönség széles köre elé tárhatók. A szervezett bűnözés kialakulásának történetének bemutatására viszont a nézők ilyen széles rétegét elérő médiafelületen nem kerülhetett sor.

³⁶ A koordinációs bizottság 1983. február 7-i üléséről készült emlékeztető.

³⁷ Jogdogmatikailag a bünszervezetet a bünszövetségtől az választja el, hogy az előbbi több, szervezetten elkövetett cselekmény esetén áll fenn, így rendszeres jövedelmet biztosít a bűnelkövetőknek. Az utóbbi viszont csak egy vagy két szervezetten elkövetett bűncselekmény esetén áll fenn.

³⁸ A koordinációs bizottság 1983. február 7-i üléséről készült emlékeztető.

³⁹ Uo.

A második gazdaságban dolgozó sértetteket a Presztízs-ügyben szereplő bűnözők nagyrészt ismerték, vagy valamilyen kapcsolatukon keresztül információkat szerezhettek az általuk nem ismert áldozatukról. Vajon ezen maszek, második gazdasághoz kapcsolódó emberek vagyonosodását miért akarta a nyomozó hatóság figyelmen kívül hagyni? A valószínű magyarázatot *Tamás Ervin* interjúkötete adhatja meg, amelyben a siófoki kapitány a második gazdaságban, pontosabban a vendéglátóiparban dolgozó személyekről nyilatkozik. „*A szerződéses boltoknál még valamire kell vigyázni: az orgazdaságra. A »megpattintott« áruk gyorsan gazdát cserélhetnek, a lebukás veszélye pedig – a szabadabb árubeszerzés miatt – jóval kisebb, mint a gebineseknél vagy a szoros elszámolású üzletekben.*”⁴⁰ Feltehetően súlyos politikai problémákat okozott volna, ha a már említett, 1982. január 1-jén bevezetett kisvállalkozási törvény hatálya alá eső sértettek törvénytörő magatartását is vizsgálták volna.

Rendszerlassulás

A szervezett bűnözés időbeli megváltozásának kérdése különösen fontosá válhat, ha a kérdés rendszerváltás idejére eső történetével foglalkozunk. A bűnözés idejének gyorsulása, lelassulása bár szorosabb összefüggésben áll a társadalmi feltételek változásával, mint a művészet esetében, mégis egy művészettörténész elméletére szeretnénk építeni most következő elemzésünket. Kubleri értelemben az újítók és a lázadók új lehetőségeket tesznek lehetővé, ami által megváltoztatják a történeti szekvenciát. Kubler szerint a társadalmi átalakulások nem feltétlenül esnek egybe a művészeti megújulások korszakaival. A bűnözés esetében viszont feltételezésünk szerint igen jelentős mértékű az összefüggés a politikai-gazdasági változások és a bűnözés mechanizmusai között. A történeti szekvenciák alakulásában nagy szerepet játszanak a művészek életének tipológiái (az elemzésben a kubleri modellből csupán az újítót és a lázadót használom), miközben a társadalmi kényszerek befolyásolhatják ugyan, de nem határozhatják meg őket. Ez részlegesen hasonló lehet az előfutárok esetében, viszont a lázadó bűnözők esetében ez nem állja meg a helyét, hiszen ők egyenesen a társadalmi kényszerek befolyásolása alapján cselekszenek. A mindenkori társadalmi-gazdasági helyzet idézi elő a különböző bűnözőtípusok megjelenését, ellentétben a művészi autonómiával, amely

⁴⁰ Tamás Ervin: Szerződő feleim. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1988, 109. o.

az adott művészeti irányzatokkal szemben is sikeresen valósíthatja meg magát. Az újító és lázadó művészet hosszabb időintervallummal dolgozik, mint ami a bűnözők közötti újítók, illetve a lázadók számára adott.

Kubleri értelemben „*az előfutár új civilizációt alakít ki, a lázadó egy felbomló határait jelöli ki*”⁴¹. Az előfutárok tevékenységének hatására „*az ismeretek új tartományai tárulnak fel*”⁴². Az előfutár a korábbiaktól eltérő formákat hoz létre régi alapokon, míg a lázadó egyértelműen szakít a meglévő lehetőségekkel, hogy sokkal szabadabban tudjon működni a saját elképzelései szerint. Az előfutár nem válik botrányossá, a rajongói támogatást nélkülözi, azonban a lázadó tónusváltó működése miatt olyan radikális változtatásokat idéz elő, ami miatt csoport veszi körbe, így könnyebben utánozható is.

A bűnöző előfutárok elsősorban olyan személyek, akik az aktuálisan létező társadalmi-gazdasági környezetben lehetővé váló lehetőségeket akkor tudják kihasználni, amikor a jogi szabályozás még nem tudja azt egyértelműen követni. A rendszerváltás után egy jól jövedelmező videókölcsönző-üzletet épített ki egy vállalkozó, akit 1998-ban gyilkoltak meg. Mivel a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértését csak az 1999. évi LXXVI. törvény szabályozta, így a vállalkozó a rendszerváltás idején jelentős jövedelemre tett szert azzal, hogy nagy számban szerzett be üres videokazettákat, az ezekre átmásolt filmeket pedig a saját kölcsönzőcégén keresztül, illetve más helyeken, például piacokon értékesítette.⁴³ A tevékenységét rendkívül nehéz volt bizonyítani, mivel a jogszabályi hiányosságok kihasználásával az alapvetően büntethető tevékenységeket nem bizonyíthatóan elkövethette akár ő, akár a következő cégekhez tartozók.

A szocialista időszakban első számú teherszállító vállalat mellett az 1990-es évektől jelentős konkurenciává vált a T-K Kft., valamint az L-C Kft. is. Jelentős bevételt lehetett szerezni a rendszerváltás után megnyíló határokon át behozott használt nyugati autókkal, illetve a máshonnan származó járművek lízingelésével.⁴⁴ A 2/1990. (I. 31.) PM rendelet hatályon kívül helyezte a 36/1985. (X. 31.) PM rendeletet, így 1992 végén a társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény hatálybalépéséig jogi szabályozás hiányában lehetőség nyílt az úgynevezett prompt lízingszerződések megkötésére. Ennek a fajta lízingelésnek az alapja az, hogy a lízingbe vevő az összeg nagy részét már a szerződés megkötésével egy időben kifizette. Mivel a szerződés rövid

41 George Kubler: i. m. 140. o.

42 Uo. 139. o.

43 Bezsényi Tamás interjúja Sz. F. rendőr alezredessel. 2013. 08. 22.

44 Bezsényi Tamás interjúja P. Cs. rendőr ezredessel. 2013. 11. 07.

lejáratú volt, így pár lízingdíj kifizetése után az adott jármű a lízingbe vevő tulajdonába került. A fizetés ütemezése alapján lényegében a vásárló, a lízingbe vevő ki tudta volna fizetni a teljes vételárat, azonban az adásvételi szerződés helyett az akkori kedvező adójogi szabályok miatt inkább lízingszerződést kötöttek. Az 1990-es évek elején a lízing konstrukciója előnyösebb volt, mint az adásvételé, mivel lényegében az eladó, de névleg lízingbe adó gyorsított amortizációt alkalmazhatott, a tényleges vásárló, tehát formálisan a lízingbe vevő pedig a lízingelt eszköz beszerzése miatt kifizetett lízingdíjakat egy összegben költségként leírhatta, így a saját vállalkozása után fizetendő járulékokat csökkentette.⁴⁵

A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény a joghézagot megszüntette azzal, hogy csupán az egy évet meghaladó szerződéseket ismerte el lízingszerződésekként. A lízingszerződések használata továbbra is megérte, hogy ilyen formális dokumentumokkal fedjék el az illegális cselekményeket. A helyzetet a társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény változtatta meg alapjaiban azzal, hogy az egy évnél rövidebb szerződéseket is újra lízingszerződéseknek tekintette, viszont a lízingdíjat a továbbiakban nem lehetett költségként leírni. Az amortizáció elszámolására is jobb lehetőségei voltak a lízingbe vevőknek.⁴⁶

A kilencvenes évek második felére szigorodó törvények hatálybalépéséig nem csupán a szervezett bűnözői csoportok tudtak jókora jövedelemre szert tenni az autókereskedési tevékenységükkel. Az állami tulajdont az úgynevezett privatizációs lízing formájában könnyen lehetett magánkézbe adni, ha a vevő nem volt feltétlenül tőkeképes, de az eladó továbbra is védve volt a nála maradó tulajdonjog miatt.

A kubleri művész-előfutárokhoz hasonló bűnelkövető vagy ügyeskedő előfutárok az új rendszert jelölik ki, de mégsem az új világot jellemző emblematisz mődszerek kitalálói. Nem veszik őket körbe utánzó csoportok, mivel rendkívül nehéz egyrészt kriminalizálni őket, másfelől egy jelentős informális hálózat kiépítésére van szükség (például adott esetben autók átjátszására). A bűnöző lázadók, akik a már kialakuló piacgazdaság legális határait jelölik ki, olyan egyértelmű deviánsnak minősülnek, akiknek a módszerei sokkal jellemzőbbek és ismertebbek, könnyebben is utánozhatók. Így érthető, hogy az államhatalom úgy tekint rájuk, mint akiktől védeni kell a társadalmat.

45 Varga Nelli: A lízing történeti fejlődése. Debreceni Jogi Műhely, 2009/2. http://www.debreceni-jogimuhely.hu/archivum/2_2009/a_lizing_torteneti_fejlolese

46 Uo.

Stadler József, vagy éppen a később gyilkosság áldozatává vált *Fenyő János* vállalkozók az állami exporttámogatások megszerzése miatt kettős könyvelést alkalmazó módszerével hivatalosan úgy tüntették fel, mintha nagyobb összegért adtak volna túl az általuk vásárolt vagy előállított termékeken. Ezek után az eladások után nagy összegű exporttámogatást vehetett fel az államtól. A látszólagos vásárlásait követő áfacsalási módszere révén a valójában meg sem történt vásárlás után visszaigényelte az áfát, amivel olyan összegek huszonöt százalékát vehette fel az államtól, aminek a száz százalékát soha sem fizette ki senkinek.⁴⁷

Tasnádi Péter a rendszerváltás idején tőkeszegény vállalkozóknak saját kamatszámai alapján adott többségében rövid lejáratú kölcsönöket. Az átadott összegeket a kölcsönkérők legtöbbször nem tudták határidőre kifizetni, így általában erőszak alkalmazásával szerezte vissza az általa kölcsönadott pénzek többszörösét. Mások adósságait is behajtotta az 1990-es évek elejétől kezdve, mielőtt a privát végrehajtókra vonatkozó törvényi szabályozás egyáltalán megszületett volna. Igaz, ezt a tevékenységet a joghézag megszűnése után is folytatta.⁴⁸

Az említett bűnöző lázadók a kialakult új rendszer felbomlásának határait jelölik ki, mivel az általuk alkalmazott módszerek nem az új világ hiányosságait használják ki, hanem a már létező szabályokat értelmezik át úgy, hogy a fennálló törvényi-társadalmi rend szabályait sértik meg, és teszik látszólagossá, értelmetlenné. Az ilyen bűncselekmények, mint az áfacsalás, az előfutárok által alkalmazott trükkökhöz képest már sokkal ismertebbek, és a másolásuk tömegessé válása miatt fontosabb is a kriminalizálásuk az aktuálisan működő rendszer számára az új szekvenciában.

A rendszerváltás (amely alapvetően készületlenül érte a magyar bűnüldöző szerveket)⁴⁹ előtti időszakban a társadalmi tulajdon elleni vétségeket és bűncselekményeket nyomozó osztályok a rendszerváltás idejére a megszűnés közelébe kerültek, és 1989–1990-ben több rendőri vezető is kezdeményezte, hogy a piacgazdaság bevezetésével ezeket ne alakítsák át gazdaságvédelmi szervekké. Erről 2000-ben *Kiss Ernő* dandártábornok beszélt az Olajbizottság előtt: „[...] voltak olyan rendőri vezetők, akik azt hangoztatták, hogy piacgazdaság viszonyai, körülményei között nincs szükség gazdaságvédelemre, gazdasági bűnüldözői munkára”⁵⁰. *Adam Smith* skót közgazdász láthatat-

47 Interjú B. M. rendőr ezredessel. 2013. 02. 24.

48 Tasnádi Péter: *Maffia életre-halálra?* Bentley Book, Pécs, 1994

49 Balassa Bence: *Rendőrség és civil társadalom.* Rendvédelmi Füzetek, 2009/2., 83. o.

50 Jegyzőkönyv az Országgyűlés az olajügyek és a szervezett bűnözés között az esetleges korrupciós ügyek feltárására létrehozott vizsgálóbizottságának 2000. október 30-án, hétfőn 10 órakor az Országház főemelet 61. számú üléstermében megtartott üléséről. <http://www.parlament.hu/biz36/olaj/v006-021.htm>

lankéz-elméletében olyan optimista érvelés bontakozik ki, mintha a kapitalista piacgazdaság létrejöttével a piac önszabályozó tevékenysége értelmetlené tenné bizonyos gazdasági bűncselekmények elkövetését, amelyeket addig a nagy arányú állami tulajdon és monopóliumok adta lehetőségek következtében végrehajtottak. Ez nyilvánvalóan vulgarizált, sőt „vágyvezérelt” redukciója a gazdaságelméletnek.

Az iménti téves felismerés összekapcsolódott egy másik problémával. 1990. január 5-én az akkori SZDSZ és a Fidesz prominens politikusai feljelentést tettek hivatalos személy által elkövetett visszaélés miatt. A Belügyminisztérium Állambiztonsági Szolgálat illegálisan használt olyan titkos módszereket és eszközöket, amellyel megfigyelték az akkori ellenzéki pártokat és civil kezdeményezéseket, noha az 1989. október 23-án hatályba lépő alkotmánymódosítás szerint ilyen tevékenység alkotmányértőnek minősült. A feljelentéshez hozzákapcsolták a *Véghvári Józseftől*, a Belső Biztonsági Csoportfőnökség munkatársától kapott BM III/III-7. osztályának 219. számú, 1989. november 10-i napi jelentést. A Bányász Moziban a témához kapcsolódóan sajtótájékoztatót tartottak, ahol az ellenzéki csoportok egyebek között nyilvánosságra hozták az 1989. december 6-i, december 20-i és december 22-i napi jelentést is. Az itt szereplő információk jelentős része titkos eszközök (telefonlehallgatás, levéllenőrzés, hálózat) felhasználása révén jutott a belügy tudomására. Ez az eseménysor önmagában olyan politikai vihart kavart, hogy 1990. január végén *Horváth István* belügyminiszter lemondott tisztségéről.

Többek között a rendőri vezetőkre is olyan mértékű nyomás került az ügynökkérdés miatt, hogy a nem állambiztonsági, hanem bűnügyi vonalon használt és foglalkoztatott ügynevezett társadalmi kapcsolatokat, informátorokat szinte kivétel nélkül szélnek eresztették.⁵¹ Ez rettenetesen megnehezítette bármilyen operatív munka folytathatóságát. Különösen igaz volt ez a gazdaságvédelem területére, ahol az érdeksérelem sok esetben nem volt, nem lehetett olyan nyilvánvaló, mint a vagyon elleni bűncselekmény miatt feljelentő károsultaknál. Hiszen itt és főleg a rendszerváltás idején sok esetben az állam megkárosításáról volt szó.⁵² Az akkori Btk. XVII. fejezetében bekövetkező változtatások természetesen egyértelművé tették, hogy a gazdasági bűncselekmények sértette a korábbi felfogással szemben nem csupán az állam és annak valamely gazdálkodó szerve lehet, hanem a privát szektor képviselői (befektetők, hitelezők) is. Ezzel együtt az állam sértetti szerepe informális szempontból továbbra

51 Interjú N. L. nyugalmazott rendőr ezredessel. 2013. 04. 17.

52 Interjú B. M. rendőr ezredessel. 2013. 02. 24.

is meghatározó maradt. Egyrészt a kiépülő magánszféra a privatizáción keresztül juthatott például befektetett eszközökhöz⁵³, vagyis egykori állami tulajdonhoz. Másrészt az adó- és járulékfizetés mechanizmusának következtében továbbra is adott volt az állam szabályozó szerepe.

Az ORFK-nak akkor szakirányító szervként nem volt külön társadalmi tulajdon elleni részlege. A BRFK-n a társadalmitulajdon-védelmi osztály operatív szervként működött, a feljelentéseken alapuló nyomozásokat a vizsgálati osztály végezte. A megyei kapitányságokon működő társadalmitulajdon-védelmi alosztályok egyszerre végeztek operatív és vizsgálati munkát is. Csakhogy az informátorok elküldése szinte megszüntette az operatív munkát, a bűnügyi felderítéshez elengedhetetlen információkat nehezzé vált megszerezni.

Az említett rendőri vezetői elképzelések, miszerint ne alakítsák át az új gazdasági környezethez alkalmazkodó társadalmitulajdon-védelmi osztályokat gazdaságvédelmi osztályokká, valamint az operatív munkát ellehetetlenítő lépések együttesen azt idézték elő, hogy rettentően megsaporodtak a gazdaságvédelemhez tartozó jellemző bűncselekmények, mint a csalás, sikkasztás és hűtlen kezelés.

Kiss Ernő Tonhauser László nyugalmazott rendőr ezredessel egyetértésben hangsúlyozta, hogy a felderítőmunkát akadályozó döntések leginkább a gazdaságvédelmet sújtották. Egy emberölési vagy rablási ügyben nagyobb eséllyel találnak tanúkat, a média is nagyobb segítséget tud nyújtani. Viszont egy gazdasági bűncselekmény esetében⁵⁴ sokszor bennfentes információ, azaz egy alkalmasint szűk körből érkező tanú vallomása lehet kulcsfontosságú az adott deliktum felderítésénél. Egy-egy szövevényes gazdasági bűncselekményt sokkal nehezebb eladhatóan bemutatni a médiában.⁵⁵ Közhely, hogy a bűnügyi filmek és különböző műsorok sokszor hiteltelenül mutatják be a nyomozati munkát.⁵⁶ A gazdaságvédelmi munkát azonban egyáltalán be sem

53 A jelenlegi számviteli törvényben (2000. C. törvény) is ugyanolyan kiemelt hangsúlyt kap az a könyveléstechnikai alapképlet, hogy a mérlegkészítés az eszköz és a forrás oldal alakulásával írható le. Losonczy Csaba – Magyar Gábor: Pénzügyek a gazdaságban. Juvent Kiadó, Budapest, 1996, 415–417. o.

54 Az egyszerűség kedvéért nevezzük azokat a bűncselekményeket is gazdasági bűncselekménynek, amelyek a Btk.-ban vagyon elleniként szerepelnek, hiszen a csalást vagy a sikkasztást a büntető törvénykönyvi helyétől függetlenül a gazdaságvédelmi nyomozók és osztályok nyomozzák.

55 A filmek és a tévé világában az elmúlt évekből üdítő kivétel a *David Simon* bűnügyi újságíró által készített *A drót* című tévésorozat, amely Baltimore városának harcát mutatja be a bűnözéssel szemben, minél több oldalról.

56 Elég itt a rendőri munkát végzők gyakori panaszára utalni, hogy az állampolgárok sokszor számon kérik rajtuk azokat a technikákat, módszereket és gyorsaságot, amiket a filmekben látnak. Fekete Gy. Attila: A magyar nyomkeresők bealszanak a CSI-on. NOL.hu, 2009. november 28. <http://nol.hu/mozaik/20091128-nyomkeresok-447631>

mutatják.⁵⁷ Az elmúlt húsz évben sok orgánum és oknyomozó riporter tett ennek megváltoztatása érdekében, ám a mai napig is sokkal inkább látjuk a politikával összefonódó gazdasági bűncselekményeket, mint a közszereplőktől mentes, adott esetben transznacionális elkövetői köröket.⁵⁸

A vázolt szempontok egészen más megvilágításba helyezik a *Tóth Mihály Piacgazdaság és büntetőjog* című tanulmányának bevezetőjében szereplő statisztikai adatok értelmezését. Az 1974-es körülbelül százezerről 1994-re négyszázezer fölé emelkedett a bűnesetek száma. Értelemszerűen a jelentős emelkedés a piacgazdaság bevezetésével egy időben történt. Míg 1986 és 1988 között száznyolcvanezer körül mozgott éves szinten az összes ismertté vált bűncselekmény, addig 1989-ben ez a szám már 225 393, 1990-ben pedig 341 061 lett. 1991-re átlépte a négyszázezres határt, és 1992-re 447 215-ön kulminált.⁵⁹

Mindeközben a gazdasági bűncselekmények száma lényegében nem változott, szinte végig az említett időszakban nyolcezer körül mozgott. A stagnálás kérdésére Tóth Mihály sem tudott egyértelmű választ adni. Ő inkább azzal kívánta magyarázni, hogy a gazdasági bűncselekmények több mint kétharmadát hagyományosan a vám- és deviza-bűncselekmények tették ki, amelyek „száma pedig állandó volt (vagy legalábbis állandó volt az ezek üldözésére fordítható kapacitás)”.⁶⁰ Érvelése nem magyarázat arra, miért csak a gazdasági bűncselekmények állandók éves szinten, és az élet elleniek miért nem. Ezenkívül a többi bűnüldöző szerv is úgymond állandó kapacitással dolgozik. Tóth érvelése inkább arra válasz, hogy 1994-re miért csökkent a gazdasági bűnözés: a határok megnyitásával, a gazdaság átalakulásával egybeközött a vámszabályok is megváltoztak. Magyarázata végén Tóth is utal az értelmezés bizonytalanságára, illetve a bűnüldöző szervek valószínű elmaradására a bűnözői csoportok mögött, amikor arról ír, a korszakban egyértelmű gazdasági bűnözői csoportot nem fedezett fel a rendőrség. Ennek hiányosságára példaként hozza a bűnözési statisztika 1994-es tájékoztatóját, ahol az üzérkedést és az árdrágítást továbbra is kiemelt bűncselekményként

57 A média által „demonstrált” bűnözési kép egyik fontos jellemzője, hogy intenzív médiaérdeklődést csak az erőszakos, durva és kegyetlen bűncselekmények iránt mutat. Vári Vince: A média és a rendőrség iránti bizalom. *Magyar Rendészet*, 2016/4., 73–91. o.

58 Az írott és elektronikus sajtó világában pozitív példákat találhatunk a HVG, illetve az Átlátszó.hu munkája nyomán.

59 Tóth Mihály: *Piacgazdaság és büntetőjog*. In: Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológiai Közlemények* 52. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1995, 4–5. o.

60 Uo. 5. o.

apoztrofálják, noha előbbi már évekkal korábban kikerült a Btk.-ból, az utóbbi deliktum jogi tényállása pedig lényegesen átalakult.

Az általunk bemutatott szempontok, amelyek ellehetetlenítették a gazdaságvédelmi nyomozati munkát, sokkal inkább magyarázhatják a statisztikai adatok alacsony voltát. Illetve a rendőrszakmai hiányosságokra és elavult szakmai módszerekre jó példa a Tóth Mihály által idézett bűnügyi statisztikai tájékoztató problémafelfogása és nyelvezete, amely mintha figyelmen kívül hagyta volna a rendszerváltást.

A már említett 1994-es csökkenés Tóth Mihály szerint sem „*látványos javulásra*”⁶¹ utal, amit jobb híján ő maga is csak az újságokban gyakorta megjelenő gazdasági visszaélésekkel magyaráz. Minthogy sok cselekmény marad látenciában, csak a gazdasági bűnözés feltételezhető súlyáról próbálta meg megbecsülni, hogy vajon nőtt, vagy csökkent-e. Az ORFK akkori bűnügyi igazgatója által kiadott sajtóanyagban található információkat is felhasználva⁶², úgy gondolta, nőtt a súlyuk az ilyen típusú cselekményeknek. Tehát az 1990-es évek első felében valójában a gazdasági bűnözés rendőri észlelés szerint csökkent, miközben az akkor Tóth Mihály által idézett rendőri vezető, és az általam hivatkozott későbbi vezetői megnyilatkozások szerint valójában soha nem látott méreteket ölthetett.

1996-ban *Kacziba Antal*, akkori belügyi helyettes államtitkár már a családok és csődbüntettek „robbanásszerű növekedéséről” beszélt, miután 1994–1995-ben a jogalkotó megszövegezte a közbeszerzésről, a csődbüntettről, illetve a szerzői jogok védelméről szóló törvényt. Ezek a változások lehetővé tették, hogy nagyobb szerepet kapjon a gazdaságvédelem és „*fokozatosan »életre kelnek« a korábban ritkán alkalmazott [...] tényállások*”.⁶³

A kezdeti látencia összes okát felsorolni nem lehet feladatunk, a feltehetően fontosabbakat kívánjuk összegyűjteni. Kiemelten fontosnak tartjuk a gazdaság kapitalista átalakulásának problémáját. Az egykori szovjet érdekszférában kialakított kapitalista államberendezkedés nem jöhetett létre instant módon, hanem egyfajta átmeneti állapot következik be. *Szelényi Iván* menedzserkapitalizmus-elmélete éppen azt példázza empirikus kutatásokra is támaszkodva, hogy a tőkeerő nélküli kilencvenes évek elején a politikai elit mellett a technokrata, menedzservezetők hatalma növekedett, és a szocialis-

61 Uo.

62 ORFK-s bűnügyi igazgató által nyilvánosságra hozott adatok. Népszabadság, 1995. január 9., 2. o.

63 Kacziba Antal: A gazdaság, a fekete gazdaság, a gazdasági szervezett bűnözés és a korrupció. In: Domokos Andrea (szerk.): Kriminológiai Közlemények 54. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1996, 61. o.

ta korszak gazdasági reformjaival élő kisvállalkozók helyett a nagy, egykori állami vállalatok privatizált utódait irányító, de tulajdonhányaddal nem bíró menedzser vezetői nem hozhatnak létre egyik napról a másikra egy teljesen stabil piaci viszonyokat jelentő kapitalista rendszert. Létező tőkeerő helyett informális kapcsolati hálóval mint befektethető, konvertálható értékkel bírva ez nem is lehet azonnali céljuk. A Szelényi által idézett korabeli vicc is azt állította, az még csak tudható egy akváriumnyi halból (kapitalista állam), miként lehet halászlét (szocialista állam) főzni, ám hogy a halászléből miként lehet újra hal, az már kérdéses.⁶⁴

Fontos kiemelni a jog és a morál kérdését. Itt kifejezetten a gazdasági morálra gondolok, amelynek nagyfokú hiánya lehetővé tette, hogy a média egyes szereplői népmesei hősként tekintettek Stadler Józsefre, amint azt jól illusztrálja a *Nemzeti Sport*-ban róla megjelent cikk.⁶⁵ *Imrédy Péter A Stadler story* címmel öt kötetben írta meg a vállalkozó életét. Az írás nyelvezete vidékies, ízes beszédet imitált, ugyanez a népies beszéd Stadler élőbeszédét is jellemezte, példák erre a vele készült videóinterjúk.⁶⁶ Az etika közvetítő, orientáló szerepét hiányolta maga Tóth Mihály is, az okát ő az államszocializmus paternalista világában vélte felfedezni. Az írott szabályozás túlsúlya tette lehetővé, hogy az 1990-es évekre „*a »mindent szabad, amit jogszabály (természetesen írott norma!) nem tilt« elve parttalan és önkényes értelmezést kapott*”⁶⁷. Tehát a gazdasági átalakulást megkésve követő szabályozás miatt létrejövő joghézagok, nem egyértelmű megfogalmazások lehetővé tették a legalitás és illegalitás határán mozgó gazdasági cselekményeket.

Időbeli tévedéseink

Jövőtlen értékeink címmel *Csepeli György, Neményi Mária és Örkény Antal* a Tárki kutatása alapján vizsgálták a magyar társadalom értékválasztásait⁶⁸ az

64 Szelényi Iván: Menedzser-kapitalizmus. *Lette*, 1995/19. <http://epa.oszk.hu/00000/00012/00003/szeleny2.htm>

65 Sinkovics Gábor: Stadler József: Jövők! *Nemzeti Sport*, 2007. december 12. http://www.nemzetisport.hu/migralt_cikkek/20071212/stadler_jozsef_jovok

66 Stadler válasza az armanira. *Index Video*, 2007. 11. 04. http://index.hu/video/2007/11/04/stadler_valasza_az_armanira/?s=tag%3Astadler

67 Tóth Mihály (1995): i. m. 23. o.

68 „Vajon milyen körülmények között, milyen hatásoknak kitéve, milyen szükségszerűségeknek engedelmessé alkotta meg az emberi szellem a morális értékítéleteket...?” Balassa Bence: *A hatalomszemlélet etikai vázlata*. *ELPIS*, 2009/1., 7. o.

1990-es évek elején. A válaszadók nyolcvanhat százaléka nem cáfolta határozottan, hogy manapság nem lehet tudni, mi is az igazság. Hatvankilenc százalékuk állította, hogy nem érdemes vitát kezdeni az igazság kérdéséről, mert nincs esély a változtatásra. A kutatók elmondása szerint rendkívül meglepődtek, amikor azzal szembesültek, hogy a válaszadók hatvankét százaléka semmilyen öt ért igazságtalanságról sem tudott beszámolni. Hiába soroltak fel a kérdőívben nyolc különféle igazságtalanságra okot adó jellemzőt, a vallási, nemi, regionális, származási, életkori, politikai mellett az egyetlen, ami tíz százalék feletti eredményt mutatott: a vagyoni.⁶⁹

E kutatás eredményei fontos támpontul szolgálnak ahhoz, hogy megértsük a szervezett bűnözéshez kapcsolódó társadalmi képzeteket. Az igazságosság létével szemben megmutatkozó szkepticizmus, illetve a megtapasztalt igazságtalanság ellenére fennálló érzéketlenség háttérében a kutatók szerint feltehetően a magyar társadalom által korábban átélt szenvedések rejlenek. A társadalom múltjában keresték a megoldást a kutatók. Feltételezték, hogy a szocializmus időszakában a kérdezettek múltja rengeteg hányattatást, szenvedést rejt magában. Viszont fel sem vetettek egy szinte magától értődő magyarázatot: ha a társadalom tagjai úgy gondolják, nem lehet tudni, mi igazságos, akkor sokkal szélesebb körben bejárható az a cselekvési tér, ahol a társadalom tagjai saját maguk, vagy a családjuk boldogulása érdekében megszereznek valamit, illetve döntenek valami mellett. Ha ezt elfogadjuk, akkor sokkal könnyebben megérthető a Tasnádi Péter meggyanúsítását ellenző prominens magyar hírességek által megfogalmazott nyílt levél érvelése: „*mi indokolja [...] egy sikeres üzletember vállalkozásainak ellehetetlenítését, egy köztudottan kritikusan gondolkodó magyar értelmiség elleni megtorlást*”, miközben „*Magyarországon csempészek, olajszőkítők, kábítószer-kereskedők és közismert bűnözők védekeznek szabadlábban az ellenük folyó bírósági eljárás befejezéséig*”⁷⁰. A rendszerváltás hatására átalakuló gazdasági-társadalmi térben a párhuzamosan történő büncselekmények más időbeli minőségben léteztek. Nem azonos formában és szinten kriminalizálták őket. A szocialista időszakban kezdődő lakásbetörések megszerveződése a bűnözők közötti információterjedés olyan szintű felgyorsulását idézte elő, amivel a hatóságok képtelenek voltak lépést tartani. Csakúgy, mint a határon átnyúló bűnözői magatartások esetén. A szocialista politikai berendezkedés végéhez közeledve ugyanis év-

69 Csepeli György – Neményi Mária – Örkény Antal: Jövőtlen értékeink. Az igazságosság – és igazságtalanságérzet alakzatai Magyarországon 1991-ben. In: Andorka Rudolf – Kolosi Tamás – Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 1992. Társki, Budapest, 1992, 334–357. o.

70 https://index.hu/belfold/tasn_level/

ről évre növekedtek az idegenforgalommal összefüggő – devizagazdálkodást sértő és vámcsempészeti – bűncselekmények is, amelyek jelentős terhet róttak az egyébként is lemaradásokkal küszködő rendőrségre és a vámhatóságra egyaránt.⁷¹ A rendszerváltás bűnüldözési szempontból a rendszer lelassulását jelentette. Az 1990-es években a bűnözői magatartások új szintekre tudtak átlépni. A jogi szabályozás megkésettisége lehetővé tette, hogy a jelen a múlt részeként funkcionáljon a tudományos kutatók érvelésében, míg az előbbieken elemzett újfajta bűnözői magatartás megelőzte az említett hivatalos jelent, és lényegében átvette a jelen szerepét a rendőri munkát abban a korban végző interjúalanyok érvelése alapján.

IRODALOM

Balassa Bence: A hatalomszemlélet etikai vázlata. *ELPIS*, 2009/1.

Balassa Bence: Rendőrség és civil társadalom. *Rendvédelmi Füzetek*, 2009/2.

Balassa Bence: Kognitív esztétika, mint pszichológiai határhelyzet. *Kritische Zeiten*, 6. Jahrgang, Heft 1–2, 2015

Balassa Bence: The importance of the international cooperation... *Kritische Zeiten*, Sonderheft, 2016

Csepeli György – Neményi Mária – Örkény Antal: Jövőtlen értékeink. Az igazságosság – és igazságtalanságérzet alakzatai Magyarországon 1991-ben. In: **Andorka Rudolf – Kolosi Tamás – Vukovich György (szerk.):** Társadalmi riport 1992. Tárki, Budapest, 1992, 334–357. o.

Csiba István – Bodor Endre: A szervezett jellegű bűnözés megnyilvánulásai a fővárosban. *Belügyi Szemle*, 1983/9.

Dános Valér: A szervezett bűnözés és egyes elemeinek megjelenése a hazai bűnözésben. *Jogász Szövetségi Értekezések*, 1988/1.

Déri Pál: A bűnözési statisztika és a valóság. BM Kiadó, Budapest, 2000

Dobos János: A bűnüldözés időszerű kérdéseiről: hozzászólás az azonos című konzultációhoz. *Belügyi Szemle*, 1978/4.

Erdős Ákos: Szemelvények a Békés megyei vámőrök és pénzügyőrök életéből – a nagy háborúktól a rendszerváltásig (1900-1990). In: **Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.):** Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből. Válogatott tanulmányok az évfordulók tükrében. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, Budapest, 2017, 9–33. o.

⁷¹ Erdős Ákos: Szemelvények a Békés megyei vámőrök és pénzügyőrök életéből – a nagy háborúktól a rendszerváltásig (1900-1990). In: Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből. Válogatott tanulmányok az évfordulók tükrében. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, Budapest, 2017, 9–33. o.

- Fekete Gy. Attila:** A magyar nyomkeresők bealszanak a CSI-on. *NOL.hu*, 2009. november 28. <http://nol.hu/mozaik/20091128-nyomkeresok-447631>
- Germuska Pál:** „De hát eszerint a szocializmus bedobhatja a törülközőt?” Második gazdaság a Kádár-korszakban. In: **Germuska Pál – Rainer M. János (szerk.):** Évkönyv XV. 1956-os Intézet, Budapest, 2008, 76–77. o.
- Girhiny Kornél:** A nyomozások új irányvonalai. A technikai jellegű bizonyítási módszerek dominanciája. *Magyar Rendészet*, 2015/2.
- Imrédy Péter:** A Stadler story 1. kötet. A kisjuhásztól a nagy felvásárlóig. Kastély-Bor Kft., Akasztó, 2008
- Kacziba Antal:** A gazdaság, a fekete gazdaság, a gazdasági szervezett bűnözés és a korrupció. In: **Domokos Andrea (szerk.):** Kriminológiai Közlemények 54. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1996, 61. o.
- Kubler, George:** Az idő formája. Megjegyzések a tárgyak történetéből. Gondolat Kiadó, Budapest, 1992
- Lentner Csaba:** Rendszerváltás és pénzügypolitika. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005
- Losonczy Csaba – Magyar Gábor:** Pénzügyek a gazdaságban. Juvent Kiadó, Budapest, 1996
- Lukáts György:** Mesél a pesti zsaru. Cédrus Kiadó, Budapest, 1990
- Mátyás Szabolcs – Sallai János:** Kriminálgeográfia. In: **Ruzsonyi Péter (szerk.):** Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 335–353. o.
- Mátyás Szabolcs:** Magyarország általános bűnözésföldrajzi helyzete. *Hadtudományi Szemle*, 2017/4.
- Mérges István – Pintér Gyula – Farkas Miklós – Somlai János – Fekete Károly – Kollok Alajos:** A bűnüldözés időszerű kérdéseiről. *Belügyi Szemle*, 1978/2.
- Pintér Sándor:** Egy bűnszövetség felszámolása. *Belügyi Szemle*, 1983/8.
- Popper, Karl:** Test és elme. Az interakció védelmében. Typotex Kiadó, Budapest, 1998,
- Sik Endre:** Egy ló-öszvér a lovakról és a szamarakról. Adalék a második gazdaság hazai esztörténetéhez. *Közgazdasági Szemle*, 1996/7–8.
- Sinkovics Gábor:** Stadler József: Jövök! *Nemzeti Sport*, 2007. december 12. http://www.nemzetisport.hu/migralt_cikkek/20071212/stadler_jozsef_jovok
- Szabó András:** A büntett és büntetése. Gondolat Kiadó, Budapest, 1979
- Szekeres András:** Az idő urai? Történészek és időstruktúrák. In: **Granasztói Péter – Szelják György – Tasnádi Zsuzsanna:** A megfoghatatlan idő. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2000, 144. o. [Tabula könyvek 2.]
- Szelényi Iván:** Menedzser-kapitalizmus. *Lettre*, 1995/19. <http://epa.oszk.hu/00000/00012/00003/szeleny2.htm>
- Tamás Ervin:** Szerződő feleim. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1988
- Tasnádi Péter:** Maffia életre-halálra? Bentley Book, Pécs, 1994

- Tonhauser László:** Szervezett bűnözés? *Belügyi Szemle*, 1983/9.
- Tonhauser László:** Nem kérek bocsánatot. Totem Kiadó, Budapest, 1999
- Tóth Mihály:** Piacgazdaság és büntetőjog. In: **Lévay Miklós (szerk.):** Kriminológiai Közlemények 52. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1995, 4–5. o.
- Varga Nelli:** A lízing történeti fejlődése. *Debreceni Jogi Műhely*, 2009/2.
http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2009/a_lizing_torteneti_fejlodese
- Vári Vince:** A média és a rendőrség iránti bizalom. *Magyar Rendészet*, 2016/4.

POLT PÉTER

A büntetőeljárás törvény újításainak várható hatásai

Finkey Ferenc 1924-es, a törvénytértés fogalmát vizsgáló tanulmányában¹ hevesen, egyszersmind a tőle megszokott méltósággal hívta fel a figyelmet arra, hogy van olyan „*súlyosabb természetű kisiklás, elnézés, félreértés vagy helytelen jogi felfogás [...] jogerős ítéletben vagy intézkedésben [...], melyet [...] elhallgatni, helyreigazítás nélkül eltűrni nem szabad...*”.

A koronaügyész világosan felhívta a figyelmet arra a jelenségre, hogy a büntetőeljárás során tapasztalható anomáliákkal őszintén szembe kell nézni, és ha kell, a jogszabályi környezetet kell megváltoztatni ahhoz, hogy – megint Finkeyt idézve – „*a jog uralmának [elve], a törvény szentségének elve, az igazságszolgáltatás magasztos szempont[ja]*”² érvényesülhessen.

A magyar jogalkalmazás nem először nézett szembe saját hibás vagy éppen elavult gyakorlatával. A kormány 2010-ben indította el átfogó büntetőjogi reformját, amely nyomán az új anyagi jogi, majd az új büntetés-végrehajtási kódex megalkotása után, a folyamat befejezéseként a parlament 2017. június 13-án meggyőző többséggel fogadta el a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényt (a továbbiakban: új Be.).

Az új Be. annyi újdonságot tartalmaz, amellyel igenis számos, reformjellegű (jelentőségű) módosítás épült be a szabályozásba.

Az új Be. újdonságai közül előzetesen azt a mozzanatot kell kiemelni, amely az egész eljárásra és azon belül is minden szereplőre kiterjed. Nevezetesen: az új szemléletet és a szemléletváltozás szükségességét.

Három kérdés vetődik fel az új Be. hatásainak áttekintése kapcsán:

1. miért van szükség új törvényre?;
2. mit jelent ez az „új szemlélet” az eljárás egyes résztvevői számára?; és végül
3. mit várunk az új Be.-től?

¹ Finkey Ferenc: A törvénytértés fogalma a büntető jogegységi perorvoslatokban. Pallas, Budapest, 1924, 4. o.

² Uo.

A szabályozás szükségessége

Az első kérdésre a válasz egyértelmű: Évek óta érezhető volt a jogalkalmazás felől érkező markáns igény, hogy egy áttekinthetőbb szerkezetű, egyszerűbb, koherens büntetőeljárás törvényt fogadjon el a parlament. Nem volt elég tehát egy novelláris módosítás, hiszen rendszerszintű és koncepcionális megújításra volt szükség. A büntetőeljárásról foglalkozó hivatásrendek, így a bíróság, az ügyészség és az ügyvédi kar is támogatták az új eljárási törvény megalkotását, és abban aktívan közre is működtek.

Az új büntetőeljárás törvény elsődleges célját már a kodifikáció első fázisában úgy határozták meg, hogy egy olyan kódex megalkotására van szükség, amely megőrzi a magyar eljárásjog hagyományos értékeit, megfelel a modern büntetőeljárásokkal szemben támasztott és az alaptörvényben megfogalmazott követelményeknek, továbbá eleget tesz hazánk nemzetközi egyezményeiből fakadó kötelezettségeinek.

Ezeknek a követelményeknek maradéktalanul megfelelően az új Be. a büntetőeljárás új rendszerének alapjait egységes szempontok szerint, az egyes eljárási szakaszok és jogintézmények tekintetében is egymásra épülő elemekre építette fel, felváltva a korábbi Be. széttöredezetté vált, sok esetben következetlen és inkohérens szabályozását.

Új törvény meghozatalát sürgette például az eljárások elhúzódása. Az elmúlt közel tíz évben a regisztrált bűncselekmények száma csökkent, míg a rendőrség létszáma emelkedett. Ehhez képest a büntetőeljárások általánosságban is elhúzódnak, 2005-höz viszonyítva egy átlagos nyomozás időtartama mintegy harmadával, míg a bírósági eljárás időtartama megközelítőleg tíz százalékkal emelkedett. Az Emberi Jogok Európai Bírósága Magyarországot több ízben elmarasztalta a büntetőeljárások elhúzódása miatt, különösen felhívnam a figyelmet a *Barta és Drajkó kontra Magyarország-ügyre*, amelyben a bíróság a kifogás intézményével foglalkozott³, továbbá a 2/2017. (II. 10.) AB határozatra, amely kimondja, hogy ha a bíróság a terhelten szemben alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezményt az eljárás elhúzódása miatt enyhíti, akkor határozatának indokolása rögzítse az eljárás elhúzódásának tényét, valamint azzal összefüggésben a büntetés enyhítését, és az enyhítés mértékét⁴. A költségvetési hatásokon túlmenően nemzetközi presztízsveszteség is, hogy a jelenlegi szabályozásban nincsenek hatékony eszközök a vontatott eljárások elkerülésére.

³ Barta és Drajkó kontra Magyarország-ügy, 35729/12, 2013. december 17.

⁴ 2/2017. (II. 10.) AB határozat

Emellett olyan társadalmi elvárások is készítették a jogalkotót, hogy a gyorsaságon kívül a büntetőeljárások hatékonyak is legyenek. Azaz a bűncselekmények elkövetőit kivétel nélkül, minél kevesebb társadalmi ráfordítás mellett, tisztességes eljárásban vonják felelősségre. A hatékonyság gátja jelenleg számos, a tisztességes eljárás elvének sérelme nélkül lebontható adminisztrációs teher, túlzott formalizmus, ahogy a lehető legkevesebb munkaidőt és költséget igénylő, egyszerű eljárási formák is hiányoznak. Ezen kívül jelenleg nem teljeskörűen adottak a sértettek és a különös bánásmódot igénylő személyek kíméletének és védelmének az egész eljáráson, törvényen átívelő megoldásai.

Harmadsorban a Be. rendszerszintű problémái miatt is új szabály megalkotása vált szükségessé. A Be. 1998-ban elfogadott szövegét 2002-ben az Országgyűlés jelentősen átírta, és ezután is két nagyobb, alapvető megoldásokat érintő, fontos irányváltást jelentő módosítás érte, miközben számtalan kisebb-nagyobb változtatás is történt. A Be. ezért mind alapvető megoldásaiban, jogintézményeiben, mind az egyes részletszabályait tekintve jelentős koherenciaproblémákkal küszködött, számos ponton alappal volt kérhető rajta számon a következetlenség. A korábban újdonságként bevezetett jogintézmények nagy része nem váltotta be az eredetileg hozzájuk fűzött várakozásokat (például óvadék, távoltagezés, tárgyalásról lemondás, kiemelt jelentőségű ügyek külön eljárása), ezek átfogó, egységes szempontok szerinti rendszerezése, adott esetben elhagyása vált szükségessé.

Az előbbiekből is látható hogy a kérdések hatékony megoldása csak rendszerszintű beavatkozással, egy elejétől a végéig új kialakítású és szerkezetű, a büntetőeljárást strukturálisan megújító törvény révén volt elképzelhető, különös tekintettel arra, hogy a büntetőeljárás szabályozás – a Btk.-tól eltérően – jellemzően nem statikus, egymástól független módon szabályozható intézményeket tartalmaz.

Ilyen rendszerszintű megoldást kívánt a bizonyítás kérdése, a terhelten történő megállapodás kereteinek kialakítása, a nyomozás struktúrája, a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés integrálásának kérdése, valamint a jogorvoslati rendszer reformja.

Az eljárás minden szereplőjét érintő szemléletváltozás

Az új büntetőeljárás törvényről elmondhatjuk, hogy sok tekintetben új alapokra helyezte a büntetőeljárás magyar szabályozását. Nézzük azonban, hogy az említett „új szemlélet” mégis mit jelent az eljárás egyes résztvevői számára!

Előzetesen megállapítható, hogy a törvény az eljárás minden szereplője számára tartalmaz újdonságot, és egyúttal minden szereplőtől aktívabb részvételt kíván meg a teljes eljárás folyamán.

A terhelt szerepe például bizonyos tekintetben változik az új törvényben. Ehhez kapcsolódóan az egyezség⁵ intézményét emelném ki.

Jó példa a bírósági tárgyalás racionalizálása érdekében bevezetett perkoncentráció, amely két úton valósulhat meg. Egyrészt az előkészítő ülés első szakaszában szükséges nyilatkoztatni a terheltet, beismeri-e a vád tárgyává tett cselekményt. Ha igen, és egyúttal lemond a tárgyaláshoz való jogáról is, akkor az előkészítő ülésen sor kerülhet az ügydöntő határozat meghozatalára. E folyamatban nagy jelentősége van az ügyész büntetékiszabási indítványának, amely a hagyományos ügyészi indítvány mellett, a szankció konkrét mértékét is megjelölve kizárólag arra az esetre vonatkozik, ha a terhelt az előkészítő ülésen beismerő nyilatkozatot tesz. Az ügyész ezen indítványánál súlyosabb joghátrányt a bíróság nem alkalmazhat abban az esetben, ha a bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot az előkészítő ülésen fogadta el. A másik út, amikor elfogadható beismerő nyilatkozat hiányában az előkészítő ülésen kerül sor a tárgyaláson folytatandó bizonyítási eljárás kereteinek kijelölésére. A felek itt tisztázzák, hogy a vád állításai közül melyeket vitatják, és az így meghatározott bizonyítandó tények körében – fő szabályként – itt kötelesek bizonyítási indítványaikat előterjeszteni. A perkoncentráció kapcsán megjegyzem, hogy az előkészítő ülésen a terhelt részvétele kötelező, így távolmaradása abban az esetben is akadály a eljárás továbbfolytatásának, ha egyébként a tárgyaláson – amelynek előkészítése zajlik – egyébként majd nem kíván jelen lenni⁶.

A képviselő új szabályaiból a kirendelt védőre vonatkozó nívumokat említem. A kirendelt védővel kapcsolatos hatályos szabályozás alapján élő joggyakorlat nem bizonyult megfelelőnek a hatékony védelem szempontjából. A büntetőügyekben eljáró hatóságok és az általuk rendszeresen kirendelt védő között kialakult szoros bizalmi kapcsolat gyakorta hátrányosan befolyásolta a védőt jogosultságai gyakorlásában. Ezen anomália kiküszöbölése érdekében az új törvény olyan rendszert valósít meg, amelyben a hatóság kirendelése alapján eljáró védő személyéről nem a hatóság, hanem a kirendelésről értesített területi ügyvédi kamara dönt. Hangsúlyozandó, hogy a törvény szövege szerint a területi, nem pedig az országos ügyvédi kamara feladata az

⁵ Kónya István: Kúriai szemmel az új Büntetőeljárásról. *Ügyvédek Lapja*, 2017/6., 22–23. o.

⁶ Békés Ádám: A beismerő vallomás és az egyezség lehetőségéről – pro és kontra. *Ügyvédek Lapja*, 2017/6., 36–38. o.

eljáró védő kijelölése. Így az előttünk álló hónapokban szükséges annak tisztázása, hogy a törvény előírásainak megfelelő gyakorlat miként alakítható ki az informatikai lehetőségekre is figyelemmel.

A terhelt és a büntetőügyekben eljáró hatóságok konszenzusára törekvő eljárési forma már a régi Be.-ben is létezett. A tárgyalásról lemondás mint külön eljárás azonban nem tudott ténylegesen meggyökeresedni a joggyakorlatban, a büntetőeljárások befejezési módjaként betöltött szerepe statisztikailag szinte nem is fejezhető ki. Ugyanakkor egy a tisztességes eljárás követelményeinek is megfelelő konszenzuális eljárás az állam oldalán idő- és költségmegtakarítást, a terhelt oldalán enyhébb szankcionálást, a sértett oldalán biztos jóvátételt, míg a társadalom szempontjából azt idézi elő, hogy a bűncselekmény elkövetőjét biztosan felelősségre vonják. Ezért a jogalkotó kísérletet tett a jogintézmény újraszabályozására, ennek következménye a bűnösség elismerésére irányuló egyezség. Hangsúlyozandó, hogy a jogintézmény változatlanul alapjaiban eltér az angolszász vádalkutól⁷. A tényállás és a cselekmény minősítése ugyanis nem lehet a megállapodás tárgya, arról az ügyésznek változatlanul a nyomozás során összegyűjtött bizonyítékok értékelése, egybevetése alapján kell döntenie. A törvény a bűnösség elismerésére irányuló egyezség megkötésének folyamatát és lehetséges tartalmi elemét nem külön eljárásként, hanem az általános eljárás szabályai közt helyezi el, kifejezésre juttatva, hogy egyezségnek helye van bármely ügyben és bármely bűncselekmény esetén. A törvény ugyanakkor a terhelti együttműködéshez kapcsolódóan a terhelt számára nyújtható kedvezmények fokozatosságát szem előtt tartva az egyezség megkötését kizárólag a nyomozás során teszi lehetővé, azaz a vádemelést követően a terhelti együttműködés már csak az előkészítő ülés során, a bűnösség beismerésében nyilvánulhat meg. A törvény az egyezséghez vezető folyamatot is leegyszerűsíti, és megszabadítja minden szükségtelen formalizmustól. Az egyezség megkötését mind a terhelt és a védő, mind az ügyészség kezdeményezheti.

A bíróságot érintő szemléletváltozások közül az előbbieken említett perkoncentrációra és pergazdaságosságra való törekvés, a bizonyítás, valamint a társasbíráskodás szabályainak változása mellett a jogorvoslati rendszer újdonságait emelném itt ki.

Az ülnökrendszer átalakítása már régi igénye volt a hazai jogalkalmazásnak. Általánosan elfogadott nézet, hogy az ülnökrendszer jelenlegi formájában nem teremt hozzáadott értéket az ítélezés minőségéhez, ráadásul valódi

⁷ Lásd még Kovács Tamás: Kell-e nekünk vádalku. In: Vókó György (szerk.): Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2015, 138–154. o.

eljárési garanciát sem jelent. Az alaptörvény által meghatározott keretek között már a jogalkotás során felvetődött az ügynevezett szakúlnöki rendszer kialakításának gondolata. A jelenlegi úlnökrendszer egyik leginkább bírált jellemzője, hogy a többnyire összeszokott tanácsokban eljáró úlnökök nem jelentenek valódi kontrollt, ellensúlyt a hivatásos bírák mellett. A törvényjavaslat végül kompromisszumos megoldásként azon a két területen tartotta fenn az úlnökrendszert, ahol az a leginkább hasonlít a szakúlnökök eljárásához. A katonai úlnök a katonai életviszonyokról, míg a fiatalok ügyében eljáró pedagógus és más speciális szaktudással felvértezett és a gyermekvédelemben tapasztalatot szerzett szakember e sajátos korcsoportozáshoz tartozó elkövetőkről bír olyan speciális ismeretekkel, amelyek életszerűbbé tehetik a szakbíró büntetőjogi gondolkodását⁸.

A bírói tanácsok összetételében is egyszerűsít az új törvény: a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények körében⁹ előírja, hogy az e bűncselekmények miatt folytatott eljárások során az elsőfokú bíróság három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el, és a tanács egy tagja a törvényszék gazdasági, ennek hiányában a törvényszék polgári ügyszakának bírója. Ez a szabályozás egyébként az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ajánlásának figyelembevételével született.¹⁰

A jogorvoslati rendszer tekintetében egyik legfontosabb elem a korlátozott felülvizsgálat. A törvény – bár a hatályos jogszabályhoz hasonlóan fő szabálynak a teljes revíziót tekinti – bevezeti a korlátozott felülbírálatot előidéző fellebbezést.

Így fellebbezésnek van helye kizárólag a kiszabott büntetés vagy az alkalmazott intézkedés neme és mértéke vagy tartama ellen; az ítéletnek az egyszerűsített felülvizsgálati eljárás tárgyát képező rendelkezése, a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti indítványt, illetve a polgári jogi igényt érdemben elbíráló rendelkezése; vagy a felmentő ítélet, valamint a megszüntető határozat indokolása ellen is. E jogorvoslati eszköz esetében is azonban a törvény – a jogbiztonság érdekében – meglehetősen széles körben feljogosítja a másodfokú bíróságot a törvénysértő ítéleti rendelkezések felülbírálat körébe vonására. Az irányadó tényállás megalapozottságát azonban e kivételes esetekben sem lehet vizsgálat tárgyává tenni.

⁸ Vida József: A laikus ítélkezésben rejlő garanciák. *Ügyvédvilág*, 2015/7–8., 26–28. o.

⁹ 10. § (1) bekezdés 3. pont

¹⁰ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(87) 18. számú, a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló ajánlásának III/d/1. 2. és 5. pontja.

A jogorvoslati rendszer reformja érinti a megalapozatlanság kérdését is. A hatályon kívül helyezések számának csökkentése érdekében a jogalkotó szélesebb körben tette lehetővé a megalapozatlanság másodfokú eljárásban történő orvoslását. Lehetséges a bűnösséghez vezető eltérő tényállás megállapítása is, ami garanciális szempontból sem kifogásolható, hiszen az ellentétes döntéssel szemben a harmadfokú eljárás kezdeményezése lehetőségként fennmarad.

A Be. törvényi szinten határolja el egymástól a teljes és a részleges megalapozatlanság eseteit (592. §). Így az elsőfokú bíróság ítélete teljes egészében megalapozatlan, ha az elsőfokú bíróság nem állapított meg tényállást, vagy a tényállás teljes egészében felderítetlen. Míg részbeni megalapozatlanságról beszélünk, ha az elsőfokú bíróság a tényállást hiányosan állapította meg, a tényállás részben felderítetlen, a megállapított tényállás ellentétes a bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalmával, vagy ha az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett. Hatályon kívül helyezésre – megalapozatlanság címén – csak teljes megalapozatlanság esetében kerülhet sor. A részbeni megalapozatlanságot a másodfokú bíróság – legyen az bármilyen mértékű – minden esetben köteles maga kiküszöbölni.

Az ügyész szerepe továbbra is az alaptörvényben meghatározott közvádoló, az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője [29. cikk (1) bek.]. Ebben a minőségében az eljárás minden szakában részt vesz, így a Be. módosításai és újdonságai különösen is érintik az ügyész tevékenységét és az ahhoz szükséges szemléletváltozást. E körben néhány példa alapján világítanék rá egy-egy új elemre.

Az ügyész és természetesen az eljárás többi alanya is hatással lesz az eljárás hatékonyságára. Az új Be. a nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolatára, viszonyrendszerére, a nyomozásban betöltött szerepükre, és az ehhez kapcsolódó felelősségi kérdésekre, továbbá a rendelkezésükre álló eszközrendszerre vonatkozó bizonytalan szabályozást is meg kívánja haladni. Ennek érdekében a gyorsítás eszközeit szerves módon tartalmazó, a párhuzamosság helyett egymásra épülő, több szempontot egyszerre figyelembe vevő, de egységes, kellően rugalmas és a jogalkalmazók döntésében bízó eljárási szabályozás kialakítása a cél. Az alkotmányossági és a hatékonysági szempontokat egyszerre érvényesítő megoldásként a nyomozásnak olyan rendszere épült fel, amelyben a személyre szóló megalapozott gyanú meglététől (közlésétől) függően a nyomozás két szakaszra: felderítésre és vizsgálatra oszlik. A felderítés szakaszának jellemzője, hogy viszonylag kötetlen formá-

val az adatok – nem elsődlegesen a bizonyíték – gyűjtésére koncentrálnak. Az e körben rendelkezésre álló nagyobb szakismeret és apparátus miatt ez a szakasz a nyomozó hatóság önállóságával, az ügyészség relációjában a törvényességi felügyeletre jellemző ügyészi jogosítványokkal jellemezhető. A vizsgálati szakasz pedig tényleges ügyészi kontroll (irányítás) mellett, a konkrét személlyel szembeni vádemelés eldöntéséhez szükséges bizonyítási eszközök beszerzésére irányul a kontradiktórius eljáráshoz hasonló keretek között.

Korábban említettem már a beismerés kérdését, amely fokozottan új ügyészi attitűdöt kíván meg. A beismeréssel kapcsolatos szabályok érvényesülésének feltétele, hogy az ügyész megfelelően állapítsa meg az adott cselekmény tárgyi súlyának megfelelő, a büntetési célok eléréséhez leginkább megfelelő szankció jellegét és mértékét. Ezt ráadásul két eset vonatkozásában kell megállapítani: szükséges tisztázni a terhelt előkészítő ülés során tett beismerése esetén alkalmazandó joghátrányt és a nem beismerő terhelt esetén a bizonyítási eljárást követően indítványozandó szankciót. A cselekmény e kettős „beárazása” szokatlan, az eddigi gyakorlattól eltérő szemléletet igényel az ügyészeketől. A jogintézmény csak akkor éri el a törvényhozó által kívánt célját, ha valóban a beismerésre ösztönzi az eljárás alá vont elkövetőt. Ezt a szerepét pedig nyilván csak akkor tudja betölteni, ha az előkészítő ülésen kiszabott joghátrány ténylegesen elmarad a tárgyalás után kiszabott büntetéstől. Ezért fontos, hogy a bírósági ítélezési gyakorlat is – a beismerésnek megfelelő jelentőséget tulajdonítva – kellő különbséget tegyen az előkészítés során, illetve a tárgyalás után kiszabott joghátrányok mértéke között.

A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések szabályozását illetően is fontos nívumról beszélhetünk. A hatályos törvény alapján a kényszerintézkedésekkel összefüggésben kialakult gyakorlatot többször érte az a kritika, hogy túlságosan letartóztatáscentrikus. Ez részben arra volt visszavezethető, hogy a törvény a személyi szabadság korlátozásának eljárásjogi alapjait a letartóztatással összefüggésben rögzítette, és az enyhébb kényszerintézkedések alkalmazását ezeken túlmenően, további speciális körülmények fennállásához kötötte. Az új törvény teljesen új alapokra helyezte a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések rendszerét. Ez nemcsak abban mutatkozik meg, hogy egyes kényszerintézkedések megszűntek, másokat pedig átneveztek, hanem tényleges szemléletváltozásra is sor került. Már a törvény 2. §-ának (3) bekezdése rögzíti, hogy a büntetőeljárásban alapvető jog korlátozására csak abban az esetben kerülhet sor, ha az elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható.

Ennek az alapvető rendelkezésnek az érvényre juttatása során a törvény XLV. fejezetében először meghatározzák a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések elrendelésére okot szolgáltató célokat, majd az alkalmazható kényszerintézkedések fajtáit erőssorrendben: elsőként a távoltartás és a bűnügyi felügyelet, majd a letartóztatás és az előzetes kényszerógyógykezelés¹¹.

Az előkészítő eljárással összefüggésben a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés megítélése számos vitát váltott ki a közelmúltban. A hatályos szabályozás egyik leggyakrabban bírált, számos konkrét büntetőeljárás kudarcát előidéző területe volt az e tevékenységből származó bizonyítékok felhasználhatóságának kérdése. A megoldási javaslatok közül a titkos információgyűjtés szabályainak büntetőeljárásba történő integrálásának elfogadására került sor. Ez azonban szükségessé tette egy a nyomozást megelőző eljárási szakasz bevezetését. A törvény ezzel a büntetőeljárás megindítását az egyszerű gyanú szintjét el nem érő információk alapján is lehetővé teszi. Az előkészítő eljárás célja valamely bűncselekmény gyanújának megállapítása vagy éppen kizárása.

Az előkészítő eljárás tehát csak akkor folytatható, ha a rendelkezésre álló adatok bűncselekmény gyanújának megállapítására nem elegendők, és megalapozottan feltételezhető, hogy az előkészítő eljárás lefolytatása alapján el lehet dönteni, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e. Mivel ez a tevékenység átfedést mutathat olyan különleges tárgyú felderítő, illetve veszélyelhárító tevékenységekkel, mint a korrupció vagy a terrorizmus elleni küzdelem, a törvény a célszerűségi megfontolásokra is figyelemmel lehetővé teszi, hogy az előkészítő eljárást ne csak a büntetőeljárás lefolytatására hatáskörrel felruházott ügyészség vagy nyomozó hatóság végezhesen, hanem az Rtv. alapján a hatáskörébe tartozó cselekmény miatt a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve, valamint a terrorizmust elhárító szerve is.

Az új szemléletet vázoló példák között utolsóként, de szerepét nem csökkentve említeném meg a titkosszolgálati eszközök új funkcióját. Számos kiemelt tárgyi súlyú, elsősorban a szervezett bűnözéssel összefüggő büntetőeljárás sorsa függ attól, hogy a bíróság a nyomozást megelőzően titkosan (különleges eszközökkel) beszerzett bizonyítékokat elfogadja-e, vagy sem. Az új Be. az eredményes feltárás és bizonyítás érdekében ezért egységesen, a büntetőeljárás rendszerébe illesztve szabályozza a titkosszolgálati eszközökkel beszerzett bizonyítási eszközök büntetőeljárás célú felhasználását, hogy a bizonyítás törvényességéhez később se férhessen kétség.

¹¹ Miskolczi Barna: A kényszerintézkedések új rendszere. *Ügyvédvilág*, 2016/10., 22–25. o.

Mit várunk az új törvénytől?

Ha röviden fogalmazok, akkor mindenekelőtt az eljárás hatékonyságát és gyorsulását, valamint az eljárási szereplők jogainak és kötelességeinek megfelelőbb érvényesülését.

A büntetőeljárás gyorsítására és egyszerűsítésére alkalmas jogintézmények, mint például a bíróság elé állítás, a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás, a terhelt együttműködésén alapuló eljárás, a közvetítői eljárás céljának pontos meghatározásával, feltételeik összehangolásával remélhetőleg elérhető az az alapvető követelmény, hogy ezek az eljárások ne konkuráljanak egymással, hanem az adott ügy körülményeihez igazodva célzottan, a lehető leghatékonyabban legyenek igénybe vehetők.

A megalapozatlansággal kapcsolatos szabályok egyértelművé válása és a hatályon kívül helyezések rendes jogorvoslással történő támadásának lehetővé tétele csökkenti az elsőfokú bíróságokra nehezedő, túlbizonyításra ösztönző nyomást. Ez – és az előkészítő ülés perkoncentrációja – feltehetően az elsőfokú bírósági eljárások egyszerűsödését, rövidülését fogja előidézni. Mindamellett a másodfokú bíróságok nagyobb arányban fogják gyakorolni reformatórius jogkörüket, gyakrabban kerül sor a megalapozatlansági hibák akár eltérő tényállás megállapításához vezető orvoslására, így többször születik majd a másodfellebbezés bejelentését megnyitó ellentétes döntés. Mindez valószínűleg a bírósági szintek közötti arányosabb ügyleterheltséghez vezet.

Az azonban, hogy ez mennyiben jár majd ténylegesen a bírák – és így a bíróságok mellett működő ügyészségek – munkaterhének csökkenésével, egyelőre nem prognosztizálható. A törvény ugyanis számtalan eszközt és lehetőséget kínál a klasszikus bírósági út elkerülésére, de hogy a jogalkalmazó ezzel miként, milyen arányban él, az már a jövő kérdése.

Az büntetőeljárásról szóló új törvény több elemében hoz tehát olyan újdonságot, amellyel az eljárás szereplőinek meg kell birkózniuk. A szembenézés a korábbi gyakorlattal azonban, látva nagy elődünk, Finkey Ferenc karakteres véleményét, nélkülözhetetlen a ma elvárt jogszerű és jogállami büntetőeljárás megvalósításához. Véleményem szerint ez a kódex napjaink kívánalmainak megfelel, azonban a törvény a jogalkalmazó cselekvése nélkül csak üres betű. Talán elmondhatjuk, hogy a jogalkotó megtette a tőle elvárhatót. Most a következő lépés a jogalkalmazó és az eljárás többi alanya kezében van.

BUDAHÁZI ÁRPÁD

A bizonyítási kísérlet alanyai¹

A bizonyítási kísérlet többszereplős eljárási cselekmény, megszervezése, végrehajtása rendszerint az eljáró hatóság több tagjának az igénybevételével jár. A bizonyítási kísérlet magánszemély oldalát is a több szereplő jellemzi, az eljárási cselekményen gyakran részt vesz például a terhelt vagy a tanú, de gondolhatunk a szakértőre is, akinek a kirendelése szükségessé válik, ha a bizonyítandó tény megállapítása vagy megítélése különleges szakértelmet igényel. A bizonyítási kísérlet előkészítése általában hosszabb időt kíván, továbbá a precizitás és a szervezettség is jellemzi, hiszen minden egyes mozzanatát előre megtervezik, leírják, mindenki tudja, hogy hol kell állnia, mikor és mit kell tennie, csak akkor változtatnak a terven, ha az feltétlenül szükséges. A bizonyítási kísérletet egyrészt a vallomások hitelességének ellenőrzésére² alkalmazzák, arról kíván meggyőződni az eljáró hatóság, hogy a terhelt, illetve a tanú által elmondottak megfelelnek-e a valóságnak³. Azt is az eljárási cselekménytől várják, hogy megállapítsák általa a bizonyíték létezési lehetőségét, nyom vagy nyomcsoport keletkezési módját, emellett verziót ellenőriznek vele, vagy abban bíznak, hogy új verzió kialakításához járul hozzá stb. „*Bizonyítási kísérlet esetén az eljáró hatóság mesterségesen létrehozza azokat a körülményeket, amelyek között a kérdéses esemény lezajlott, azért, hogy a folyamatot – a rá vonatkozó természeti törvényszerűségek működését – tanulmányozni lehessen.*”⁴

1 A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, *A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés* elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Egyed István Posztdoktori Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

2 Víg István: A büntetőeljárás új szabályzatáról. *Honvédségi Szemle*, 1962/11., 75. o.

3 Árpád Budaházi: Personal and Material Evidences in Criminal Procedure, with Particular Attention to Road Traffic Crashes. *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Iurisprudentia*, no. 2, 2017

4 Bócz Endre – Finszter Géza: *Kriminálisztika joghallgatóknak*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 173. o.

Bizonyítási kísérlet a büntetőeljárás törvényben

A III. Be-hez hasonlóan⁵ a 2018. július 1-jén hatályba lépő IV. Be.⁶ is szabályozza a bizonyítási kísérletet. A IV. Be. alapján „*A bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság bizonyítási kísérletet rendel el és tart, ha azt kell megállapítani vagy ellenőrizni, hogy valamely esemény vagy jelenség meghatározott helyen, időben, módon, illetve körülmények között megtörténhetett-e.*”⁷ A törvény arról is rendelkezik, hogy „*A bizonyítási kísérletet lehetőleg ugyanolyan körülmények között kell lefolytatni, mint ahogyan a vizsgált esemény vagy jelenség megtörtént, illetve megtörténhetett.*” Mindkét bekezdés megegyezik a III. Be. törvényszövegével, az egyetlen különbség, hogy míg a IV. Be. a bíróság és az ügyészség mellett a nyomozó hatóságot is elrendelőként tünteti fel, illetve olyan hatóságként, amely tartja az eljárási cselekményt, addig a III. Be. 123. § (3) bekezdése alapján a nyomozó hatóság akkor rendelhetett el, és tarthatott bizonyítási kísérletet, ha az ügyész másképp nem rendelkezett. A „másképp nem rendelkezik” szóhasználat arra engedett következtetni – amit a gyakorlat is alátámasztott –, hogy a III. Be. alapján is a fő szabály az volt, hogy a nyomozó hatóság elrendelhetette és tarthatta is a bizonyítási kísérletet, csak akkor nem, ha az ügyész rendelkezett arról, hogy ne történjen bizonyítási kísérlet.⁸ Mindebből az következik, hogy a IV. Be. megtartja a III. Be. bizonyítási kísérletre vonatkozó szabályait, és annak alanyi oldala, valamint végrehajtási körülményei sem változnak. Különbség viszont a III. Be.-hez képest, hogy a IV. Be. bizonyítási eljárás helyett bizonyítási cselekményként tekint a bizonyítási kísérletre, és ugyanez történik a szemlével, a helyszíni kihallgatással és a felismerésre bemutatással is, továbbá a bizonyítási cselekmények közé kerül a műszeres vallomás-ellenőrzés⁹ is.

⁵ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.

⁶ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény.

⁷ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 209. § (2) bek.

⁸ Budaházi Árpád: A bizonyítási kísérlet büntető eljárásjogi és kriminalisztikai aspektusai. Magyar Jog, 2018/4.

⁹ Árpád Budaházi: Polygraph Examinations. Blessing or Curse. Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2015

A nyomozás során elrendelt bizonyítási kísérlet hatósági oldala

A bizonyítási kísérleten a hatóság oldaláról általában részt vesz

- a) az ügy előadója;
- b) nyomozók, vizsgálók;
- c) a helyszínt biztosító rendőrök;
- d) a szaktanácsadó;
- e) az ügyész;
- f) a bíróság.

Az ügy előadója

Amikor bűncselekményre vonatkozó valamilyen elsődleges jelzés (feljelentés, bejelentés) jut a nyomozó tudomására, vagy ha hivatalból kezd intézkedni valamely bűncselekményre utaló, általa észlelt körülmény alapján, olyan kérdések fogalmazódnak meg benne, hogy történt-e egyáltalán cselekmény, ha igen, bűncselekmény-e, ki követte el, hol, mikor, milyen eszközzel és módon stb. A kutatás része lehet az úgynevezett „raszternyomozás”, amikor is a szűrő-kutató munka az adatbázisokban történik, és az elektronikusan rögzített adatok a nyomozás előbbre vitelét szolgálhatják.¹⁰ Cséka Ervin szerint „*hogya a tények megismerésének folyamata előbbre haladhasson, a nyomozónak a kiinduló (alap-) feltevésen kívül, rendszerint további feltevésekre vagy az addigiak továbbfejlesztésére van szüksége ahhoz, hogy a bűncselekményről alkotott tudati képe mind teljesebb legyen. Ehhez pedig úgy jut el, hogy további tényadatok után kutat; e kutatómunkájának irányát a korábbi, helyesnek bizonyult feltevések, illetve az azokból folyó tapasztalati és logikai következtetések adják.*”¹¹ A gyanú fokozatainak és irányának megállapításához közvetlenül kapcsolódnak a megfelelő mennyiségű és minőségű bizonyítékok, amelyek megalapozzák a vádemelést és a büntetőigény érvényesítését garantáló – a gyanú felsőfokát is felváltó bizonyosság szintjét elérő – bűnösséget kimondó ítéletet.¹² Ebbe a folyamatba illeszkedhet bele (leginkább a nyomozás vizsgálati szakaszába) a bi-

¹⁰ Nyitrai, Endre: Raster Investigation. Legal Journal: Scientific-Practical Professional Journal, no. 11, 2015, pp. 20–21.

¹¹ Cséka Ervin: A bizonyítással összefüggő néhány kérdés a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1967/2., 114. o.

¹² Horgos Livia: A büntetőeljárás gyanú fogalmának új felfogása egy jogeset tükrében. Magyar Jog, 2018/4.

zonyítási kísérlet is, amelyet a nyomozó hatóság is elrendelhet és tarthat, éppen ezért az ügy előadója szükségszerűen aktív szereplője az eljárási cselekmény végrehajtásának. Az ügy előadója az, aki kezdeményezi a felettesénél a bizonyítási kísérlet elrendelését, vagy végrehajtja adott esetben az ügyészi utasításban megfogalmazott eljárási cselekményt. A tervezés és a szervezés is a feladatok közé tartozik, valamint a bizonyítási kísérlet megtartása. Kérdéses viszont, hogy az ügy előadója szemszögéből mi szól a bizonyítási kísérlet elrendelése mellett, és melyek azok a körülmények, amelyek miatt viszont nem lesz az ügyben bizonyítási kísérlet. A kérdés megválaszolásához kérdőíves empirikus kutatást¹³ is végeztem (185 nyomozó és 135 vizsgáló töltötte ki a kérdőívet), amely érintette ezt a kérdéskört is.

A bizonyítási kísérlet elrendelése ellen szólnak a következők:

1. eredményének csekély a bizonyító ereje;
2. időigényes, nincs rá kapacitás;
3. több rendőr közreműködését is igényli, ennek rendelkezésre bocsátására nincs lehetőség;
4. költséges, nincs feltétlenül rá anyagi keret;
5. nem lehet az eredetivel megegyező körülményeket teremteni;
6. a végrehajtása bonyolult;
7. tapasztalathiány;
8. nem áll rendelkezésre módszertani útmutató.

A „csekély a bizonyító erő” mint az elrendelés elleni érv jogossága vitatható, mivel a bizonyítási kísérlet elvégzésénél nem szabad, hogy a hangsúly az eredményéből származó bizonyítékon legyen. Egyrészt jelentőségét az adja, hogy orientálja a nyomozást, hatósági feltételezést erősíthet meg vagy cáfolhat, újabb verzió felállításához vezetheti a nyomozó hatóságot¹⁴, vallomást cáfolhat vagy erősíthet azzal, hogy általa ellenőrizhetővé válik a terhelt vagy a tanú vallomása, és még az is lehet a következménye, hogy a bizonyítási kísérlet alanya az eljárási cselekmény után nem látja értelmét a további tagadásnak, beismerő vallomást tesz. Ha az eljáró hatóság egy cselekményről megállapítja, hogy megtörténhetett, akkor az egy valószínűségi eredmény („így is történhetett”), ha valamit kizár, akkor az már egy kategorikus megállapítás („így nem történhetett”).¹⁵

¹³ Budaházi Árpád: A bizonyítási kísérlet egy empirikus kutatás tükrében. Magyar Rendészet, 2017/5.

¹⁴ Árpád Budaházi (2015): i. m.

¹⁵ Girhiny, Kornél: The relevancy of questioning on the scene in case of exhibits. Studia Universitatis Babes-Bolyai, Iurisprudentia, 2017, pp. 1–7.

A bizonyítási kísérlet szintén fontos jellemzője, hogy ellenőrizhetővé válik a nem „életszerű” állítás. Ha a bizonyítás oldaláról tekintünk a bizonyítási kísérlet eredményére, való igaz, hogy olyan eljárási cselekményről van szó, amely valóban bizonyítékhoz juttathatja a hatóságot. A bírósági gyakorlat azt mutatja, hogy a bizonyítási kísérlet eredményéből vagy bizonyíték származik (jellemzően a bíróság, ha bizonyítékként fogadja el a bizonyítási kísérlet eredményét, azt azért teszi, hogy megerősítse vagy gyengítse a vallomás hitelt érdemlőségét), vagy a bíróság kirekeszti a bizonyítékok köréből. Utóbbira általában akkor kerül sor, ha a bíróság megítélése szerint nem volt megfelelő a bizonyítási kísérlet végrehajtása, nem tartották be például a IV. Be.-ben előírt követelményt, miszerint *„A bizonyítási kísérletet lehetőleg ugyanolyan körülmények között kell lefolytatni mint ahogyan a vizsgált esemény vagy jelenség megtörtént, illetőleg megtörténhetett”*. Az azonos körülmények hiányát elvileg a bíróság maga is orvosolhatja azzal, hogy megismétli a bizonyítási kísérletet, azonban dönthet úgy is, hogy inkább kirekeszti a bizonyítékok köréből a nyomozás során elvégzett bizonyítási kísérlet eredményét, és maga pedig nem rendel el újabb bizonyítási kísérletet, mivel az azonos körülményeket a bíróság sem tudja megteremteni. Akkor sem kerül sor a bizonyítási kísérlet bírósági elrendelésére, ha már elegendő bizonyíték áll rendelkezésre az ügyben, és nincs szükség további bizonyítékra. Figyelemmel kell azonban lennie a bíróságnak arra, hogy a bizonyítási kísérletnél az „ugyanolyan körülmények” megteremtése még a nyomozási szakaszban sem oldható meg maradéktalanul, a relevancia kell hogy iránymutató legyen.¹⁶ Nem szabad relevánsnak tekinteni, hogy hogy néz ki a kerékpár, amelyet a bizonyítási kísérlethez használnak, viszont az már releváns lehet, hogy a bizonyítási kísérlet tartásakor milyen időjárási körülmények vannak.

Szintén a bizonyítási kísérlet elrendelése ellen szól, hogy időigényes a megszervezése. A nyomozók és a vizsgálók gyakran túlterheltek, így sokszor a minél gyorsabb és egyszerűbb megoldásokra törekszenek. Az empirikus kutatásban részt vevő nyomozók és vizsgálók közül többen is úgy vélték azonban, hogy ha a bizonyítási kísérlet más eljárási cselekménnyel nem pótolható, akkor el kell végezni, még akkor is, ha ez többletmunkát igényel. Szintén az időigénnyel függ össze, ha az eljárási cselekményt ködös vagy esős időben kellene végrehajtani, és meg kell várni, hogy az időjárás lehetővé tegye e körülmények rendelkezésre állását.¹⁷ Vannak persze gyorsító megoldások is: például az eső helyettesíthető locsolással.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Budaházi Árpád: Bizonyítási kísérlet a büntetőeljárás szolgálatában. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2014, 187. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV.]

Jellemzően a bizonyítási kísérlet az elrendelő rendőri szerv több tagjának közreműködését is igényli, gondolhatunk itt például a bűnügyi technikusra, aki adott esetben kép-, illetve videófelvevételeket készít szaktanácsadói minőségben az eljárási cselekményről, és idetartoznak még azok is, akik dublőrként¹⁸ eljártsszák a gyanúsított, a sértett vagy a tanú szerepét (dublőr lehet például a polgárőr is), továbbá útlezárás esetén szükség lehet a közlekedést irányító rendőrökre is, illetve helyszínbiztosítókra, valamint azokra, akik be rendezik a helyszínt. Emellett előfordulhat, hogy nemcsak az ügy előadója, hanem más nyomozó, illetve vizsgáló is részt vesz az eljárási cselekmény megszervezésében, illetve végrehajtásában. Ha arra gondolunk, hogy a rendőri állomány az efféle eljárási cselekmények nélkül is kellően leterhelt, látható, hogy a bizonyítási kísérlet elrendelése valóban jelentős személyi terhet ró a nyomozó hatóságra, ami meggyőző érv lehet a bizonyítási kísérlet el nem rendelése mellett, nem beszélve a jelentős szervezőmunkáról, amelyet a hatósági résztvevők koordinálása igényel, és itt még nincs is szó a szakértőről, illetve az eljárási cselekmény más résztvevőiről, akik megjelenése szintén szervezőmunkát igényel.

A pénz is korlátja lehet a bizonyítási kísérlet elrendelésének, hiszen a nyomozó hatóság költségvetése adott, viszont egy nagyobb kiadással járó bizonyítási kísérlet nem feltétlenül fér bele a rendelkezésre álló keretbe. Gondolhatunk itt olyan költségekre, hogy a bizonyítási kísérlet megtartásához bérelni kell például egy hasonló autót, mint ami totálkárosra tört a közlekedési bűncselekmény során. A költségkímélés szempontjából a rendőrségi szolgálati autók alkalmazása az ideális, viszont vannak olyan bizonyítási kísérletek, amikor fontos, hogy az autó is olyan márkájú, típusú, színű legyen, mint az eredeti. Vagy a bizonyító erő növelése érdekében megfelelő minőségű fotókra, illetve videófelvevételekre lenne szükség, amihez hivatásos fotóst vagy operatőrt kellene igénybe venni, és nem a bűnügyi technikust. Ezeknek viszont megvan a költségvonzatuk.

Az idő múlása azt okozhatja, hogy változnak az időjárási viszonyok (a télies időjárási viszonyok helyett nyáron kellene megtartani a bizonyítási kísérletet), esetleg megváltozik a kérdéses helyszín (benövik a növények, épületet lebontanak vagy építenek, reklámtábla kerül az út szélére stb.), és lehetetlen az eredeti helyszínhez hasonló körülményeket teremteni. Ha a releváns körülmények nem teremthetők meg, akkor értelmét vesztheti a bizonyítási kísérlet megtartása.

¹⁸ Fenyvesi Csaba: A bizonyítási kísérlet és a hit. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/1., 102. o.

Nem véletlenül kell előre mindent megtervezni bizonyítási kísérletnél, mert egy bonyolultnak tekinthető eljárási cselekmény, egy-egy apróbb hiba is befolyásolhatja az eredményét, illetve az abból származó bizonyíték értékelhetőségét. Nehezíti a kivitelezést, ha a bizonyítási kísérletet például egy büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani, ugyanis külön engedély kell ilyenkor a cselekmény helyszínen történő lefolytatásához.¹⁹ A bonyolultságot befolyásolja a szerencsefaktor is, hiszen az eső eleredése is nehezítheti a végrehajtását.

Az empirikus kutatásom részt vevői közül többen is problémaként jelölték meg, hogy ritka a bizonyítási kísérlet, ezért a végrehajtás tapasztalatai is hiányoznak. Az 1980-as években végzett empirikus kutatás során, iratok alapján nyolcszáz vétségi eljárást vizsgáltak bírósági szakban, és arra jutottak, hogy bizonyítási kísérletet a nyolcszáz ügyből mindössze három esetben rendeltek el (szemlére vagy felismerésre bemutatásra nem került sor).²⁰ Vétségi nyomozásokat is vizsgáltak, a nyolcszáz ügy egy százalékában tartottak csupán bizonyítási kísérletet (szemle: 20,5, felismerésre bemutatás: 0,6 százalék).²¹

A 320 nyomozó és vizsgáló körében végzett 2017-es kérdőíves empirikus kutatásom arra az eredményre jutott, hogy a kérdőívet kitöltők jelentős része, a 320-ból 109-en nulla és öt százalék közé teszik a bizonyítási kísérletes ügyek előfordulását, vagyis a kérdőívet kitöltők 34 százaléka vélte úgy, hogy nem megy öt százalék fölé az eljárási cselekmény gyakorisága. Ha a nyolcvanas években végzett empirikus kutatás adatait nézzük, akkor úgy tűnik, hogy a bizonyítási kísérletek száma emelkedhetett, de ez nem jelentős, mert bár vannak (igaz, csak egy-egy válaszadó), akik ötven százalék fölé teszik a bizonyítási kísérletes ügyek arányát. Érdeemes azonban megjegyezni, hogy ennél az empirikus kutatásnál szubjektív tényező lehet, hogy becsült arányokat adtak meg a nyomozók és a vizsgálók, viszont az értékeken érezhető, hogy az alkalmazási gyakoriság valahol egy és öt százalék között lehet.²²

Többek is problémának látják, hogy hiányoznak az ajánlások, módszertani útmutatások arról, hogy hogyan is kell végrehajtani a bizonyítási kísérletet. A tapasztalatlanságot ellensúlyoznák a módszertani útmutatók, kriminál-taktikai ajánlások, viszont azt is látni kell, hogy mint ahogy az ügyek, a

19 Frigyer László: A kriminalisztika és a büntetés-végrehajtás kapcsolata. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): A határrendészettől a rendészettudományig. Pécs, 2016, 288. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII.]

20 Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. KJK, Budapest, 1985, 281. o.

21 Uo. 245. o.

22 Budaházi Árpád (2017): i. m.

bizonyítási kísérletek sem teljesen egyformák, persze ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne sémákat kialakítani.

Nyomozók, vizsgálók

Az ügy előadóján kívül gyakran további nyomozók és vizsgálók is részt vesznek a bizonyítási kísérleten. Egyrészt segédkezhettek az eljárási cselekmény megtartásában (például a jegyzőkönyvet is vezethetik), viszont az sem ritka, hogy különösebb tennivalójuk nincs a bizonyítási kísérleten, viszont tapasztalatokat szeretnének gyűjteni. A tapasztalatgyűjtési céllal való részvétel is fontos, hiszen a tapasztalatlanság az egyik oka a bizonyítási kísérlet el nem rendelésének, illetve az eljárási cselekmény lefolytatása során bekövetkező hibák is gyakran a tapasztalatlanságból adódnak.

A helyszínt biztosító rendőrök

Ha a bizonyítási kísérlet közterületen van, elengedhetetlen a helyszín lezárása, illetve ha közutat is érint, a forgalom terelése. A tapasztalat azt mutatja, hogy a bizonyítási kísérlet nemcsak az eljárási cselekménnyel érintett terhelt vagy tanú hozzátartozóit, ismerőseit vonzza a helyszínre, hanem gyakori, hogy járókelők is figyelemmel kísérik a történéseket. A helyszín biztosítása magában foglalja a bizonyítási kísérlet zavartalanságának megteremtését, vagyis a járókelők, hozzátartozók, ismerősök csakis a lezárt területen kívül helyezkedhetnek el. Nem mehetnek be a lezárt területre, és más módon sem zavarhatják a bizonyítási kísérlet végrehajtását. Jelenlétük miatt is fontos, hogy az életet, testi épséget nem veszélyeztetheti az eljárási cselekmény, és az emberi méltóságot sem sértheti.

A szaktanácsadó

Szaktanácsadói minőségben a bűnügyi technikus is közreműködhet a bizonyítási kísérleten. A fénykép-, illetve a videófelvétel készítése a feladata, azonban az igénybevétele nem kötelező, vagyis a felvételeket akár egy másik nyomozó is készítheti. Ha például drón igénybevételel készült felvételekre van szükség, mert fontos az összképrögzítés, a pontos mérés (a cselekmény a feltételezett módon nem történhetett meg, és ennek igazolásához légi felvételre van szükség), annak kezelését szintén bűnügyi technikus (szaktanácsadó) végzi.

Az ügyész

Az ügy jelentősége miatt, vagy ha az ügyész kezdeményezi a bizonyítási kísérlet elrendelését, dönthet úgy, hogy részt vesz az eljárási cselekményen. A jelenléte növeli annak esélyét, hogy a bizonyítási kísérlet szabályszerűen és a szakmai követelményeknek megfelelően legyen lefolytatva. Ha ügyészségi nyomozás folyik az ügyben, akkor az ügyészi jelenlét tekinthető fő szabálynak az eljárási cselekményen. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ügyészi nyomozás esetén ne lenne szükség a rendőrség technikai bevonására, tekintettel arra, hogy az ügyészségnek nincs teljes mértékben apparátusa a tárgyi bizonyítékok rögzítéséhez, feltárásához, az események kontrolljához.²³ A bírósági tárgyaláson már nem az ügyész a bizonyítási kísérlet elrendelője és végrehajtója, azonban a tárgyalás keretében jelenléti kötelezettségéből adódóan jelen van az eljárási cselekményen. A jelenléte kapcsán azonban figyelemre méltó a Szegedi Ítéltábla mint másodfokú bíróság jogerős határozata, amely megállapította, hogy az elsőfokú bíróság a tárgyaláson a hallhatóságra vonatkozó bizonyítási kísérlet lefolytatása során az elsőfokú bíróság több eljárási szabályt sértett. Mások mellett szabálysértés volt, amikor a bizonyítási kísérleten „*az ügyész ült az 1. sz. tanú mellé és súgott bizonyos szöveget annak fülébe, de nem azt, mint ami a cselekménykor ténylegesen elhangzott*”. Eljárási szabálysértés valósult meg azért is, mert „*perbeli pozíciója miatt az ügyész a bizonyítási kísérleten a fentiek szerint nem működhetett volna közre. Amennyiben ugyanis neki kellett volna számot adni arról, hogy mit súgott az 1. sz. tanú fülébe, azt csak tanúként tehetett volna meg, és a Be. 31. § (1) bekezdés c) pontja alapján a büntetőügyben ügyészként nem járhat el, aki az ügyben mint tanú vesz, vagy vett részt.*” Szintén hiba volt, hogy „*nem az 1. sz. tanút elővezető rendőr, hanem az egyébként tanúként kihallgatott 5. sz. rendőr tanú működött közre annak megállapítása során, hogy az ügyész által az 1. sz. tanú - akit a bizonyítási kísérlet során ő tartott vezetősáron - fülébe súgott szöveg hallható volt-e. Úgy nyilatkozott, hogy semmit nem hallott, de erről, vagyis a bizonyítási kísérlet eredményéről a bíróság tanácsának tagjai nem győződtek meg.*” Az ítéltábla ezekre a körülményekre hivatkozva kizárta a bizonyítási kísérlet eredményét a bizonyítékok köréből.²⁴

²³ Háger Tamás: A bizonyítási kísérlet kriminál-taktikájának hatása a bírói döntésre az élet elleni bűnügyekben. Jogtudományi Közlöny, 2015/4., 219–220. o.

²⁴ Szegedi Ítéltábla, Bf.III.107/2014/4.

A bíróság

Bizonyítási kísérlet akkor kap helyet a bírósági eljárásban, ha a bíróság rendelkezik az elrendeléséről. Ennek oka lehet, hogy a nyomozás során tartott bizonyítási kísérlet hibában szenved, vagy nem került sor korábban az elrendelésére, de a bíróság úgy ítéli meg, hogy ezt pótolnia kell a tárgyalás keretében. Az elrendelés történhet hivatalból, vagy indítványra, indítványozhatja például az ügyész, a vádlott, a védő vagy a sértett. Mivel bizonyításfelvétel tárgyalás keretében történhet, így az első- és a másodfokú bíróság előtt kerülhet sor helyszínen tartott tárgyalás keretében bizonyítási kísérletre. Ha a bizonyítási kísérlet a tárgyaláson nem végezhető el, vagy rendkívüli nehézségbe ütközik, akkor kiküldött (hivatásos) bíró is megtarthatja. Ha a helyszín nem tartozik a tárgyaló bíróság illetékességi területébe, akkor más bíróságot keresnek meg. Kiküldött vagy megkeresett bíróság eljárási cselekményéről jegyzőkönyv készül, amelyet fel kell olvasni a tárgyaláson. Bár a kiküldött vagy megkeresett bíróság igénybevételével sérül a közvetlenség elve, azonban a bizonyítási kísérlet eredményének bizonyító ereje még így is nagyobb lehet, mintha a nyomozó hatóság tartaná az eljárási cselekményt.

A terhelt

A gyanúsítottak joga van egyrészt részt venni a bizonyítási kísérleten, jelenléti kötelezettsége akkor keletkezik, ha idézést kap az eljárási cselekményre. A kötelező részvétel nem jelent kötelező aktivitást is, hiszen a gyanúsítottak ahhoz is joga van, hogy megtagadja az aktív közreműködést. A passzivitás dublór igénybevételével orvosolható. A gyanúsítottak nem érdeke a bizonyítási kísérleten való aktív jelenlét, ha ő az elkövetője a bűncselekménynek, mivel tarthat a lelepleződéstől, vagyis attól, hogy az eljárási cselekmény rámutat arra, hogy nem őszinte a vallomása. A passzivitás azonban nem értékelhető a bűnösség bizonyítékaként, és arra is ügyelnie kell a hatóságnak, hogy ne vonja nyomban le a következtetést, hogy a passzivitást kizárólag az elkövető választja, mivel annak lehet más oka is. Gondolni kell például arra a körülményre is, hogy a gyanúsított egyszerűen csak nem akar mások előtt nyomozási cselekmény alanyaként mutatkozni, nem kívánja, hogy a bámézkodó járókelők végignézzék, miközben végzi a bizonyítási kísérletet, vagy az is oka lehet, hogy jelen van a bizonyítási kísérleten a sértett, és kellemetlen számára a találkozás vele, illetve nem akarja, hogy a sértett ilyen szerepben lássa. Szintén a passzivitás oka lehet,

ha a terhelt nem akarja újra átélni a bűncselekmény elkövetését, nem akarja feleleveníteni a történeteket. A bírósági tárgyalás keretében tartott bizonyítási kísérleten kötelező a vádlott jelenléte, viszont ott is megilleti a passzivitás joga, továbbá észrevétel, illetve indítványt tehet és kérdést tehet fel az eljárási cselekményen részt vevő szakértőnek (az észrevétel, indítvány, szakértőhöz intézett kérdésfeltevés joga a terhelt mellett a védőt és a sértettet is megilleti).

A terhelt számára a bizonyítási kísérlet megerősítést jelenthet, az eljárási cselekmény eredménye megerősítheti, hogy vallomása őszinte volt, de ennek ellenkezője is bekövetkezhet, a bizonyítási kísérlet eredménye mutathat rá, hogy a vallomásban elmondottak nem felelnek meg a valóságnak. *Kertész Imre* helyesen mutat rá, hogy a bizonyítási kísérlet „gyakorlati érveket” produkálhat a személyi bizonyíték mellett is.²⁵ Ha a bizonyítási kísérlet azt az eredményt hozza, hogy a terhelt vallomása nem felel meg a valóságnak, bekövetkezhet, hogy a lelepleződő terhelt beismerő vallomást tesz, mert nem látja értelmét a további tagadásnak, elhallgatásnak. A bizonyítási kísérlet nem vállalásának szintén oka lehet, hogy a terhelt attól tart, a bizonyítási kísérlet során, akarata ellenére olyan információt közölne a hatósággal, amelyet kihallgatás során nem kíván elmondani, vagy egyszerűen csak nem akarja, hogy esetleg ellentmondásba keveredjen a vallomásával. A kérdőívet kitöltők közül többen is úgy tapasztalták, hogy a terhelt azért hajlamos nem vállalni az aktivitást, mivel úgy véli, a passzivitásával akadályozhatja az eljárást, húzhatja az időt. Másrészt a passzivitás abban is segítheti a terheltet, hogy kivárja, milyen eredményt hoz a bizonyítási kísérlet, és az eredményhez igazítja a vallomását.

A bizonyítási kísérleten való aktív terhelti jelenlét oka lehet, hogy tisztázni akarja magát, vagyis azt várja az eljárási cselekménytől, hogy eredménye egyértelművé tegye, nem ő követte el a bűncselekményt. Akkor is érdeke lehet ez, ha nem ő az elkövető, és akkor is, ha ő követte el a bűncselekményt, de bízik abban, hogy tudja úgy alakítani a történéseket, hogy számára kedvező eredmény szülessen. Szintén ok lehet, hogy a terhelt azért vállalja az aktív részvételt, mert tart attól, hogy a passzivitásból arra következtet majd a hatóság, hogy ő a tettes.

A terheltet általában idézik az eljárási cselekményre, még akkor is, ha passzivitás várható tőle. Ennek a gyakorlatnak is tulajdonítható, hogy például a Debreceni Ítéltábla hiányolta a terhelt jelenlétét a nyomozás során bizonyítási kísérletként elrendelt eljárási cselekményről, amelyet nem tekintett bizonyítási kísérletnek, mivel a terhelt nem volt jelen, ráadásul jegyzőkönyv sem készült róla, csupán fényképek. A másodfokon eljáró ítéltábla szerint „Ezen »nyomozati cselekményt« az elsőfokú bíróság sem tekintette bizonyí-

²⁵ Kertész Imre: A tárgyi bizonyíték prioritásának problémája. Jogtudományi Közlöny, 1971/10., 451. o.

tási kísérletnek. Kizárólag úgy értékelte, mint a sértett nyilatkozatának fényképekkel történő szemléltetése.”²⁶

A védő

A védő bármit indítványozhat, amit a terhelt érdekében szükségesnek tart²⁷, így akár a bizonyítási kísérlet elrendelését is (mind a nyomozás, mind a bírósági eljárás során), ha az eljárási cselekmény segítségével tisztázná, hogy védenccé nem követte el a bűncselekményt. Még ma is aktuális *Fenyvesi Csabának* a II. Be. szabályozásával megfogalmazott gondolata, miszerint elhibázott az a védői álláspont, amely az érdemi indítványok és észrevételek megtételét általában a bírósági szakra „tartalékolja”²⁸. A bizonyítási kísérlet tipikusan olyan eljárási cselekmény, amelynek ideális helye a nyomozási szakaszban van.

A nyomozás során a védőnek csak joga van a jelenléthez a bizonyítási kísérleten, az nem kötelezettsége. A tapasztalatok azt mutatják, hogy jellemzően a meghatalmazott védők az aktívabbak a jelenléti jog gyakorlása tekintetében, ezt erősítette meg a kérdőíves empirikus kutatásom is. Volt azonban olyan tapasztalatmegosztás is, hogy akár meghatalmazott, akár kirendelt a védő, általában ott van a bizonyítási kísérleten, mert annyira ritka az eljárási cselekmény, hogy a védő is érdeklődik iránta. A védői jelenlét gyakran azzal is jár, hogy a terhelt megtagadja az aktív részvételt, a kérdőívkitöltők jelentős részének véleménye szerint „védői tanácsra”. A védői jelenlét is azt segíti, hogy szabályszerűen és szakmailag is megfelelően hajtsák végre a bizonyítási kísérletet. A nyomozás során alkalmazott bizonyítási kísérlettel kapcsolatban panasszal élhet a védő, észrevételt tehet, a bírósági eljárásban pedig szintén lehetőség van védői észrevételre. Ha elutasítják a védői indítványt a bizonyítási kísérlet megtartására, ezt a fellebbezésben is lehet vitatni.

Sértett, tanú

A sértettnek jelenléti joga van a bizonyítási kísérleten (a nyomozási és a bírósági szakaszban egyaránt), és kötelezettsége a megjelenés, ha idézik az el-

²⁶ Debreceni Ítéltábla Bf.258/2011/3. sz.

²⁷ Király Tibor: A védelem és a védő a büntető ügyekben. KJK, Budapest, 1962, 163. o.

²⁸ Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002, 207. o.

járásai cselekményre. A terhelttel ellentétben a sértett aktivitásra kötelezett, hiszen kötelessége segíteni a hatóságot a büntetőeljárás során. Előfordul azonban, hogy a sértett nem tud jelen lenni a bizonyítási kísérleten, mert elhunyt, kórházban van stb., így gyakran dublőr helyettesíti. Van, amikor a sértett meg nem jelenésének az oka az, hogy fél a terhelttől, nem akar vele találkozni, vagy nem kívánja újra átélni a bűncselekmény felelevenítésével járó negatív élményeit, esetleg nem akarja, hogy mások (például járókelők) tudomást szerezzenek a sérelmére elkövetett bűncselekményről, de az is az okok közé tarthat, hogy nem biztos benne, mindent helyesen mondott el a hatóságnak a bűncselekményről, és az is az okok között lehet, hogy nem kíván saját magára vagy hozzátartozójára terhelő vallomást tenni.

A tanú megjelenése az eljárási cselekményen idézésre történik, kötelező tehát a megjelenése, és a sértetthez hasonlóan tőle is megkövetelt az aktivitás. A tanú meg nem jelenésének okai ugyanazok lehetnek, mint a sértettnek, és az is előfordulhat, hogy a hatóság a megerősítést vagy kizárását várja annak, hogy esetlegesen a tanú követte el a bűncselekményt. A tanúnál azzal is számolnia kell a hatóságnak, hogy visszatarthatja a megjelenéstől, ha nem akar belefolyni az ügybe, nem kíván folyamatosan időt áldozni az egyes eljárási cselekményre, nem fűződik érdeke a büntetőügyhöz. A tanú is helyettesíthető, így az ő távolléte sem lehetetleníti el a bizonyítási kísérlet megtartását.

Van, amikor több tanú is jelen van a bizonyítási kísérleten, ami segíthet abban, hogy tisztázhatóvá váljanak a bűncselekmény elkövetésének valódi körülményei. A tanú tekintetében ugyanis ma is létező probléma, hogy „*nincs két tanú, akik ugyanazon tényről, ugyanazon időben és helyen történt észleleteikről egybehangzó vallomást nyújtanának*”²⁹. Ha több tanú vesz részt a bizonyítási kísérleten (ideértve a sértettet is), fontos a megfelelő elkülönítésük, a kihallgatásuk külön-külön kell hogy megtörténjen, különben a vallomások torzulása elkerülhetetlen.

A bizonyítási kísérlet egyrészt alkalmas „*az érzéki észlelés megbízhatóságának vizsgálatára, másfelől a tanú akaratiságának tartalmi ellenőrzésére, jóhiszeműségének vagy rosszhiszeműségének felfedezésére*”³⁰. A tanú egyéni érzéki észlelését általában nem vizsgálják, a bizonyítási kísérlet hallhatóság vizsgálata arra irányul, hogy egy átlagember meghallja-e a kérdéses zajt, beszélgetés tartalmát stb.

²⁹ Gyakorlati nyomozástan. Magyar Államrendőrség Országos Szaktanulmányi Felügyelője, Budapest, 1947, 37. o.

³⁰ Barna Péter: Megjegyzések a tanúbizonyítás körében, a büntető eljárásban. Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben c. művéhez. Jogtudományi Közlöny, 1967/6., 397. o.

A szakértő

Olyan köztudomású jellegű tények esetén, mint például hogy a segélykiáltás vagy lövés a cselekmény helyétől távolabb eső helyen hallható volt-e, a bizonyos szag egyáltalán érezhető-e, lehet-e érezni a konzerven annak romlott voltát, vagy tapintás útján felismerhető-e a sötétben átadott pénz hamis volta stb.³¹, nem kell szakértőt alkalmazni, mert szemmel látható, nincs szükség különleges szakértelemre a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez. *Erdei Árpád* szerint a „hatóságok az irodalmi álláspontokra vajmi kevés figyelmet fordítva, számos esetben alkalmaznak szakértőt olyankor is, amikor az adott kérdés eldöntéséhez semmiféle különleges szakértelemre nincs szükség”³².

Szintén nem alkalmazott szakértőt a Kecskeméti Törvényszék, amikor a bizonyítási kísérlet arra irányult, hogy „a vádbeli cselekmény, közlés az 1. sz. tanú által előadott módon megvalósulhatott-e úgy, hogy azt az előállítást fogantató személy nem észlelhette”. A törvényszék szerint „köztudomású tény, hogy egymás fülébe suttogva anélkül adható át információ másik személynek, hogy annak tartalmáról egy harmadik illető tudomást szerezne – ezt igazolta a bizonyítási kísérlet is, melynek abból a szempontból volt inkább jelentősége, hogy az információátadás egyéb körülményeiről szolgáltatott adatot”³³.

Olyan kérdések eldöntése azonban, hogy a gyanúsított által elkövetett módon milyen sérülése keletkezett vagy keletkezhett volna a sértettnek, már szakértőt igényel (igazságügyi orvos szakértő). A 9/2006. (II. 27.) IM rendelet³⁴ határozza meg, hogy milyen igazságügyi szakértői szakterületek vannak. Egy-egy szakkérdés megválaszolásához az adott szakterületen működő szakértők közül rendelnek ki szakértőt, jellemzően az igazságügyi szakértői névjegyzékből. A bizonyítási kísérletes ügyeknél is ügyelni kell arra, hogy olyan szakértőt rendeljenek ki, aki jogosult az adott szakkérdésben véleményt adni. Ezzel kapcsolatos hibára mutat rá a Vas Megyei Bíróságnak a II. Be. idején hozott határozata is, amelyben másodfokú bíróságként azt állapította meg egy bizonyítási kísérletes ügy kapcsán, hogy az ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezető megalapozatlanság valósul meg, „ha a közlekedési bűncselekmény miatt indult büntetőügyben az elsőfokú bíróság olyan műszaki szakértő véleményére alapítja a határozatát, akinek nem tartozik a kompetenciájába a közúti, forgalmi és

31 Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. Athenaeum, Budapest, 1915–1917, 333. o.

32 Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987, 23. o.

33 Kecskeméti Törvényszék 3.B.28/2013/77.

34 Az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet.

balesetelemzés szakterületen való közreműködés”. A bíróság rámutatott arra, hogy „a nyomozó hatóság által kirendelt, és az elsőfokú bírósági eljárásban is igénybe vett szakértő a szakértői névjegyzékben meghatározottak és a szakértői igazolványban feltüntetettek alapján gépjárműjavítás, gép- és gépjármű műszaki értékelés, valamint műszaki karbantartás (gépjármű) szakágazatokban fejthet ki szakértői tevékenységet. Ezzel szemben közúti balesettel kapcsolatos büntetőügyekben igazságügyi közlekedési szakértőként az járhat el, aki a szakértői névjegyzékbe felvétele során – a jogszabályban meghatározott személyi és szakmai feltételek birtokában – közúti, forgalmi, balesetelemző szakterületen való működésre szerez jogosultságot.” Bár a vádlott az eljárás során a bűnösségét nem ismerte el, érdemi védekezésében pedig vitatta a gépjárművének a szakértő által megállapított sebességét és ekként a baleset által megjelölt okát is, az elsőfokú bíróság elvetette a vádlott védekezését, és a tényállást mindenekelőtt a szakértő által előterjesztett szakvélemény, a szakértő közreműködésével lefolytatott helyszíni szemle és bizonyítási kísérlet adatainak az alapulvételével állapította meg, és vont le következtetést a vádlott büntetőjogi felelősségére. A másodfokú bíróság megállapította, hogy „a kellő szakértői kompetencia hiányában előterjesztett vélemény mint szakértői vélemény, illetőleg a szakértő ezzel összefüggő szakértői tevékenysége a továbbiakban bizonyítékként nem vehető figyelembe. A megalapozatlanság jellegére és a kiküszöbölésének lehetséges módjára figyelemmel a másodfokú bíróság a nyomozati szaktól rendelte el az új eljárás lefolytatását.”³⁵

Szintén kirekesztette a bizonyítékok köréből a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság az elsőfokú bíróság által elrendelt bizonyítási kísérlet eredményét, mivel az elsőfokú bíróság „igazságügyi műszaki szakértői vélemény kiegészítését rendelte el, amelynek keretében a Be. 121. § (1) bekezdése szerinti bizonyítási kísérlet lefolytatására kötelezte az igazságügyi műszaki szakértőt”. A törvényszék szerint a III. Be. szövegéből egyértelműen következik, hogy a „bizonyítási kísérlet tartására a szakértőt nem lehet kötelezni, azt a bíróságnak kellett volna lefolytatni, nyilvánvalóan a szakértő közreműködésével”³⁶.

A hatósági tanú

Míg a III. Be. úgy rendelkezett, hogy az ügyész és a nyomozó hatóság a bizonyítási kísérlet végrehajtásánál – elháríthatatlan akadály kivételével – ha-

³⁵ BH 1996.9.464, Vas Megyei Bíróság Bf.167/1995.

³⁶ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 18.Fkf.831/2010/3.

tósági tanút alkalmazhat [III. Be. 183. § (1) bek.], addig a IV. Be. a hatósági tanú intézményét elveti, helyette a kép- és hangfelvétel vehető igénybe. Úgy fogalmaz a bizonyítási cselekmények tekintetében, hogy a szemléről, a bizonyítási kísérletről és a felismerésre bemutatásról – lehetőség szerint – kép- és hangfelvételt kell készíteni [IV. Be. 213. § (4) bek.]. Ez a rendelkezés részben eltér a III. Be. szabályozásától, amely szerint „*a szemle, a bizonyítási kísérlet és a felismerésre bemutatás lefolyását rendszerint kép- vagy hangfelvétellel vagy egyéb berendezéssel rögzíteni kell. A rögzített kép- vagy hangfelvételt az iratokhoz kell csatolni; az az eredeti célon kívül más célra nem használható fel*” [III. Be. 123. § (5) bek.]. A IV. Be. értelmében csak akkor kötelező a hang- és képfelvétel készítése, ha az eljárási cselekményben érintett a tizennegyedik életévét nem töltötte be [IV. Be. 88. § (1) bek. d) pont].³⁷

Egyéb személyek

A sértett ügyvédje, meghatalmazott képviselője, illetve támogatója is jelen lehet a bizonyítási kísérleten, azonban értelemszerűen a sértett helyett dublőrként nem vehetők igénybe. Kiskorú sértett, illetve kiskorú tanú, továbbá fiatalkorú terhelt esetében a törvényes képviselő is jelen lehet, továbbá a sértett által megjelölt nagykorú személy, ha az eljárás érdekeit nem sérti.

Ha a terhelt vagy a sértett, továbbá a tanú a magyar nyelvet nem ismeri, tolmács közreműködését veszik igénybe a bizonyítási kísérlet lefolytatásakor.

Ha a terhelt vagy a sértett, továbbá a tanú a magyar nyelvet nem ismeri, tolmács működik közre a bizonyítási kísérlet lefolytatásakor. Külföldi állampolgár terhelt, sértett vagy tanú indítványára jelen lehet államának konzuli tisztviselője is. A támogatót és a konzuli tisztviselőt kivéve, aki jelen lehet a bizonyítási kísérleten, a gyanúsítottához, a szakértőhöz és a tanúhoz kérdéseket intézhet, észrevételeket, indítványokat tehet (IV. Be. 383. §).

A Nyer.³⁸ alapján, ha a bizonyítási kísérlet lefolytatása érdekében szükséges, hozzájárulásával érdektelen kívülálló személy közreműködése is igénybe vehető, akinek jelenléti joga van az eljárási cselekményen, és kérheti személyes adatai zártan kezelését [Nyer. 71. § (1)–(4) bekezdés]. Kívülálló személy lehet például a dublőr.

³⁷ Budaházi Árpád (2018): i. m.

³⁸ 100/2018. (VI. 8.) kormányrendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól.

Zárógondolatok

A bizonyítási kísérlet egy ritkán alkalmazott eljárási cselekmény, viszont vannak olyan ügýtípusok (például közlekedési bűncselekmények, élet és testi épség elleni bűncselekmények), amelyek kifejezetten igényelhetik annak ellenőrzését, hogy valóban úgy történt-e a bűncselekmény, ahogy azt az eljáró hatóság feltételezi vagy ahogy a terhelt vagy a tanú elmondta a vallomásában. A bizonyítási kísérlet előnyei közé tartozik, hogy egyaránt igénybe vehető a nyomozás során és a bírósági eljárásban is, nemcsak az első-, hanem a másodfokú bírósági tárgyalás keretében is. Szintén előnye, hogy ismételhető, bár némileg túlzásnak tekinthető, hogy a gyakorlatban a hallhatósági vizsgálatot nyolcszor-tizenöt-ször is elvégzik, és ugyanez a „túlbiztosítás” jellemzi azt is, amikor nem egy-két személy győződik meg arról, hogy mit láthatott az autóból a tanú, hanem sokakat beültetnek az autóba, hogy kétség se férhessen a bizonyítási kísérlet eredményéhez. Ugyanilyen problémának tekinthető, ha túlzottan ragaszkodik a hatóság a bűncselekmény elkövetésének eredeti körülményeihez, olyan irreleváns körülmények megteremtéséhez, amelyek nem befolyásolják a bizonyítási kísérlet eredményét. Persze a ló túloldalára sem szabad átesni, amikor a releváns körülmények biztosítása nélkül tartják a bizonyítási kísérletet, amely nemcsak a bíróság előtt nem lesz bizonyítékként értékelhető, hanem már a nyomozást is rossz irányba viheti. Ugyanilyen gondot okozhat az is, ha a hallhatósági kísérletet csak egyszer végzik el, nem lesz hiteles az eredménye, és kérdésessé válhat, hogy támaszkodhat-e rá a hatóság. Úgy gondolom, hogy az eljáró hatóság szempontjából a bizonyítási kísérletnél is fontos az arany középút megtalálása, és szintén fontos, hogy a bizonyítás magánszemély alanyai is tisztában legyenek az eljárási cselekmény mibenlétével, és annak jelentőségével. A bizonyítási kísérlet egyrészt irányt mutat a nyomozó hatóságnak, hogy merre folyjon tovább a nyomozás (új verzió is keletkezhet a bizonyítási kísérlet eredményeképpen), helyes-e a nyomozó hatósági verzió, illetve őszinte-e a gyanúsított vagy a tanú vallomása. Másrészt bizonyítékot szolgáltató eljárási cselekmény, mivel eredményére bizonyítékként is támaszkodhat a bíróság. A gyanúsított azt várja a bizonyítási kísérlettől, hogy megbizonyosodjon róla az eljáró hatóság, hogy nem ő követte el a bűncselekményt, és ugyanez a cél motiválhatja a tanút is, aki úgy érzi, őt is a lehetséges elkövetők között tartják számon. Előfordul, hogy a bizonyítási kísérleten szakértő is részt vesz, így szakvélemény is keletkezik az eljárási cselekménnyel, továbbá vallomás is, hiszen a bizonyítási kísérlet előtt és után is kihallgatják a terheltet, illetve a tanút. Látha-

tó, hogy a bizonyítási kísérlet valójában többszereplős eljárási cselekmény, amelynek egyaránt helye és szerepe van a nyomozás során és a bírósági eljárásban.

IRODALOM

- Angyal Pál:** A magyar büntetőeljárásjog tankönyve. Athenaeum, Budapest, 1915–1917
- Árpád Budaházi:** Polygraph Examinations. Blessing or Curse. Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2015
- Árpád Budaházi:** Personal and Material Evidences in Criminal Procedure, with Particular Attention to Road Traffic Crashes. *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Iurisprudentia*, no. 2, 2017
- Barna Péter:** Megjegyzések a tanúbizonyítás körében, a büntető eljárásban. Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben c. művéhez. *Jogtudományi Közlöny*, 1967/6.
- Bócz Endre – Finszter Géza:** Kriminálisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008
- Budaházi Árpád:** Bizonyítási kísérlet a felderítésben és a bizonyításban. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai. Pécs, 2015 [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI.]
- Budaházi Árpád:** Bizonyítási kísérlet a büntetőeljárás szolgálatában. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2014 [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV.]
- Budaházi Árpád:** A bizonyítási kísérlet egy empirikus kutatás tükrében. *Magyar Rendészet*, 2017/5.
- Budaházi Árpád:** A bizonyítási kísérlet büntető eljárásjogi és kriminálisztikai aspektusai. *Magyar Jog*, 2018/4.
- Cséka Ervin:** A bizonyítással összefüggő néhány kérdés a büntető eljárásban. *Jogtudományi Közlöny*, 1967/2.
- Erdei Árpád:** Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987
- Fenyvesi Csaba:** A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002
- Fenyvesi Csaba:** A bizonyítási kísérlet és a hit. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/1.
- Frigyer László:** A kriminálisztika és a büntetés-végrehajtás kapcsolata. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** A határrendésztől a rendészettudományig. Pécs, 2016 [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII.]
- Girhiny Kornél:** The relevancy of questioning on the scene in case of exhibits. *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Iurisprudentia*, no. 2, 2017
- Girhiny Kornél:** Gondolatok a helyszíni kihallgatásról a bizonyítási eljárások tükrében. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécs, 2017 [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX.]

- Háger Tamás:** A bizonyítási kísérlet kriminál-taktikájának hatása a bírói döntésre az élet eleni bűnügyekben. *Jogtudományi Közlöny*, 2015/4.
- Horgos Livia:** A büntetőeljárás gyanú fogalmának új felfogása egy jogeset tükrében. *Magyar Jog*, 2018/4.
- Kertész Imre:** A tárgyi bizonyíték prioritásának problémája. *Jogtudományi Közlöny*, 1971/10.
- Király Tibor:** A védelem és a védő a büntető ügyekben. KJK, Budapest, 1962
- Nyitrai, Endre:** Raster Investigation. *Legal Journal: Scientific-Practical Professional Journal*, no. 11, 2015
- Szabóné Nagy Teréz:** A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. KJK, Budapest, 1985
- Víg István:** A büntetőeljárás új szabályzatáról. *Honvédségi Szemle*, 1962/11.

BÉRCES VIKTOR

A szakvélemények büntetőperbeli felhasználásának elvi és gyakorlati kérdéseiről

A szakértői vélemény a bizonyítási eszközök speciális csoportja, aminek alapvetően két oka van: a) igénybevételének szükségességét a bizonyítás során már rendelkezésre álló adatok mennyisége és minősége határozza meg; b) a szakértők semmilyen formában nem kötődnek a vizsgált tényálláshoz.

Utóbbi körülmény miatt elmondható, hogy a szakértői vélemény tartalmának objektivitása – az általános jogalkalmazói szemlélet alapján – magasabb fokú, mint a tanúvallomásoké, és ebből fakadóan a büntetőeljárásokban rendre magasabb bizonyító erőt tulajdonítanak ezeknek a bizonyítási eszközöknek az eljáró hatóságok (bírók). Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy e vélemények megalapozottsága, illetve relevanciája – törvényi felhatalmazás, vagy a bírósági gyakorlat alapján – ne lenne megkérdőjelezhető. Ne feledjük, a szakértők sem tévedhetetlenek annak ellenére, hogy – rendszerint – a szakterületükre irányadó tudományos tételek, írott és íratlan szabályok, elvek, módszerek betartásával és alkalmazásával folytatják praxisukat.

Szakértő kirendelésére az eljárás azon szakaszában kerülhet sor, amikor már a bíróság feltárta és megállapította azokat a tényeket, adatokat, vagy körülményeket, amelyek vonatkozásában a szakértő állásfoglalása szükséges. A szakértő kirendelésére ennek következtében általában – a nyomozati, a vád-, illetve a bírósági szakaszban egyaránt – az utolsó eljárás cselekmények között kerül sor, mivel ekkorra válnak világossá azok a releváns tények, amelyeket a szakértőnek a véleménye kialakítása során figyelembe kell vennie. Ennek alapján a kirendelő végzések meghozatalára rendszerint a terhelt kihallgatása és a tényállás tisztázása után kerül sor.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R(81) 7. számú ajánlása az „egy szakértő elvét” fogalmazza meg, ezt egy hazai bírósági döntés is megerősíti: újabb szakértői vélemény csak abban az esetben szükséges, ha a bíróság az egymásnak ellentmondó szakértői véleményekkel kapcsolatban a tárgyaláson meghallgatott szakértők nyilatkozata alapján nem tud megalapozottan állást foglalni arról, hogy melyik szakértő véleményét fogadja el bizonyítékként¹.

¹ BH 2007.34.

Ezt az általános elvárás természetesen számos kritika éri a jogalkalmazás és a jogtudomány részéről egyaránt, ugyanis ezáltal

- a) a szakértő „kvázi” döntőbírói szerephez juthat, így a tényállás megállapítása tekintetében is kizárólag az ő véleménye válhat irányadóvá;
- b) a párhuzamos szakértő kirendelésének hiánya felveti annak lehetőségét, hogy az egyetlen szakvélemény esetleges hibái az eljárás folyamán nem kontrollálhatók;
- c) a bíróság maga is ismerethiányos állapotba kerül, hiszen mindössze egy szakvélemény alapján képes tájékozódni a tényállás megállapítása tekintetében.

A szakértői vizsgálat tárgya alapvetően valamilyen természet- vagy társadalomtudományi kérdés. *Bolyky* véleménye szerint „*természettudományos kérdésekben – például a lövedék becsapódási sebességének meghatározásához – a szakértői kirendelés szükségességének eldöntése nem okoz különösebb nehézséget. Humántudományok esetében azonban nehezebb helyzetbe kerülhet a jogalkotó, mivel a társadalmi diszciplínák tárgyául szolgáló jelenségek összetettebbek, bonyolultabbak, nem teszik lehetővé az objektív vizsgálati módszerek alkalmazását.*”²

A szakértői bizonyítás jogalapját minden esetben az eljáró hatóság (bíróság) kirendelő határozata teremti meg, amelyre akkor kerül sor, ha valamilyen tény megállapításához vagy megítéléséhez olyan különleges szakértelem szükséges, amely az ügyben eljáró hatóságnak (bíróságnak) nem áll rendelkezésére.³ A szakértők kirendelésének lehetséges okai a következők:

- a) Már az adott szakkérdés tárgyául szolgáló tény, adat vagy körülmény észlelése is megkívánja a szakértelmet (például vérminta, gyermek pszichés állapota)⁴. „*Az sem elképzelhetetlen, hogy még valamely okiratból megállapít-*

² Bolyky Orsolya: Elmeorvos- és pszichológus szakértő a büntetőeljárásban. In: Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin (szerk.): Puztai László emlékére. OKRI–ELTE ÁJK, Budapest, 2014, 98. o.

³ A nyomozás folyamán történő szakértői kirendelésekkel kapcsolatos problémákról lásd Kiss Anna: Megismerés a büntetőeljárásban, különös tekintettel az ügyész megváltozott szerepére. In: Rajnai Zoltán – Fregan Beatrix – Marosné Kuna Zsuzsanna (szerk.): Tanulmánykötet a 7. Báthory-Brassai Nemzetközi Multidiszciplináris Konferencia előadásaiból. Budapest, 2016, 486. o.
http://www.bbk.alfanet.eu/userspace/7bbk2016_minden/7BBK-2016_kiadvany_1_kotet-ISBN-978-615-5460-97-5.pdf

⁴ „*Lehetséges [...], hogy a hatóság egyszerűen nem ismerheti fel, hogy a rendelkezésre álló bizonyítási eszközök releváns információkat hordoznak-e vagy sem, mert már a bizonyítási eszközök információ-tartalmának felismeréséhez sincsenek meg a szükséges ismeretei.*” Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. In: Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 229. o.

ható tény relevanciáját sem ismeri fel a hatóság: a könyvszakértői vizsgálatokban egy-egy bizonylat jelentősége sokszor csak a szakértő közvetítésével válik világossá. Hasonlóan előfordulhat, hogy a tanú által előadott egyik vagy másik tény relevanciáját szintén csak a szakértői közvetítés teszi értékelhetővé.”⁵

- b) Nem az észlelés, hanem az annak alapján létrejövő információ értelmezése igényli a szakértő bevonását (például fékezés előtti haladási sebesség meghatározása).

Megjegyezném, hogy a szakértő kirendelése olyan esetekben is szükséges, ha az eljáró bíró birtokában van az adott szakkérdést érintő speciális – például grafológiai – ismereteknek. Ennek nyilvánvaló oka az, hogy a bíró kompetenciája – az eljárási rend szabályai alapján – csak a jogi kérdések elbírálására terjed ki. A bíró szakértelmén alapuló vélemény egyébként sem minősülhetne bizonyítási eszköznek, mivel arról a fél csak az ügyet lezáró határozatból értesülne, tehát annak érdemi megállapításait eleve nem állna módjában vitatni a bizonyítási eljárás folyamán.

Azt, hogy adott bizonyíték releváns-e az ügy megítélése szempontjából, természetesen nem a szakértő, hanem a bíróság dönti el. Ennek természetes magyarázata leginkább az, hogy a szakértők rendszerint nincsenek tisztában a teljes tényállással, nem ismerik az ügy egészének részleteit, következésképpen azt sem tudják meghatározni, hogy végső soron melyek az eldöntendő kérdések.

A szakvélemények értékelési szempontjai

A szakértő feladata az, hogy a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság kirendelése, továbbá megbízás alapján a tudomány mindenkori állása szerinti legaktuálisabb eredmények alapulvételével olyan szakvéleményt készítsen, amely elősegíti a vád tárgyául szolgáló tényállás tisztázását akként, hogy az abban foglaltakat megerősítse, vagy megcáfolja. *Móra* szerint „*a bíróság köteles a szakvéleményt és az annak alapjául szolgáló adatok helyességét megvizsgálni. A szakértői vélemény adatainak vizsgálata, illetve kritika nélküli átvétele felcseréli a szakértői feladatokat a bírói funkcióval és a szakértőt a tényállás bírójává teszi.*”⁶

⁵ Uo.

⁶ Móra Mihály – Kocsis Mihály: A magyar büntetőeljárás jog. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1961, 285. o.

Általános alapelv, hogy a bizonyítási eszközöknek nincs előre meghatározott rangsoruk, tehát a szakvélemény tartalma elvileg ugyanolyan súllyal értékelendő, mint bármely más bizonyíték.⁷ Sőt az 1806. évi francia polgári eljárásjogi törvénykönyv 323. cikke azt az elvet is tartalmazta, amelynek alapján a bírák nem kötelesek a szakvélemény szerinti döntést meghozni, ha az ellentétes a saját, belső meggyőződésükkel (*conviction intime*). Amennyiben eltérés mutatkozott, akkor a bíróságot indokolási kötelezettség terhelte.⁸ Ennek megfelelően a szakértői vélemények – elviekben – a mai eljárási rendszerekben sem lehetnének dominánsabbak a többi bizonyítási eszközhöz képest, sőt a bíróságok szabadon határozhatják meg e vélemények bizonyító erejét, és azokat szabadon használhatják fel a perbeli tényállás megállapítása során. „*A relevanciáról szóló döntés jogi kérdésben való döntés, s mint ilyen a hatóság állásfoglalását igényli. A szakértő igazában nincs is olyan helyzetben, hogy valamely tény relevanciáját az egész ügyre vonatkozóan megállapíthatná vagy kizárhatná, mert azt minden részletében nem ismeri, nem tudja melyek az eldöntendő kérdések és melyek a bizonyítandó tények.*”⁹ Mindezen körülmények természetesen nem zárják ki annak lehetőségét, hogy a szakértők – közvetett vagy akár közvetlen módon – segítséget nyújtsanak a hatóságoknak az egyes bizonyítékok relevanciájának felismerésében. Egyértelmű azonban az a tétel, miszerint „*a szakvélemény nem tudományos ítélet, hanem a bizonyítási eszközök egyike, amelynek felhasználásáról a hatóság részletes értékelés és a többi bizonyítékkal történő összevetés alapján határoz*”¹⁰.

⁷ Kereszty szerint ugyanakkor „[...] a történeti tényállás megállapítása szempontjából releváns tárgyi bizonyíték és az okirat, minden más bizonyítási eszközt megelőz”. Kereszty Béla: A szakértői bizonyítás valós szerepe a közlekedési bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. In: Nagy Ferenc (szerk.): Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007, 106. o.

⁸ „Történetileg a XIX. századba a kötöttségektől mentes, szabad bizonyítás liberális alapelv lett általánosan meghatározó, ez jelent meg az 1865. évi olasz, az 1881. évi spanyol, majd az 1877. évben kodifikált ún. birodalmi német és 1895. évi osztrák polgári perrendtartásban is. Dominánsan kötött (törvényes, formális) bizonyítási rendszert a XXI. században már nem találunk a kontinentális és angolszász jogi környezetben. A szabad (materális) bizonyítási rendszer alapvető struktúráját az elmúlt évtizedek európai perjogi reformfolyamatok sem érintették érdemben.” Virág Csaba: Nemzetközi elméleti kitekintés. In: A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. A Kúria összefoglaló véleménye. Budapest, 2014, 16–17. o.

⁹ Erdei Árpád: i. m. 229. o.

¹⁰ Pusztai László: A szakértői bizonyítás hatósági előkészítése. In: Gödöny József (szerk.): Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 20. Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet, Budapest, 1983, 47. o. Idézi Bolyky Orsolya: i. m. 102. o.

Az előbbi elvek ellenére tendenciaszerűnek mondható az a gyakorlati szemlélet, amely e bizonyítási eszközöknek objektívabb és elfogulatlanabb tartalmat tulajdonít. E jelenség oka kettős:

- a) a szakértő „hivatali minőségében” készíti el véleményét;
- b) a személyét tekintve semmilyen formában sem kötődik a bűncselekményhez (nem úgy, mint például a sértett, a tanúk, vagy maga a vádlott).

Ennek tükrében, rendszerint az eljárás alanyai is lehetőség szerint szakértői bizonyításra törekednek. Ahogy Pataky írja: „*a szakvélemény mégis csak valami más, mint a Be.-ben megjelölt többi bizonyíték és [...] ellenőrzésekor mégis csak valami többlet várható el, mint a puszta hiten nyugvó »belső meggyőződésre juttatás«*”¹¹. Mindazonáltal, a szakvélemény sem tekinthető önmagában omnipotens bizonyítási faktornak. A szakértő is tévedhet, egyebek között ezért is biztosítja az eljárási törvények többsége annak lehetőségét, hogy a „laikus” eljárási szereplők a szakvélemény hitelességét megkérdőjelezzék.¹² Kérdés: „*Ha elfogadjuk, hogy a szakértői vélemény szakmailag megalapozott, speciális szakértelmen alapul, akkor a bíróság milyen alapon juthat el megalapozottságának megkérdőjelezéséig, illetve állapítja meg megalapozatlanságát?*” Erre a válasz viszonylag egyszerű: a szakvélemény relevanciáját, illetve bizonyító erejét mindig csakis a bíróság állapíthatja meg. Mindamelllett, a legtöbb eljárási kódex garanciális szabályként fogalmazza meg a szakértői vélemény kiegészítésének, az új szakértői vélemény beszerzésének, valamint a szakértői vélemények felülvizsgálatának lehetőségét. Más kérdés, hogy a szakvélemény megtámadása az esetek többségében jókora felkészültséget feltételez, esetleg az adott szakterületen jártas más („külsős”) személy segítségét igényli.

A szakvéleményekkel kapcsolatos tartalmi kívánalmak vonatkozásában számos publikáció született az elmúlt időszak hazai jogirodalmában. Így például Erdei álláspontja szerint egy szakvéleménynek

- ténytyszerűnek;
- valóságosnak;
- korszerűnek;

¹¹ Pataky Csaba: Műszaki szakértői hiányosságok az ügyvéd nézőpontjából. Magyar Jog, 2000/6., 359. o.

¹² Egyebek között ezért sem tartom aggályosnak azt, amikor a védő az általa indítványozott szakértővel már a tárgyalás előtt felveszi a kapcsolatot. „*Sok szakértő segítőkész tényként értékeli, ha a védő célravezető információkhoz segíti őket, amelyekkel feltehetőleg csak ő rendelkezik.*” Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Pécs, 2001.

<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/fenyvesi-csaba/fenyvesi-csaba-vedes-ertekezes.pdf>

- tudományosan megalapozottnak;
- megbízhatónak¹³;
- a tudomány eredményeivel, illetve a szakma úgynevezett természetes szabályaival összhangban állónak; és
- ellenőrizhetőnek kell lennie.

A szakma „természetes szabályain” a szerző olyan normákat ért, amelyek a „szakma gyakorlása során alakultak ki, akár a mindennapi tapasztalatok általánosítása, akár pedig valamilyen tudományos eredmény gyakorlati átültetése eredményeképpen, s megszegésük [minden esetben] szakmai hibának számít”¹⁴. E körben azonban *Finkey* arra hívja fel a figyelmet, hogy felesleges különbséget tenni „hivatalos és nem hivatalos” szakértők között, hiszen „a szakértő is bizonyító egyén, mint a tanú, akinek véleményét [...] a bíró éppúgy szabadon mérlegeli, mint a tanúvallomást [...]”¹⁵. Ugyanerre az álláspontra helyezkedik *Székely* is, aki szerint egy szakvélemény nemcsak akkor lehet bizonyíték, ha az tudományos szakkönyvi állásponton alapul, hanem akkor is, ha annak tartalma a szakértő többéves gyakorlati tapasztalataiból következik. Az eredménynek ugyanakkor mindkét esetben igazolhatónak kell lennie.¹⁶ Precedensértékű külföldi döntések is születtek e témakörben: így például a *Frye vs. USA*-ügyben hozott ítélet – a szakvélemények felhasználhatóságának feltételeként – mindössze azt határozta meg, hogy annak valamilyen tudományos technikán kell alapulnia.¹⁷

A szakvélemények megbízhatóságának kontrollja az angolszász jogrendszerben

Az angolszász országokban az elmúlt évtizedek tudományos vizsgálatainak központi kérdésévé a szakértői bizonyítékok megbízhatósága vált. Ennek

¹³ Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987, 101–105. o.; Kármán Gabriella: A kriminalisztikai szakértés fejlődési irányai 2014-ben – Pusztai László gondolatai mentén. In: Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin (szerk.): i. m. 127. o.

¹⁴ Erdei Árpád (2003): 140. o.

¹⁵ *Finkey* Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Grill, Budapest, 1916, 319. o.

¹⁶ *Székely* János: Szakértők az igazságszolgáltatásban. KJK, Budapest, 1967, 29. o.; Pusztai László: A szakvélemény és a bizonyítékok szabad mérlegelése. In: Gödöny József (szerk.): Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok 24. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1987, 387. o.

¹⁷ *Frye vs. United States*, 293 F. 1013 (D. C. Cir. 1923)

jogpolitikai indoka a „közbizalom gyengítésére alkalmas ítéletek kiküszöbölésének igénye”¹⁸.

Az angol legfelsőbb bíróság (*Supreme Court*) és a fellebbviteli bíróság (*Court of Appeal*) elsődlegesen azt emelte ki elvi határozataiban, hogy az elsőfokú bírák számára kevés iránymutatás áll rendelkezésre az elfogadhatóság kérdésében. Az Egyesült Államok legfelsőbb bírósága 1993-as elvi határozatában megfogalmazta, hogy a szakvélemények mérlegelése esetében az úgynevezett Daubert-teszt alkalmazása szükséges: ennek lényege, hogy a szakvéleményeket minden ügyben külön-külön, úgynevezett „háromlépcsős rendszerben” kell vizsgálni. Ennek keretében a szempontok – kronológiai sorrendben – a következők:

- az adott bizonyíték releváns-e egyáltalán az ügyben, tehát szükséges-e annak vizsgálata;
- a szakértő kompetenciája és pártatlansága aggálytalan-e;
- a szakértői módszer és a szakvéleményt alátámasztó hipotézisek megfelelők-e (részletes vizsgálat);
- a szakértői technikát tesztelték-e, illetve az tesztelhető-e egyáltalán;
- az ennek alapjául szolgáló módszert publikálták-e valamilyen hivatalos szaklapban;
- meghatározták-e a metódus lehetséges hibaszázalékainak mutatóit;
- milyen e módszer elfogadottsága az adott tudományterület képviselői körében¹⁹.

Ugyanezen bírói fórum a *Kumho Tire vs. Carmichael*-ügyben kimondta, hogy a Daubert-kritériumokat olyan szakértői vizsgálatok esetében is alkalmazni kell, amelyek tárgya nélkülözi a tudományos jelleget. Ilyen esetekben azonban az említett szempontokat kellő flexibilitással kell kezelni, azokat nem lehet szó szerint alkalmazni.²⁰

Az amerikai kongresszus még 2005 novemberében a szakértői tevékenység vizsgálatára hatalmazta fel a *National Academy of Science* elnevezésű tudományos fórumot. Ennek alapján – 2006 és 2008 között – egy erre kijelölt független bizottság vizsgálta a szakértői módszereket, azok pontosságát, hibahatárait és a szakértői vélemények felhasználásának általános hibáit. A bizottság még 2009 februárjában közzétett jelentésében is súlyos problémákra és hiányosságokra mutatott rá.²¹

18 Virág Csaba: i. m. 16. o.

19 Kármán Gabriella: i. m. 128. o.

20 <http://www.forensic-evidence.com>

21 Virág Csaba: i. m. 16. o.

A Nemzeti Tudományos Akadémiák Tudományos Kutatótanácsa (*National Research Council of the National Academies; NRC*) jelentése elsősorban a DNS-vizsgálatok túlzott finansziális támogatását emelte ki a probléma okaként²², illetve ezzel párhuzamosan megállapította, hogy a többi tudományterületen alkalmazott módszerek kutatás-fejlesztési, illetve támogatási rendszere messze elmarad a kívánatos szinttől. A testület véleményében kifejtette azt is, hogy „*az egyes diszciplínák között különbség van tudományos megalapozottságuk, eljárásaik és módszereik validitása, a kutatások és a tudományos publikációk száma tekintetében. A jogalkalmazásban nem egyértelmű, hogy melyek a bizonyításban hitelt érdemlően alkalmazható szakértői módszerek, és melyek azok, amelyek a nyomozás során fontos információkat szolgáltathatnak, de tudományosan nem kellően megalapozottak ahhoz, hogy a bizonyítás folyamán is alkalmazhatók lennének. Hiányoznak [...] a tudományosság megítélésének egységes standardjai, például nem látható át, hogy a vizsgálati eredmény tudományos vizsgálaton vagy csupán szubjektív értékelésen nyugszik.*”²³

A „fegyverek egyenlősége” elvének érvényesülésével kapcsolatos aggályok a hazai gyakorlatban

Tény, hogy a magyar eljárási rendszerben

- mind a terhelt, mind a védő indítványozhatja szakértő kirendelését; mindemellett
- önállóan is készíttethetnek szakvéleményt, és kérhetik a bíróságtól az általuk kiválasztott szakértő személynek az eljárásba történő bevonását²⁴; illetve
- a bíróság által hivatalból, vagy ügyészi indítványra kirendelt szakértő meghallgatása előtt a védő – észrevétel formájában – kétségbe vonhatja, hogy az adott kérdés különleges szakértelmet igényel-e egyáltalán.

A vád és a védelem közötti egyensúly – elviekben – azért (lenne) fontos a szakértői bizonyítás terén, mert „*ahhoz, hogy a szakértői véleményt egy adott eljárásban a bíróság és a felek egyaránt elfogadják, valamennyi érdekeltnek*

22 Kármán Gabriella: i. m. 129. o.

23 Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward. The National Academic Press, Washington, 2009, pp. 14–19.

24 Ha ezt a bíróság megtagadja, akkor a szakvélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel, ennél fogva a bizonyító ereje feltehetően csekélyebb lesz.

*objektív kritériumok alapján kell meggyőződnie a véleményt előterjesztő személy szakmai felkészültségéről. Ugyanilyen fontos azonban, hogy a szakértő pártatlansága is biztosítva legyen, tehát ki lehessen zárni egy esetleges elfogultság fennállását.*²⁵

A szakértő kirendelésére vonatkozó normák esetében ugyanakkor problémás az a szabályozás, amelynek alapján a nyomozó hatóságok, illetve ügyészségek által a nyomozati vagy vádszakaszban hivatalból beszerzett szakértői vélemények automatikusan a peranyag részét képezik, míg a védelem által indítványozott szakértő személyek tárgyalási szakba történő bevonására semmilyen garancia sincs. A megfelelő egyensúlyi állapot kétségtelenül akkor alakulhatna ki, ha „mindkét oldal” biztos lehetne az általa indítványozott szakértő perbeli részvételében. Jóllehet, ilyen szabályozás esetében radikálisan megnőhet az egymással tartalmi ellentmondásban lévő szakvélemények száma, ami lelassítaná az eljárást és (esetenként) megnehezítené a döntéshozatal folyamatát. Mindez azonban nem lehet érv a jogszabályi módosítás ellen, hiszen maga a Be. rendelkezik úgy, hogy ilyen esetekben lehetőség van „perdöntő” szakvélemény beszerzésére, vagy az eredetileg kirendelt szakértők egymás jelenlétében történő meghallgatására. E helyütt tehát egyetértek *Pataky* véleményével, aki szerint „*etikai szempontból is kifogásolható, hogy a védelem a hatályos jog szerint nem vonhat be szakértőt és nem lehet mellette jelen a tárgyaláson. S egy ilyen jogi rendezésnek még egy előnye volna: ha a védőnek lehetősége lenne a saját ellenőrző szakértőjével a tárgyaláson megjelenni, nem neki magának kellene szakképzettségét meghaladó, idegen szakterületen szópárbajt vívni egyenlőtlen fegyverekkel, hanem a két szakember vitájából a bíróság előtt is tisztábbá válna a kép.*”²⁶

A szakértői kirendelések tekintetében érvényesülő esélyegyenlőség követelménye nemcsak Magyarországon, hanem nemzetközi szinten is gyakran felvetődő kérdés. A bizonyítási eljárás során igénybe vett szakértőkkel kapcsolatban 1985-ben a *Bönisch vs. Ausztria*-ügyben megállapította a bíróság a „fegyverek egyenlősége” elvének megsértését, mivel a hatóság által kirendelt szakértőt – bizonyos szempontok szerint – előtérbe helyezték a védelem szakértőivel szemben. Ez a tendencia általában hazánkban is érvényesül, mivel a védelem szakértőjére sokkal inkább tanúkénti minőségben tekint a bíróság²⁷, az általa adott írásbeli szakvélemény értékelésére pedig pusztán okirati bizonyítékként kerül sor.

²⁵ Kereszty Béla: i. m. 107. o.

²⁶ Pataky Csaba: i. m. 359. o.

²⁷ Tapasztalataim szerint még akkor is, ha egy ismert, bírósági eljárásokban jártas „szaktekintélyről” van szó.

A *Mantovanelli vs. Franciaország*-ügyben 1997-ben a bíróság azt állapította meg, hogy a közigazgatási bíróság által kirendelt orvos szakértő véleményét nem a kontradiktórius eljárás követelményével összhangban készítették el, mivel 1. a kérelmező és ügyvédje nem kapott tájékoztatást a szakértő által elvégzett cselekmények időpontjáról; emellett 2. nem tették lehetővé számukra azt sem, hogy a meghallgatáson részt vegyenek.²⁸

Szerepfelfogások a szakértői bizonyításban: a kompetencia határvonalai

Angyal szerint „a szakértőül való alkalmazhatás feltétele a szükséges szakértelem, azaz a vonatkozó tapasztalati törvényekben való jártasság (*peritihabiles*), miért is az, ki az illető vizsgálat teljesítésére vagy vélemény adására magát kellően képesnek nem érzi, szakértőül nem alkalmazható, illetőleg amennyiben kirendeltetett, felmentendő”²⁹. *Kereszty* meghatározása szerint „a szakértői kompetencia azt a jogosultságot, egyszersmind szükségességet jelenti egy adott ügyben eljáró hatóság számára, hogy az eléje került ügyben hozandó döntéshez az annak alapjául szolgáló történeti tényállást bizonyítását minél teljesebbé és lehetőség szerint vitathatatlaná tegye”³⁰.

A szakértői kompetencia határvonalai elsősorban a bírósági tárgyalások során „körvonalazódnak”, mégpedig akkor, amikor a szakértők szóbeli meghallgatására kerül sor. Ebben a tekintetben különösen a következőkre szükséges ügyelni:

- a szakértő csak olyan kijelentéseket tehet, amelyek adekvátak a hatáskörébe tartozó vizsgálat tárgyával;
- nem tehet olyan kijelentéseket, amelyekben általánosságban foglal állást a terhelt büntetőjogi felelősségével kapcsolatban, mindegyre pedig elsősorban a bíróságnak kell ügyelnie a pervezetés körében, ugyanakkor az ügyésznek, illetve a védőnek is észrevételeznie kell olyan esetekben, amikor elhangoznak hasonló tartalmú (elfogult) szakértői nyilatkozatok;
- több szakértő együttes alkalmazása esetén – lehetőleg már a kirendelő végzéseiben – pontosan ki kell jelölni az ügynevezett „kompetenciahatáro-

²⁸ Fenyvesi Csaba: i. m. 105–106. o.

²⁹ Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1915, 338. o.

³⁰ Kereszty Béla: i. m. 110. o.

kat”³¹: így például egy műszaki szakértő az általa adott szakvéleményben nem foglalhat állást olyan kérdésekben, amelyek – az ugyanazon eljárásban kirendelt – orvos szakértő kompetenciájába tartoznak stb.

Mindazonáltal, a szakértői kompetencia vizsgálata elsősorban a „bíró-ság–szakértő” relációban lényeges. A kérdéskört többféleképpen lehet megközelíteni, mindenesetre a jogtudomány képviselőinek általános szemléletét jól jelzi Destek álláspontja: „[...] egy-egy büntetőeljáráásban a bíró jogosult, de egyben köteles is eldönteni, hogy valamely [...] esetben van-e szükség az ő jogi tudásától eltérő különleges szakértelemre, avagy nincs. Szándékosan nevezzük »attól eltérőnek« a szaktudást, az »azt meghaladó« kifejezés helyett, mert egyesek szeretik ezt tévesen úgy beállítani, mintha ilyenkor valamiféle minőségi többletről lenne szó, nem pedig egyszerűen csak mennyiségiről.”³²

A magyar jogirodalomban egyöntetű véleményként fogalmazódik meg, hogy a szakértő ténymegállapításai nem kötik a bíróságot, a szakértő funkciója ugyanis semmilyen formában nem feleltethető meg a bírói tevékenységnek.

– Angyal szerint „a szakértő szakismeretének birtokában ugyan tapasztalati tények alapján állva nyilatkozik, de működésének lényege nem a tapasztalati törvények felől való kitanítás, mintegy a hiányzó bírói ismeretek pótlása, hanem a tapasztalati törvények szerint a bizonyítandó ténykörülmenyre vonatkozólag lekövetkeztetett eredmény. Ha közli is a szakértő a bíróság felhívására azokat a törvényeket, melyek véleményének kialakulásánál irányadóak voltak, ez csak az ellenőrzés okából történik. Mindazonáltal a szakértő nem ún. *judex facti*, azaz véleményével nem köti a bírót, mert ilyen felfogás mellett a joghatóságba tartozó ítélezés jogát illetve ennek egy részét a szakértő kisajátítaná, mi nemcsak az igazságügyi szabályokba ütköznék, de felelőtlen személyt vonna be a felelősséget feltételező ítélezés teendőit végezni hivatott egyének közé.”³³

– Cséka szerint „[...] a büntetőjogi megismerés, mint olyan s még inkább az abból fakadó ténymegállapítás már a hatóság műve s nem a szakértőé”³⁴.

31 Különösen az úgynevezett egyesített szakvélemények esetében okozhat problémát, hogy „az egyik szakterületen működő szakértő esetleg nem képes [...] a tőle eltérő kompetenciával rendelkező másik szakember munkáját megítélni, és annak ellenére, hogy ő maga hibátlan teljesítményt nyújtott, a másik szakértő vizsgálatából származó hibás megállapítások alapján végzett műveletek, következtetések a saját véleményét is tévessé tehetik”. Kereszty Béla: i. m. 109. o.

32 Destek Miklós: Szakértői bizonyítás a közlekedési büntető ügyekben. Belügyi Szemle, 1998/2., 55. o.

33 Angyal Pál: i. m. 335–336. o.

34 Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. KJK, Budapest, 1968, 114. o.

- Székely szerint a szakértők esetében „megállapításaiknak nincs bírói jellegük, ítéleti hatályuk sem, mert a bizonyítás anyagának valamely részét [...] nem szabad az anyag többi részétől elszakítva értékelni, hanem a bizonyítékok összességébe illesztve kell a benső bírói meggyőződés próbája alá bocsátani”³⁵.
- Kereszty szerint – az előbbieket szerint – alapjaiban téves az a bírói felfogás, amely a tényállás szakkérdést érintő részének megállapítását „átengedi” a szakértő részére, és azt pusztán jogi indokokkal egészíti ki az ügydöntő határozatban³⁶.

A szakértői kompetencia „határvonalainak” kijelölése és kontrollja természetesen nem csak az eljáró bíróságok felelőssége. E rendszerben ugyanúgy lényeges az ügyész, illetve a védő közreműködése. Az eljárás említett alanyainak is „kettős kötelezettségük” van ebben a körben:

- a) Az adott szakkérdés „mélyreható” vizsgálata: a vizsgálat tárgyának ismerete nagyban megkönnyítheti a kérdezési, illetve észrevételezési jog gyakorlását. Előfordulhat az is, hogy az ügyész, vagy a védő akár az adott szakvélemény hiteltérdemlőségét is képes megkérdőjelezni „felfrissített tudása” birtokában.³⁷ Vegyük példaként az elég gyakran alkalmazott írásszakértői bizonyítás esetét: „a gyakorlott [...] védő néhány írásszakértői bizonyítás anyagának tanulmányozása alapján képet tud alkotni arról, hogy hogyan hasonlítja össze az írásszakértő a megvizsgálandó írást a valódinak ismert mintáirással. Az írásszakértői bizonyítás alapvető szabályainak ismeretében tehát a [...] védő már az írásszakértői bizonyítás elrendelése iránti kérelem előterjesztése előtt egybe tudja vetni a megvizsgálandó írást a mintáirással, s támpontot tud alkotni magának az írásszakértői bizonyítás eredményessége, illetőleg indokoltsága felől.”³⁸
- b) Rendelkezés a szakvélemény teljes szövegének másolatával: nem elégséges az olyan ügyészi vagy ügyvédi módszer, amely megelégszik a szakvéleményben foglaltak emlékezet alapján történő felidézésével; emellett szükséges a vélemény indokolásának tanulmányozása is, hiszen annak megalapozatlanságára, vagy megalapozottságára csak utóbbi ismeretében lehet

³⁵ Székely János: i. m. 95. o.

³⁶ Kereszty Béla: i. m. 106. o.

³⁷ A védőnek tehát minden esetben abból kell kiindulnia, hogy a jogi ismeret az eredményes védői tevékenységhez önmagában nem feltétlenül elegendő. A terminus technicusok elsajátításával sokkal könnyebben megvalósulhat a lényegre törő kérdés, ez egyben meggyorsíthatja a tényállás tisztázásának folyamatát is.

³⁸ Hegyháti István – Révai Tibor: Jogi képviselő és védelem. KJK, Budapest, 1964, 301. o.

eredményesen hivatkozni.³⁹ Megjegyezném azt is, hogy az eljáró hatóságok által megküldött fénymásolatok sok esetben kifejezetten rossz minőségűek, érdemi vizsgálatra gyakorta alkalmatlanok.⁴⁰

Ami a szakértők kérdésére vonatkozó tendenciákat illeti, az említett eljárási szereplők sokkal inkább egyenrangú – „értelmiségi” – partnerként tekintenek ezen eljárási alanyokra, nem szükséges tehát egyszerű kérdésfeltevésre törekedni (mint például tanúk esetében). Ez az attitűd nyilvánvalóan indokolt, hiszen a szakértő kapcsán nem szabad a „vizsgáztatás” látszatát kelteni, az ügyész és a védő itt „nem tanár, hanem tanuló”⁴¹. Tanúk esetében nyilvánvalóan sokkal inkább érvényesül a „tanító–tanított” viszony, amin természetesen nem azt értem, hogy ezeket az eljárási alanyokat bármilyen módon befolyásolni lehet a vallomástétel során. Ugyanakkor utóbbi körben sokkal inkább érvényesül az „eljárási atyáskodás”, a „laikus kontra profi” képletének kifejező jellegű szemléltetése. Az ügyészek, illetve védők a tanúkkal – egy-egy modoros hangsúllyal, köhintéssel – sokszor érzékeltetik azt, hogy határozott álláspontjuk van az illető kérdésre adott válaszok tartalma kapcsán, mindamelllett a szakértő vonatkozásában – elsősorban szakmai okokból – ezt sohasem tehetik meg.

A szakértői bizonyítás eredményességének hatásfoka a magyar gyakorlatban

A Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye

A hazai eljárásokban az alapvető problémák az igazságügyi szakértővé válás feltételrendszerének szabályozási hiányosságai⁴², a szakmai-jogi hibákkal, illetve a szakértők anyagi megbecsültségével állnak összefüggésben.

³⁹ Hasonló igényességgel kell eljárnia a vádhatóság képviselőjének, illetve a bíróságnak is. Egyikőjük sem lehet azonban a szakértővel egyenértékű vitapartner. Hegyháti István – Révai Tibor: Uo.

⁴⁰ A kérdéses fotók homályosan látszanak stb.

⁴¹ „A diák sosem éri utol a tudományokban tanítóját. Ennek jelen aktualitása az, hogy általában egy ügyvéd műszaki tudása nem ér föl egy képzett mérnök műszaki felkészültségéhez.” Pataky Csaba: i. m. 358. o.

⁴² A jelenlegi szabályok alapján továbbra is elegendő a büntetlen előélet, a felsőfokú képesítés és ötéves gyakorlat, illetve – ha a szakképzettségnek megfelelő felsőfokú képzés nincs, akkor a – középfokú végzettség és legalább tízéves gyakorlat. Ezen túlmenően tehát a jelenlegi jogszabályok semmilyen egyéb, speciális szakismeretet nem követelnek meg a szakértői névjegyzékbe történő felvétel vonatkozásában.

A szakmai hibák kapcsán az általános problémák a következők:

- a) A szakértők sok esetben nincsenek tisztában az eljárási jog alapvető intézményeivel, holott ez – a szakértői névjegyzékben való szereplésük okán – minimális szinten elvárható lenne. Itt elsősorban az eljárási jogok gyakorlásával, illetve a szakértői vélemények tartalmával kapcsolatos törvényi előírásokkal kapcsolatos általános ismerethiányra kell gondolnunk. Kereszty is arra az álláspontra helyezkedik, miszerint *„alapvető szempont, hogy ez a vélemény megfeleljen a bizonyítás eljárásjogi, logikai és szakmai feltételeinek. Ezért a szakértő tudományos felkészültségéhez a szakismereteken túlmenően a vonatkozó eljárásjogi ismeretek is elengedhetetlenül szükségesek [...] Az a szakértő, aki a szakterületén elismert tekintélynek örvend, de a büntetőeljárásbeli ismereteknek híján van – általában s rendszerint abból kiindulva, hogy a jogi ismeretek hiánya, vagy felületes ismerete is elegendő a szakvélemény elkészítéséhez – nemigen alkalmas erre a feladatra.”*⁴³
- b) A kirendelő végzések nem vagy nem pontosan határozzák meg a vizsgálat tárgyául szolgáló szakkérdéseket, a szakértők azonban ilyen esetekben is kötelezettségüknek érzik a válaszadást, s „szakmai büszkeségük” okán – ahelyett, hogy az eljáró hatóságokat felhívnák e határozatok korrekciójára – megalapozatlan, hiányos, vagy logikailag ellentmondásos szakvéleményeket készítenek. Mindez azonban *„a Be. szelleme és tételes rendelkezései értelmében [...] megengedhetlen, még akkor is, ha az ilyen szakvélemény [...] nem viszi félre az ügyet”*⁴⁴.

Az iménti hiányosságokat jogszabályi szinten lenne szükséges orvosolni, hiszen a szakértői bizonyítás minőségének javulása az eljárások gyorsításán és eredményességén nagyban segíteni tudna. Persze felvetődhet kérdésként, hogy a „szakmai alkalmasság” hány hibás szakvélemény alapján mérhető le.⁴⁵ Egyáltalán, lehet-e számszerűsíteni e kritériumokat. Ebben a tekintetben nincs egyértelmű gyakorlat Magyarországon, mindamelllett – elviekben – két megoldás lehetséges az eljáró hatóságok részéről:

- a) mellőzik a szakértő további kirendelését;
- b) a szakértő alkalmatlanságát – szignalizálás útján – jelzik az Igazságügyi Szakértői Kamarának, illetve az igazságügyért felelős miniszternek.

43 Kereszty Béla: i. m. 108. o.

44 Destek Miklós: i. m. 57. o.

45 Gimesi Ágnes: Szakértő-szakértelem. In: Tóth Mihály (szerk.): i. m. 232. o.

A szakértői bizonyítással kapcsolatosan a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja is végzett egy átfogó, általános jellegű kutatást. Az erről készült összefoglaló véleményben⁴⁶ a büntetőeljárásra vonatkozó megállapítások a következők voltak:

- A büntetőeljárásban a felek 2,3 százalékban javasolták kérdés feltételét.
- A szakértőtől a vádlottak az esetek százalékában kérdeztek közvetlenül.
- A szakértő az esetek 3,6 százalékában jelezte, hogy adathiány van, és tíz százalékban kért további adatot.
- A szakértői bizonyítás többnyire a nyomozás során történik.
- A bírósági szakban kivételes a szakértő kirendelése, ha mégis, akkor az az elsőfok első, középső szakaszában történik.
- A szakvélemény adatai a következőképpen oszlottak meg: harmincnégy írat-, huszonhat személy- (ebből húsz százalék elmeállapokra vonatkozott), tizenkét tárgyvizsgálat.
- A büntetőügyek ötvenhat százalékában szükséges több szakértő kirendelése, ezek azonban más-más szakterületről mondanak véleményt.
- Az elkésett szakvéleménynél harminchárom százalékban írásban hívták fel a szakértőt a határidő betartására, hatvanhárom százalékban azonban semmilyen intézkedést nem tettek a bírúk.
- A szakértők szakértelmével kapcsolatos megállapítások: egyes műszaki, gépjárműszakértőknek nincs olyan speciális gyakorlatuk, amely a büntetőügyhöz szükséges lenne; az orvos szakértőknél előfordul, hogy nem a büntetőjog által felvetett speciális kérdésekre válaszolnak; a kevesebb gyakorlatot felmutató elmeorvos szakértők nem mernek állást foglalni abban a kérdésben, hogy a beszámítási képességre milyen hatással volt a betegség.

Egy *Csere Katalin* által vizsgált jogesetben a négy halálos áldozatot követelő közlekedési ügyben több különböző szakterülethez tartozó szakértőt vontak be a nyomozás során: boncorvost, illetve a személyazonosításért felelős, valamint a terhelt alkoholos, kábítószeres befolyásoltságát vizsgáló személyt, továbbá műszaki szakértőt.⁴⁷ A kutatás adatai alapján a védők több esetben indítványozták műszaki és orvos szakértő kirendelését. Az elsőfokú bíróság két

⁴⁶ http://www.lb.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf; Kiss Anna tanulmánya az ügyvédek szempontjából értelmezi a Kúria összefoglaló véleményét. Kiss Anna: A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban 1. Jogászvilág.hu, 2015. május 15. <https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/a-szakertoi-bizonyitas-a-birosagi-eljarasban-1>

⁴⁷ Megjegyzendő, hogy már a nyomozati szakban két kiegészítő igazságügyi orvos szakértői vélemény is rendelkezésre állt az alkoholos befolyásoltsággal kapcsolatban.

igazságügyi szakértőt zárt ki arra hivatkozással, hogy tőlük pártatlan vélemény nem várható. A joggyakorlat-elemző csoport végső megállapítása az volt, hogy a „szakértői csatározás” az eljárásjog visszaélészerű gyakorlását idézte elő az említett bűnügyben.⁴⁸

Egyes speciális szakértői tevékenységek hazai gyakorlatáról

Az elmeállapottal kapcsolatos orvos szakértői vélemények külön elemzést igényelnek. Ennek legfőbb oka a „tét nagyságában” jelölhető meg, hiszen egy-egy szakvélemény tartalma a büntetés korlátlan enyhítéséhez, vagy akár a terhelt felmentéséhez és kényszergyógykezelésének elrendeléséhez vezethet. *„Amíg [tehát] a mindennapi életben a mentális diszfunkciók stigmatizációhoz, lealacsonyításhoz vagy egyszerűen szánalomhoz vezetnek, addig a büntetőjogi felelősségre vonás során pozitívan befolyásolhatják az eljárás kimenetelét az elkövető szempontjából.”*⁴⁹

E szakvélemények beszerzése kötelező az eljárás valamennyi szakaszában akkor, ha a terhelt beszámítási képessége tekintetében az eljáró hatóságnak (bírósnak) kételye merül fel. A „kétely szükséges szintje” vonatkozásában természetesen nincsenek irányadó szabályok, annak ellenére, hogy a kirendelésekről szóló döntések felelőssége – az előbbieknél – nem csekély. A kirendelésekről szóló döntések mérlegelésénél természetesen vannak bizonyos támpontok, amelyeket a hatóságok (bírók) figyelembe vesznek. Ilyen lehet

- a bűncselekmény tárgyi súlya és jellege (például különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés); vagy
- a terheltnek – a kirendelő hatóság számára is felismerhető – furcsa, zavaros, a társadalmi szokásoktól eltérő mentális állapota.

Mindazonáltal, *„a normalitás kritériumai [...] – anatómiai és élettani normák híján – szükségszerűen szubjektívek és erkölcsi értékektől is függők lesznek”*⁵⁰.

⁴⁸ Bérces Viktor – Domokos Andrea: A túlbizonyítás jelensége és okai a büntetőbírók gyakorlatában. *Ügyészek Lapja*, 2016/1., 15. o.

⁴⁹ Bolyky Orsolya: i. m. 101. o.

⁵⁰ Willard Gaylin: Nondirective Counseling or Advice? Psychotherapy as Value Laden. *Hastings Center Report*, vol. 30, no. 3, 2000, p. 31. Idézi Kovács József: *Bioetikai kérdések a pszichiátriában és a pszichoterápiában*. Medicina Kiadó, Budapest, 2007, 96. o.

Az ilyen szakértői bizonyítás által érintett materiák a – humántudományok területére tartozó – pszichiátria, illetve pszichológia. Előbbi tudományág az ember mentális állapotával (pszichopatológiájával), utóbbi az általános emberi lélektan kérdéseivel foglalkozik. Ennek megfelelően, a vizsgálatokat legtöbbször igazságügyi elmeorvos szakértő és pszichológus szakértő együttesen végzi.

Bizonyos esetekben nehezíti a bizonyítást, hogy az egyes pszichológiai irányzatok között alapvető különbségek mutatkoznak a „normalitás–abnormalitás” elhatárolásának, valamint a vizsgálat módszerének kérdésében:

- a) az objektivista szemlélet alapján a szakértő természettudományos módszerekkel kísérli meg leírni a lélektani folyamatokat, ezáltal műszeres mérést alkalmaz, illetve a szemmel látható, érzékelhető emberi viselkedésből von le következtetéseket;
- b) a szubjektivista módszertan ugyanakkor fizikai mérések nélkül analizál, és – mindössze – a páciens által elmondottak alapján alkot véleményt a vizsgált személy pszichés állapotáról.

A Bolyky által ismertetett – emberölés miatt folyó büntetőeljárásokban végzett – kutatás adatai szerint⁵¹ az ilyen típusú szakértői bizonyítás esetén

- a vizsgált személy gyakran nem tudja értelmezni a feltett kérdéseket, vagy nehezen fejezi ki magát;
- ha a vizsgált személy fiatalkorú, minden esetben jelen van a törvényes képviselője, ami gátolhatja az őszinte válaszadást;
- az élettörténeti beszámolók szegényesek, nem tárják fel pontosan a terheltek előéletére vonatkozó adatokat és körülményeket;
- a pszichiáter és a pszichológus szakértő gyakran közvetlenül egymást követő két alkalommal vizsgálja meg az adott személyt, aki emiatt kénytelen egymás után kétszer megismételni az elmondottakat;
- a kirendelő végzések nem mindig tartalmazzák a függőségre vonatkozó (addiktológiai jellegű) kérdéseket, emiatt gyakran kiegészítésükre van szükség;
- a magyar nyelvet nem ismerő terheltek esetében nehezíti a vizsgálatokat a tolmács közreműködése; a külföldi terhelteknél a személyi körülményekről

51 Tamási Erzsébet – Bolyky Orsolya – Sárík Eszter: Az emberöléshez vezető út rizikófaktorai fiatalkorú és fiatal felnőtt elkövetők körében. In: Vókó György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 51. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014; Nagy László Tibor: A több ember sérelmére elkövetett emberölések kutatása. In: Vókó György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 52. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015

- keveset tudhat meg a szakértő, inkább a vizsgálat során tanúsított magatartásából, reakcióiból von le következtetéseket;
- a terhelt szavahihetőségének megítélésével kapcsolatban a szakértők számos esetben hívták fel a bíróság figyelmét arra, hogy csak következtetni lehet az elhangzottak valóságtartalmára;
 - az ítéletekben a szakértő vélemények összegző része található meg leggyakrabban; a konkrét pszichológiai jellemzők bírói részletezése ritka, azonban ha arra sor kerül, akkor jellemzően súlyosító körülmények felsorolását tartalmazza (például közömbösség, gátlástalanság, empátia hiánya stb.);
 - a szakértők csak akkor jelennek meg a tárgyaláson, ha a terheltet több szakértő is vizsgálta, és a szakvélemények között eltérés mutatkozik stb.

Pusztai értékelése alapján a pszichológus szakértők kirendelésével kapcsolatos gyakorlat szabályozatlan, ad hoc jellegű, és következtelen. Az elmeorvos szakértők mellett továbbá nem minden esetben kerül sor pszichológiai szakvélemény beszerzésére, ami *Kovács* szerint azért problémás, mert „*a pszicho-diagnosztikai módszerek megfoghatóbbá, objektívebbé teszik a pszichiátriai vizsgálat adatait, benyomásait, sejtéseit*”⁵².

Az elmeállapot szükséges szakértői vizsgálata nemcsak a hatóság (bíróság) részére kötelező, hanem a vizsgálandó személy (terhelt) vonatkozásában is eljárási kötelezettséget teremt. Utóbbi kérdés értelmezése egészen az Alkotmánybíróság szintjéig jutott el, mégpedig a bizonyítás alkotmányos követelményeivel, illetve a bizonyításban való közreműködési kötelezettség kérdéskörével kapcsán: a 723/1991/6. sz. AB határozat előzménye az volt, hogy egy büntetőügy nyomozati szakában a bíróság elrendelte a terhelt elmeállapotának megfigyelését. Az indítványozó terhelt szerint azonban ez sértette a személyes szabadsághoz fűződő jogát, mivel minderre jogerős ítélet nélkül került sor, illetve a végzés olyan ügyben született, amelyben a későbbiekben nyilvánvalóan nem kerülhetett sor végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására. Az AB-határozat ugyanakkor kifejtette, hogy az elmeállapot megfigyelése a büntetőjogi fő kérdések közé tartozik, ennél fogva az annak vizsgálatát célzó szabadságkorlátozás megengedése sem szükségtelennek, sem aránytalanoknak nem tekinthető. A Be.-ben rögzített egyik bizonyítási alapelv pontosan az, hogy az eljáró hatóságoknak a tényállás alapos és hiánytalan tisztázá-

⁵² Kovács József: Kiegészítő pszichiátriai vizsgálatok. In: Kuncz Elemér (szerk.): Igazságügyi pszichiátria. 2. kiadás. Medicina Kiadó, Budapest, 2011, 55. o.

sára kell törekedniük, amihez hozzátartozik a mentő, illetve enyhítő körülmények feltárásának kötelezettsége is.⁵³

Egy másik, az 1234/B/1995. AB határozat előzményeként az indítványozó terhelt azt sérelmezte, hogy az ügyben kirendelt orvos szakértő vizsgálatának köteles volt magát alávetni. A testület kifejtette, hogy a szakértői vizsgálatban való részvételre kötelezés nem sértette az ártatlanság vélelmét, hiszen annak alkalmazására nem a bűnösség jogerős megállapításának következményeként, hanem a bizonyítás részeként került sor.⁵⁴

A témához kapcsolódóan fontos szólni a belátási képesség vizsgálatára vonatkozó új szabályokról is, mégpedig a fiatalok esetében. Miután az új Btk. – bizonyos erőszakos deliktumok esetében – a büntethetőségi korhatárt az elkövetéskor betöltött tizenkettedik életévhez kötötte, megjelent egy olyan speciális korcsoport a büntetőjog-alkalmazásban (12 és 14 év közötti elkövetők), aminek mentális, erkölcsi és értelmi állapota nyilvánvalóan eltér az elkövetők többi típusától. A jogalkotó emiatt szükségesnek tartotta annak meghatározását is, hogy az ilyen személyek csak abban az esetben büntethetők, ha a cselekmény elkövetésekor rendelkeztek az annak felismeréséhez szükséges belátási képességgel. Mindenek az anyagi jogi kódexbe való bevezetésére tehát nem a beszámítási képességgel összefüggő kategóriaként, hanem e különleges személyi kör esetében speciálisan vizsgálandó faktorként került sor.

Az újszerű helyzetre reflektálva, a legfőbb ügyész büntetőjogi helyettesének körlevele 1. pontja alapján⁵⁵ – amennyiben a beszámítási képesség kizárt az ilyen terhelték esetében, akkor – a belátási képesség vizsgálata szükségtelen. Mindazonáltal, amennyiben a beszámítási képesség fennáll, akkor az elmeorvos szakértő köteles pszichológus bevonására, illetve lehetősége van gyermekpszichiáter szakkonzulensként történő bevonására is (2. pont). Ilyen esetekben tehát mindig egyesített szakvéleményt kell készíteni, amely nyilvánvalóan „meggyőzőbbnek” tűnik egy átlagos elmeorvos szakértői véleményénél.

Fontos bizonyítási szabály, hogy az elmeorvos szakértő rendelkezésére kell bocsátani

- a terheltről készült környezettanulmányt;
- a pedagógusi véleményt;

⁵³ Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. KJK, Budapest, 2001, 165. o.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ 5/2013. (VII. 31.) LÜ h. körlevél.

- az iskolai jellemzést; illetőleg
- a gyermekvédelmi intézkedésekre, valamint a korábbi betegségekre, fizikai és pszichés állapotra vonatkozó dokumentumokat is (3. pont).

Kérdés, hogy a belátási képességről való döntés alapvetően olyan jogkérdés-e, amelynek megítélése a bíróságok hatáskörébe tartozik, vagy azt kizárólag szakértői kompetenciába kell-e utalni. Ebben a tekintetben nem egységesek az álláspontok. A körlevél szerint egyértelműen jogkérdésről, a szakértők többségének álláspontja szerint viszont speciális szakismereteket igénylő, ennél fogva kizárólag szakértői hatáskörbe tartozó vizsgálati faktorról van szó.⁵⁶ Mindazonáltal, a Bolyky által már ismertetett kutatási adatok alapján ismertté vált olyan szakértői álláspont is, amely szerint „*a családi, környezeti tényezők értékelése a bíróság feladata*”⁵⁷. A szerző ehhez azt is hozzáfűzi, hogy az elkövető előrehaladott életkora okán egyre csökken a negatív gyermekkori életesemények kihatása a büntetőítéletek tartalmára.⁵⁸

Ezek után jogosan adódik a kérdés is, hogy az ilyen szakvélemények felülbírálhatók-e egyáltalán az ítéletekben.⁵⁹ Úgy vélem, hogy – a szakértői bizonyításra vonatkozó általános szabályok szerint – igen, de az ilyen esetekre csak ritkán, kivételes esetekben kerül sor a közeljövőben. Mindazonáltal, a következő eseti döntések az ügyészségi álláspontot támasztják alá: a szabad bizonyítás elvéből adódóan a szakértői vélemény mint a bizonyítékok egyikének értékelése a bírói mérlegelés kompetenciájába tartozik⁶⁰; az erős felindulás meg nem állapítása nem szakkérdés, hanem a bizonyítékoknak a bírói mérlegelésen alapuló értékelése körébe tartozik⁶¹ stb.

A szakértő-kirendelés a közlekedési bűncselekmények miatt folyó eljárásokban a leggyakoribb. Mindez elsősorban a gépjárműállomány bővülésének, az infrastrukturális fejlődésnek, illetve a motorizáció gyors fejlődésének a következménye.⁶² E deliktumok vizsgálata esetében nyilvánvalóan több tudományterületet is érintő szakkérdések vetődnek fel, ennél fogva az eljárás-

⁵⁶ Utóbbi elhangzott a Semmelweis Egyetem Igazságügyi és Biztosítás Orvostani Intézetében, a 2013. június 28-án megrendezett *Gyermekkorúak büntetőjogi belátási képessége* című szakmai konferencián, illetve a Magyar Pszichológiai Társaság 2013. december 17-én megrendezett Igazságügyi Pszichológusi Szekciójának ülésén.

⁵⁷ Bolyky Orsolya: i. m. 109. o.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo. 107. o.

⁶⁰ A Szegedi Ítéltábla BF.II.302/2006. számú ítélete.

⁶¹ A Szegedi Ítéltábla Bf.I.99/2006/6. számú ítélete.

⁶² Kereszty Béla: i. m. 109. o.

sokba rendszerint szükséges igazságügyi orvos szakértő, műszaki szakértő, valamint nyomszakértő (traszológus) bevonása is.⁶³

- a) Az igazságügyi orvos szakértő kirendelése minden esetben szükséges a testi épség súlyos sérelmével, vagy halállal járó közlekedési balesetek esetén. A sérülések jellegének pontos megállapítása a helyes bírósági minősítés feltétele, abból ugyanis egyértelmű következtetéseket lehet levonni az elkövető cselekményéhez fűződő pszichikus viszonya (szándékosság, gondatlanság), illetve – szándékos elkövetés esetén – az eredeti szándék (például halálos eredmény, vagy „csupán” életveszély okozása) tartalma vonatkozásában.
- b) A műszaki szakértők kirendelésére elsősorban
 - a közlekedési baleset körülményeinek elemzése (például ütközési sebesség, féknyom minősége, baleseti rekonstrukció);
 - a járművek műszaki állapotának felmérése;
 - a keletkezett károk okainak és összegének megítélése; valamint
 - a vezetéssel kapcsolatos technikai kérdések véleményezése okán kerül sor.⁶⁴Természetesen esetükben is igaznak bizonyul az a körülmény, miszerint a szakértők hozott anyagból dolgoznak, tehát a rendőrség által elvégzett helyszíni szemle eredményei döntően behatárolják e vizsgálati lehetőségeket.
- c) A traszológusok kriminalisztikai szempontú vizsgálatokat végeznek – mint például a leszakadt alkatrészek azonosítása, vegyi vizsgálatok, vagy a járművek világítása kapcsán az izzószálak utólagos vizsgálata.⁶⁵

Zárógondolatok

A hazai büntetőeljárásokban egyre gyakoribbak a szakértői kirendelések. Mindez egyfelől az ügyek, az egyes tényállások komplexitásának, másfelől a technikai, illetve tudományos fejlődés következtében heterogénné váló szak-

⁶³ „A közlekedéssel kapcsolatos büntető-és szabálysértési ügyekben tevékenykedő jogászok szinte minden esetben fizikai, pszichikai és más természettudományos háttérű esetekkel kénytelenek foglalkozni, hiszen alig képzelhető el olyan közlekedési esemény, amelyekben valami ilyennek ne lenne kisebb-nagyobb szerepe.” Destek Miklós – Lovász Zoltán: Matematikai és logikai alapok. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 2004, 11. o.

⁶⁴ A „műszaki szakértők túlnyomó többsége – az orvosszakértőkhöz hasonlóan – a kellő szerénységgel háttérben marad, míg meg nem szólítatják, ezzel szemben néhány hangadó olybá’ tekinti magát, mintha nélküle közlekedési esemény elbírálhatatlan lenne, függetlenül attól, hogy az eljáró hatóság mely ismeretekkel rendelkezik [...]” Kereszty Béla: i. m. 104. o.

⁶⁵ Speciális szakértői vizsgálatot igényel a festményhamisítás esetében az azonosítás. Kiss Anna: Bűnbe esett festmények. In: H. Szilágyi István – Fekete Balázs (szerk.): Iustitia modellt áll. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből. Szent István Társulat, Budapest, 2011, 187–199. o.

kérdések széles skálájának tulajdonítható. Egy 2007-es tanulmány szerint „*a büntetőeljárások tapasztalatai ugyan nem igazolják egyértelműen azt a feltevést, hogy a szakértők közreműködésének emelkedő tendenciája mögött a túlbizonyítás, a szakértők indokolatlan igénybevételének általánossá válása húzódik meg, viszont tény, hogy az elmúlt öt évben már a büntető ügyek közel 50%-ában került sor szakértő bevonására, míg korábban – a '90-es évek első felében – ez az arány nem érte el a 40%-ot*”⁶⁶.

A szakértői vélemények értékelésével kapcsolatban, összefoglaló jelleggel a következő megállapításokat tehetjük:

- a) tartalmuk pusztán „részbizonyítéknak”⁶⁷ tekintendő, tehát hibás az a felfogás, amely a szakvéleményeket a többi bizonyítási eszköz fölé helyezi (mindez a szabad bizonyítás elvéből, illetve a bírói mérlegelés szabadságából eredő általános alapelv);
- b) vizsgálatuk során – a tanúvallomásoktól eltérően – minden esetben releváns a tudomásszerzés módja, valamint az alkalmazott eljárási technika⁶⁸;
- c) a terminológiai egység megteremtése érdekében szükséges lenne törvényi szinten rögzíteni a következőket:
 - a szakértő önálló eljárási alany: emiatt szerencsésebb lett volna, ha az új Be. is ebben a fejezetben tárgyalja annak jogait és kötelezettségeit, egyúttal megjegyezném, hogy nem értek egyet azon tankönyvi álláspontokkal, amelyek a szakértőkre személyi bizonyítási eszközként tekintenek;
 - a szakértői vélemény bizonyítási eszköz;
 - a szakértői vélemény tartalma pedig maga a bizonyíték.

A már elkészült és becsatolt szakvélemény relevanciájának megítélése kizárólag bírói kompetenciába tartozhat, mindamelllett annak tartalma kapcsán a bíróság érdemi vitába nem bocsátkozhat, legfeljebb figyelmen kívül hagyhatja megállapításait, aminek azonban részletes indokolását kell adnia az ügydöntő határozatban.

IRODALOM

Angyal Pál: A magyar büntetőeljárásjog tankönyve. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1915

Bérces Viktor – Domokos Andrea: A túlbizonyítás jelensége és okai a büntetőbíróságok gyakorlatában. *Ügyészek Lapja*, 2016/1.

⁶⁶ Kereszty Béla: i. m. 102. o.

⁶⁷ Uo. 107. o.

⁶⁸ Molnár Gyula (szerk.): Az igazságügyi szakértői vizsgálatok kézikönyve. KJK, Budapest, 1986, 96. o.

- Bolyky Orsolya:** Elmeorvos- és pszichológus szakértő a büntetőeljárásban. In: **Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin (szerk.):** Pusztai László emlékére. OKRI–ELTE ÁJK, Budapest, 2014, 98. o.
- Cséka Ervin:** A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. KJK, Budapest, 1968
- Destek Miklós:** Szakértői bizonyítás a közlekedési büntető ügyekben. *Belügyi Szemle*, 1998/2.
- Destek Miklós – Lovász Zoltán:** Matematikai és logikai alapok. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 2004
- Erdei Árpád:** Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987
- Erdei Árpád:** Tény és jog a szakvéleményben. In: **Tóth Mihály (szerk.):** Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 229. o.
- Fenyvesi Csaba:** A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Pécs, 2001
- Finkey Ferenc:** A magyar büntető perjog tankönyve. Grill, Budapest, 1916
- Gaylin, Willard:** Nondirective Counseling or Advice? Psychotherapy as Value Laden. *Hastings Center Report*, vol. 30, no. 3, 2000
- Gimesi Ágnes:** Szakértő-szakértelem. In: **Tóth Mihály (szerk.):** Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 232. o.
- Hegyháti István – Révai Tibor:** Jogi képviselő és védelem. KJK, Budapest, 1964
- Kármán Gabriella:** A kriminalisztikai szakértés fejlődési irányai 2014-ben – Pusztai László gondolatai mentén. In: **Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin (szerk.):** Pusztai László emlékére. OKRI–ELTE ÁJK, Budapest, 2014, 127. o.
- Kereszty Béla:** A szakértői bizonyítás valós szerepe a közlekedési bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. In: **Nagy Ferenc (szerk.):** Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007, 106. o.
- Kiss Anna:** Bűnbe esett festmények. In: **H. Szilágyi István – Fekete Balázs (szerk.):** Iustitia modellt áll. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből. Szent István Társulat, Budapest, 2011, 187–199. o.
- Kiss Anna:** A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban 1. *Jogászvilág.hu*, 2015. május 15.
- Kiss Anna:** Megismerés a büntetőeljárásban, különös tekintettel az ügyész megváltozott szerepére. In: **Rajnai Zoltán – Fregan Beatrix – Marosné Kuna Zsuzsanna (szerk.):** Tanulmánykötet a 7. Báthory-Brassai Nemzetközi Multidiszciplináris Konferencia előadásaiból. Budapest, 2016, 486. o.
- Kovács József:** Bioetikai kérdések a pszichiátriában és a pszichoterápiában. Medicina Kiadó, Budapest, 2007
- Kovács József:** Kiegészítő pszichiátriai vizsgálatok. In: **Kuncz Elemér (szerk.):** Igazságügyi pszichiátria. 2. kiadás. Medicina Kiadó, Budapest, 2011, 55. o.
- Molnár Gyula (szerk.):** Az igazságügyi szakértői vizsgálatok kézikönyve. KJK, Budapest, 1986
- Móra Mihály – Kocsis Mihály:** A magyar büntetőeljárás jog. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1961

Nagy László Tibor: A több ember sérelmére elkövetett emberölések kutatása. In: **Vókó György (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 52. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015

Pataky Csaba: Műszaki szakértői hiányosságok az ügyvéd nézőpontjából. *Magyar Jog*, 2000/6.

Pusztai László: A szakértői bizonyítás hatósági előkészítése. In: **Gödöny József (szerk.):** Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 20. Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet, Budapest, 1983, 47. o.

Pusztai László: A szakvélemény és a bizonyítékok szabad mérlegelése. In: **Gödöny József (szerk.):** Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 24. Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet, Budapest, 1987, 387. o.

Székely János: Szakértők az igazságszolgáltatásban. KJK, Budapest, 1967

Tamási Erzsébet – Bolyky Orsolya – Sárkány Eszter: Az emberöléshez vezető út rizikófaktori fiatalok és fiatal felnőtt elkövetők körében. In: **Vókó György (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 51. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014

Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélezés tükrében. KJK, Budapest, 2001

Virág Csaba: Nemzetközi elméleti kitekintés. In: A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. A Kúria összefoglaló véleménye. Budapest, 2014

NAGYCENKI TAMÁS

Központokkal a szervezett bűnözés ellen

„A társadalom, az állam polgárainak biztonságérzetét, élet- és vagyonbiztonságát, hazánk nemzetközi megítélését döntő módon befolyásolja a szervezett bűnözés megjelenése, térhódítása, egyre komplexebbé válása.”¹ Ez a mondat 2000-ben szerepelt egy törvény indoklásában, de az eltelt közel két évtizedben nem veszített aktualitásából. A szervezett bűnözés az összébűnözés része, ennél fogva kisebb-nagyobb mértékben minden ország életében jelen van. A szervezett bűnözés összébűnözésen belüli arányát számos tényező befolyásolja, a jelentősebb társadalmi, gazdasági, politikai változások minden esetben éreztetik a hatásukat a szervezett bűnözői csoportok tevékenységében. A csoportok nincsenek tekintettel az ország-, illetve közigazgatási határokra; tevékenységük jellemzően több nyomozó hatóság illetékességi területére terjed ki, az sem ritka, hogy adott szervezett bűnözői csoport vonatkozásában eltérő hatáskörrel felruházott hatóságok folytatnak eljárást. A párhuzamosságok indokolatlan költségeket jelentenek, a nyomozó hatóságok erőforrásai pedig végesek. Az említettek, illetve a büntetőeljárások időszerűségéhez fűződő társadalmi érdek következtében érzékelhetővé vált egy koordinációs, illetve az ország szervezett bűnözését értékelő, elemző szerv létrehozásának igénye.

A szervezett bűnözői csoportok elleni fellépés dandárját a területi, illetve országos hatáskörű szervek végzik, azonban nélkülözhetetlen egy koordináló szervezet támogatása.

Ha a szervezett bűnözés elleni küzdelmet a háborúhoz hasonlítjuk, akkor a koordinációs, elemző-értékelő központ a hadvezér melletti törzset jelenti. A törzs látja a csapatmozgásokat, segít a hadvezérnek a stratégiaalkotásban, illetve a döntéshozatalban.

A tanulmányban bemutatom a szervezett bűnözéssel foglalkozó központ evolúcióját és tevékenységét; kitérek a létrehozáshoz, működéshez kapcsolódó aggályokra.

Tegyük fel, hogy a kilencvenes évek végén olyan kiterjedt szervezett bűnözői csoport működött hazánkban, aminek a tevékenységi körébe tartozott a

¹ A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXVI. törvény (a továbbiakban: Szabek-törvény) indoklása – Általános indokolás.

védelmi pénzek beszedése, prostituáltak futtatása. Az ebből származó pénzt a csoport visszaforgatta további bűncselekmények elkövetésébe: külföldön vásárolt cigarettát csempészték Magyarországra, majd a csempésztútvonalak kiépítése után a csoport egyes tagjai embereket is csempészték át a határon. A csoport vezetői rendőröket vesztegettek meg abból a célból, hogy információkat szerezzenek folyamatban lévő nyomozásokról, tervezett nyomozási cselekményekről.

A csoport tevékenysége nem maradt rejtve a hatóságok elől: a rendőrség üzletszerű kéjelgés elősegítése, kerítés és zsarolás; a BM Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatára vesztegetés; a határőrség embercsempésztés; a vám- és pénzügyőrség csempésztés miatt folytatott eljárást.

Az említett tevékenységeken kívül különböző gazdasági társaságokat alapítottak, amelyek rendkívül jól prosperáltak részben az üzletpolitikának, részben az adók fiktív számlákkal történő csökkentésének következtében. Idővel az újonnan alapított APEH Bűnügyi Igazgatóság is csatlakozott a vizsgálódó hatóságok köréhez; a szervezett bűnözői csoport ellen immár öt hatóság folytatott eljárást.

Óriási problémát jelentett, hogy a hatóságok nem tudtak egymás eljárásairól, adott esetben a nyomozási cselekmény sértette a másik hatóság nyomozási érdekeit. Nem létezett egy olyan szervezet, amely jelezte volna a nyomozó hatóságoknak, hogy a társhatóságok ugyanazon csoport tagjai ellen nyomoznak. A jelzésen túl hatalmas igény jelentkezett a koordinálásra, a szervezett bűnözés monitorozására, illetve a küzdelem hatékonyabbá tételére.

Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ

A kilencvenes évek végén számos robbantásos merénylet történt, a célpontok között vállalkozók, szórakozóhelyek, pártirodák, illetve politikusok lakásai voltak. Az Aranykéz utcában 1998. július 2-án történő robbantásban négy ember vesztette életét; 1998–1999-ben több vállalkozót lőttek le a nyílt utcán, ekkor ölték meg *Fenyő Jánost*, *Seres Zoltánt*, illetve *Döcher Györgyöt*.² A korszak merényletei, leszámolásai szinte kivétel nélkül a szervezett bűnözéshez köthetők.

A bűnmegelőzésben, illetve a bűnüldözésben felismerték az információcsere gyorsaságának, a reagálóképesség fokozásának fontosságát, illetve a

² Halálos merényletek Magyarországon 1992 óta (1–2. rész). MTI Hírárchívum, 2000. január 15.

párhuzamosságok negatív hatásait. Egy olyan támogató szervezetet kívántak létrehozni, amely a beszerzett adatok rendszerezésével, elemzésével segíti a bűnüldöző szervek tevékenységének összehangolását.³

A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló T/3038. számú törvényjavaslat országgyűlési vitája

A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló T/3038. számú törvényjavaslat⁴ általános vitáját 2000. szeptember 27-én kezdték meg, *Demeter Ervin*, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító tárca nélküli miniszter az expozéjában kiemelte a bűncselekmények számának rendszerváltozás utáni drámai emelkedését, illetve a bűnözés struktúrájának minőségi átalakulását, komplexebbé válását. A szervezett bűnözés vonatkozásában legalább tíz szervezetnek van feladat-, illetve hatásköre. A miniszter a szervezetek közötti hatékony együttműködésre, illetve a gyors, célirányos információcserére helyezte a hangsúlyt; egy olyan adatbázist, szervezetet hiányolt, amely birtokában van a szervezett bűnözéssel kapcsolatos összes adatnak. Ezen adatbank hiányában lehetséges, hogy egyszerre több bűnüldöző hatóság erőit is leköti ugyanaz a személy, illetve ugyanaz a bűnözői csoport, az említett párhuzamosság pedig felesleges költségeket generál. A kormány szándéka egy olyan koordinációs központ kialakítása volt, amely nem nyomozó hatóságként működik – önálló információszerzést nem folytat –, hanem az együttműködő szervektől érkező információkat értékeli, elemzi és feldolgozza. A tervek szerint az említett tevékenységek olyan új információt keletkeztetnének, amelyet a jogosult szervezet hasznosít, alapjai lehetnek a bűnüldöző szerveknek tett javaslatoknak, észrevételeknek, valamint segítheti a szervezett bűnözésre vonatkozó kormányzati stratégiai döntéseket. A törvény elfogadása esetén a következő szervek együttműködése valósulna meg: Országos Rendőr-főkapitányság, Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat, határőrség, Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága, APEH Bűnügyi Igazgatósága, Katonai Felderítő Hivatal, Katonai Biztonsági Hivatal, Nemzetbiztonsági Hivatal, Információs Hivatal, illetve a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. Az ügyészség azért hiányzik az együttműködő szervezetek felsorolásából, mivel a jogszabályok alapján nem írható elő számára a kormányzati szervnek történő adatszolgáltatási kötelezettség; azonban az

³ Szabek-törvény indokolása – Általános indokolás.

⁴ A továbbiakban: Szabek-törvényjavaslat.

ügyészség lehetőséget kap a központtól való adatigénylésre, illetve az adatfeltöltésre. A tárca nélküli miniszter álláspontja szerint főként a szilárd jogi háttér hiánya okozta a különböző szervezett bűnözés elleni koordinációs bizottságok, munkacsoportok eredménytelenségét.⁵

A miniszter expozéja után az egyes bizottságok képviselői ismertették az álláspontjukat. *Kovács Zoltán*, az önkormányzati és rendészeti bizottság előadója a felszólalásában megemlítette, hogy a bizottság stratégiai jelentőségűnek tartja a szervezett bűnözés elleni küzdelmet, a bizottsági tagok többsége szerint a tíz szervezet tevékenysége, illetve a rendszer reformra szorul. Célként vetődött fel a nyomozó hatóságok közötti párhuzamosság megszüntetése, az információáramlás gyorsítása és az információk elemzése. Kovács Zoltán rávilágított arra, hogy a szervezett bűnözés elleni fellépés jellemzően nem elrendelt nyomozásokkal kezdődik, hanem titkos felderítéssel, amelynek során a beszerzett információk képlékenyek. Az eljárások egy részében a helyi, területi bűnüldöző hatóság nem tudja felismerni, hogy az adott bűncselekmény a szervezett bűnözéshez köthető. A felállítani tervezett speciális adatkezelő központ célja a szervezett bűnözés ellen fellépő szervezetek felderítésének segítése. A tervek szerint a központ a bűnüldöző szervektől kapott egyes információkat elemzi, értékeli, ez után pedig a feldolgozott, adott esetben kiegészített információt megküldi a hatáskörrel, illetékességgel felruházott szervnek, illetve jelzi a párhuzamos eljárásokat.

Juharos Róbert, az alkotmány- és igazságügyi bizottság előadója szerint a szervezett bűnözés elleni harc eredményessége forog kockán, hiszen nem létezik olyan központi adatbázis, ahol találkoznak az egyes bűnüldöző szervek által begyűjtött információk. A központi nyilvántartás hiánya következtében folytatott párhuzamos nyomozások rontják a szervezett bűnözés elleni fellépés hatékonyságát. A bizottság elfogadta azt az álláspontot, miszerint a szervezett bűnözés fejlődésére az államnak új intézmények kialakításával kell reagálnia. Jelen esetben a létrehozni kívánt szerv nem nyomozó hatóság, hanem egy speciális adatkezelő szervezet – Juharos Róbert maffiaellenes központnak nevezi –, amelynek célja az információcsere gyorsítása, a párhuzamosságok kiküszöbölése, illetve a reagálóképesség fokozása. Az előadó szerint egyes ellenzéki elképzelések alapján a szervezett bűnözéshez kapcsolódó elkövetők adatvédelme a közbiztonság megszilárdításával szemben előtérbe kerülne. Az adatvédelemre vonatkozó álláspont a következőképpen

⁵ Demeter Ervin, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító tárca nélküli miniszter 2000. szeptember 27-i expozéja a Szebek-törvényjavaslat általános vitáján.

summázható: „...úgy gondoljuk, hogy a moguljevicsek, kisbandik, seresek és borosok személyes adatvédelme jelen pillanatban és jelen helyzetben nem lehet fontosabb mindennapi életünk biztonságánál”⁶.

Csáky András kormánypárti képviselő problémaként vetette fel, hogy a szervezett bűnözés elleni szervezetek információi nem találkoznak, azonban az új központ a beszerzett információkkal hatékonyan segítené a bűnüldözést.⁷

Simicskó István, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító tárca nélküli miniszter államtitkára megjegyezte, hogy a felállítandó központ nem oldja meg a szervezett bűnözés által generált problémákat, de növelni fogja a folyamatosan megújuló szervezett bűnözés elleni küzdelem hatékonyságát. Az államtitkár szerint nem helyes a szervezett bűnözés elleni harcból pártpolitikát csinálni, hiszen az kizárólag a szervezett bűnözésnek kedvez.⁸

Lezsák Sándor kormánypárti képviselő a felszólalása kezdetén kijelentette, hogy pártja egyhangúlag támogatja a törvényjavaslat azon célját, hogy a szétagolt bűnüldöző szervezeteknek egy felelőse legyen. Fejletlen demokráciákban a rendőrségi, nemzetbiztonsági és katonai felderítés információinak összpontosítása szerinte veszélyekkel járhat, azonban a magyarországi demokratikus átalakulás meghaladta azt a stádiumot, amikor egy hasonló koordinációs központ veszélyt jelenthet. A központ létrehozását a szervezett bűnözés nemzetközi és gazdasági kapcsolatai, technikai felszereltsége, illetve mozgékonyága indokolja.⁹

Hack Péter ellenzéki képviselő kijelentette, hogy a képviselőcsoportja garanciális és alkotmányos aggályok miatt nem támogatja a törvényjavaslatot. Kiemelte, hogy a törvényjavaslat mellett érvelők azt a hamis látszatot keltik, hogy kizárólag szervezett bűnözők adatait kezelné a központ. A képviselő ismertette képviselőcsoportjának a véleményét, amely szerint a törvényjavaslat elfogadásával a szervezett bűnözés elleni harc a jog színteréről politikai színterre kerülne át: egy kormányzati szerv kezelne olyan információkat, amelyeket igazságszolgáltatási információként kellene kezelni. A képviselő szerint bármikor a törvényjavaslat által „felderítés alá vont személyé” válhatunk, ugyanis ehhez nem szükséges a szervezett bűnözéshez kapcsolódó bűncselek-

6 Juharos Róbert, az alkotmány- és igazságügyi bizottság előadója, illetve országgyűlési képviselő 2000. szeptember 27-i felszólalása a Szabek-törvényjavaslat általános vitáján.

7 Csáky András országgyűlési képviselő 2000. szeptember 27-i felszólalása a Szabek-törvényjavaslat általános vitáján.

8 Simicskó István, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító tárca nélküli miniszter államtitkára 2000. november 8-i felszólalása a Szabek-törvényjavaslat általános vitáján.

9 Lezsák Sándor országgyűlési képviselő 2000. november 8-i felszólalása a Szabek-törvényjavaslat általános vitáján.

mény elkövetésének gyanúja, elegendő, ha olyan személlyel találkozunk vagy olyasvalakit hívunk fel, aki „feldolgozás alatt” áll. A garanciák hiányában történő adatkezelés új veszélyforrást generál, azonban annak mibenlétét a képviselő nem fejtette ki. Javaslatként vetődött fel, hogy a központ felállítása helyett a párhuzamosságokat szüntetnék meg, illetve ezt követően az ügyészség látna el koordinációs feladatokat. A párhuzamosságok oda vezethetnek, hogy adott esetben a szervezett bűnbandába több szolgálat, szervezet építi be az ügynökeit. Hack Péter előrevetítette az együttműködő szervek dekonspirációtól való félelmét, szerinte emiatt információkat fognak eltitkolni.¹⁰

Hankó Faragó Miklós ellenzéki képviselő azt az álláspontot képviselte, hogy garanciális szempontok miatt a felállítandó központ által kezelt információs rendszert az ügyészségnek kellene működtetnie. A képviselő szerint a szervezett bűnözés „...olyan misztifikum, amely ugyan létező és komoly probléma - semmiképpen nem szabad lebecsülni -, de nem biztos, hogy ezzel kapcsolatban az a helyzet áll fenn, amit oly sokszor hallunk. Kétségtelen tény, hogy ezen a téren látványos eredményeket lehet elérni, legalábbis látványos dolgokat lehet produkálni, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy itt az a helyzet áll fenn, amit a közvéleménnyel szeretnének elhitetni.” További kritikaként vetődött fel, hogy a központ nem fogja feloldani a hatásköri, illetve információáramlási problémákat.¹¹

Vastagh Pál ellenzéki képviselő egzaktabb, realisabb képet szeretett volna kapni a szervezett bűnözés tényleges helyzetéről; szerinte a szervezett bűnözői csoportok kiszorításáról szóló jelentések nincsenek szinkronban a törvényjavaslat tartalmával, ugyanis a közzétett sikerek, eredmények nem indokolnák a fokozott koordinációt.¹²

A kormánypártok képviselői támogatták a Szebek létrehozását, az ellenzéki képviselők főként az adatkezelési szabályok miatt támadták a törvényjavaslatot. A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló T/3038. számú törvényjavaslatot 2000. december 12-én az Országgyűlés 196 igen szavazattal, 117 nem ellenében, tartózkodás nélkül elfogadta.

A szervezett bűnözés megjelenésének felismerésétől sok időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a törvényhozásban is ráeszméljenek a szervezett bűnözői csoportok elleni küzdelemben részt vevő szervezetek közötti koordináció

¹⁰ Hack Péter országgyűlési képviselő 2000. szeptember 27-i felszólalása a Szebek-törvényjavaslat általános vitáján.

¹¹ Hankó Faragó Miklós országgyűlési képviselő 2000. november 8-i felszólalása a Szebek-törvényjavaslat általános vitáján.

¹² Vastagh Pál országgyűlési képviselő 2000. november 8-i felszólalása a Szebek-törvényjavaslat általános vitáján.

fontosságára. Sajnálatos módon az országgyűlési képviselők megosztottságát nem sikerült megszüntetni, azonban elegendő képviselő gondolta úgy, hogy elkerülhetetlen a koordinációs szervezet felállítása.

A Szebek-törvény

A törvény megalkotását hármass cél vezérelte: a szervezett bűnözés elleni küzdelem eredményességének növelése, a bűncselekmények felderítésében részt vevő szervek együttműködésének hatékonyabbá tétele, illetve a párhuzamos felderítések feltárása.¹³

A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ feladatai két csoportba oszthatók: egyrészt a törvényben meghatározott 32 bűncselekmény megelőzésének, megszakításának, felderítésének elősegítése¹⁴, másrészt a szervezett bűnözés elleni stratégiai döntések előkészítése céljából látja el a feladatokat¹⁵.

Az első csoportba a következő feladatok tartoznak:

1. együttműködő szervektől¹⁶ érkező adatok gyűjtése, vizsgálata;
2. párhuzamos felderítés figyelemmel kísérése, észlelése esetén az együttműködő szervek értesítése;
3. együttműködő szervek megkeresése esetén a részükre történő információszolgáltatás;
4. információs igény vizsgálata, adattovábbítás: ha valamelyik együttműködő szervtől információs igény érkezik, a jogszabályi feltételek megléte esetén továbbítja az adatot;
5. adattovábbítás: a küldő szerv hatáskörébe nem tartozó adatokat megküldi a hatáskörrel, illetékességgel felruházott együttműködő szervnek;
6. értesítés adatok összefüggéseiről: a beérkezett adathoz kapcsolható, kiegészítő, vagy azzal összefüggő adat rendelkezésre állása esetén értesíti az együttműködő szerveket;
7. szervezett bűnözői csoportok elleni fellépésben segítségnyújtás: a csoportok alakulását, megszűnését, egymáshoz való viszonyát monitorozza, a jogellenesen megszerzett javak legalizálását szolgáló társaságokat elemzi.

13 Szebek-törvény – Bevezető.

14 Szebek-törvény 2. § (1) bek.

15 Szebek-törvény 2. § (2) bek.

16 Szebek-törvény 10. § (1) bek.: Országos Rendőr-főkapitányság, BM Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat, Határőrség Országos Parancsnoksága, Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága, APEH Bűnügyi Igazgatósága, Nemzetbiztonsági Hivatal, Információs Hivatal, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, Katonai Biztonsági Hivatal, Katonai Felderítő Hivatal.

A Szebek a stratégiai döntések elősegítése érdekében a következő feladatokat látja el:

- a) statisztikai adatok szolgáltatásával segítséget nyújt a szervezett bűnözés elleni kormányzati döntések meghozatalához;
- b) a szervezett bűnözés terén tapasztalható tendenciákat, új jelenségeket figyelemmel kíséri, azokról elemzéseket, tanulmányokat készít.

A Szebek az együttműködő szervektől származó személyazonosító, azonosításra alkalmas egyéb adatokat, illetve a bűnös kapcsolat jellegére vonatkozó adatokat célhoz kötötten kezeli.¹⁷ Az adatok az alany szempontjából két csoportra oszthatók: egyrészt a központ azoknak a felderítés alá vont személyeknek az adatait, másrészt olyan személy bűnös kapcsolatainak – orgazda vagy bűnpártoló – adatait kezeli, akivel szemben a törvényben meghatározott valamely bűncselekmény (több mint harminc bűncselekményt sorol fel a jogszabály¹⁸) gyanúja merül fel. A bűncselekmények egy része olyan kiemelt súlyú bűncselekmény, amely „*a bűnszervezet tagjaként történt elkövetésük miatt az állampolgárok, jogi személyek, egyéb szervezetek vagyonzbiztonságát, a Magyar Köztársaság gazdasági, pénzügyi biztonságát, vagy más kiemelten védett jogtárgyat súlyosan sértenek vagy veszélyeztetnek*”¹⁹. Másik része pedig olyan deliktum, amely „*elkövetésével a szervezett bűnözői csoportok anyagi háttérbázisukat biztosítják, teremtik meg*”²⁰. Továbbá a központ a törvényben meghatározott bűncselekményekkel kapcsolatos olyan adatokat kezel a büntetethez való köztartozás elévüléséig, amelyek az elkövetés módszerére, eszközére vonatkoznak.²¹

Alapesetben az együttműködő szerveket adatszolgáltatási kötelezettség terheli a központ irányába, azonban a forrás életét, testi épségét védő garanciális rendelkezés szerint a kötelező adatszolgáltatás alól felmentés adható.²²

A szervezett bűnözés elleni fellépés középtávú bűnüldözési stratégiáját egy tanácsadó, javaslattevő szerv, az együttműködő szervek országos parancsnokaiból álló Vezetői Tanácsadó Bizottság²³ készíti el, illetve évente javaslatot tesz a belügyminiszternek a fellépés aktuális irányaira.²⁴

¹⁷ Szebek-törvény 3. § (1) bek.

¹⁸ Szebek-törvény 4. § (1) bek.

¹⁹ Szebek-törvény indokolása. Részletes indokolás – A 3–4. §-hoz.

²⁰ Uo.

²¹ Szebek-törvény 4. § (2)–(3) bek.

²² Szebek-törvény 5. § (3) bek.

²³ Szebek-törvény 11. § (3) bek.

²⁴ Szebek-törvény 16. § (2) bek.

2006-ban a Szebek-törvény egyes részeit módosították²⁵ a több mint öt év gyakorlati tapasztalatai, a szervezett bűnözés és a terrorizmus új jelenségeinek következtében. A módosítás célja a „...lakosság biztonságának javítása, a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni munkában együttműködő szervek feladat-végrehajtásának hatékonyabb támogatása, a döntéshozatalhoz szükséges taktikai és stratégiai elemző-értékelő munka színvonalának javításához szükséges feltételek megteremtése”²⁶ volt.

A kötelező adatszolgáltatással érintett bűncselekmények köre bővült, mivel a „szervezett bűnözéssel összefüggő bűncselekményekhez, a terrorcselekményekhez ugyanis elő-, vagy utócselekményként rendszerint vagy szükség-szerűen kapcsolódik a lőfegyverrel visszaélés, a pénzmosás és közokiratok hamisítása, továbbá a légitársaság, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítésének büntette”²⁷.

Az adatkezelési határidőt is megváltoztatták, ugyanis 2006-ig a Szebek kizárólag a bűncselekmény büntethetőségének elévüléséig kezelhette az adatokat, az együttműködő szerveket ezzel szemben nem kötötte az elévülési határidő. Az eltérő határidők a központ, a bűnüldöző hatóságok, illetve a nemzetbiztonsági szolgálatok közötti információáramlást nehezítették, néha akadályozták.²⁸

Nyilvánvalóvá vált, hogy semmi nem indokolja az eltérő adatkezelési határidőket, ezért a módosítást követően a Szebek adatkezelésére az együttműködő szervek adatkezelési határidői lettek az irányadók.²⁹

Nemzeti Információs és Bűnügyi Elemző Központ

2011-ben rendészeti reform keretében felvetődött az igény egy olyan intézményrendszer kialakítására, amely idejében felismeri az ország külső és bel-

25 A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény módosításáról szóló 2006. évi XXVII. törvény.

26 Juhász Gábor belügyminisztériumi államtitkár 2005. december 14-i exposéja a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény módosításáról szóló T/18710. törvényjavaslat általános vitáján.

27 A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény módosításáról szóló 2006. évi XXVII. törvény indokolása – A 2. §-hoz.

28 Konrád Károly országgyűlési képviselő 2005. december 14-i felszólalása a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény módosításáról szóló T/18710. törvényjavaslat általános vitáján.

29 A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény módosításáról szóló 2006. évi XXVII. törvény 2. § (2) bek.

ső biztonságának fenyegetettségét, és idejében képes reagálni. A reformot az indokolta, hogy a hatályos jogszabályi kereteket nem tartották alkalmasnak a bűnüldözési célú és a kormányzati tájékoztató rendszer, illetve az utasinformációs egység törvényes működtetésére. A Belügyminisztérium dolgozta ki a Nemzeti Információs és Bűnügyi Elemző Központ (NIBEK) létrehozásával, működésével és feladatrendszerével kapcsolatos szabályozást; olyan, a kor igényeinek megfelelő adatáramlást kezelni képes központot kívántak létrehozni, amely fuzionálja, illetve megosztja a rendészeti szervek, nemzetbiztonsági szolgálatok és közigazgatási szervek információit. A tervek szerint a központ segítséget nyújtott volna a kormányzati és biztonságpolitikai döntéshozatalban, illetve kielégítette volna az információigényeket.³⁰

A reform során felülvizsgálták a Szebek funkcióját, feladatköreit, és arra a megállapításra jutottak, hogy nem biztosítja az optimális működést és adat szolgáltatást. *„A nemzet biztonságáért felelős szervek is csak a hatáskörükbe tartozó jogellenes cselekményekkel kapcsolatos adatokat kezelik, dolgozzák fel, értékelik, elemzik. Sem a közigazgatás, sem a rendészeti szervek, sem a nemzetbiztonsági szolgálatok jelenlegi rendszerében nincs olyan szerv, amely a bűnözéssel, a nemzetbiztonsági kockázatokkal összefüggő adatokat és információkat kormányzati szinten összesíti, szintetizálja és a Kormány döntéseit összbiztonsági szemlélettel készült taktikai és stratégiai elemzésekkel, javaslatokkal segíti.”*³¹

Problémát jelentett, hogy az együttműködő szervek – néha presztízsokok miatt – nem mindig adták át az igényelt adatokat a Szebeknek; olykor az együttműködő szerveknek nem volt tudomásuk az ugyanazon személlyel szemben, ugyanazon időben más együttműködő szerv által folytatott titkos adatgyűjtés tényéről.³²

A központ létrehozásának gondolata nem példa nélküli a világban, ugyanis az ezredforduló után megváltozott az államok külső és belső biztonságra vonatkozó szemléletmódja. A belső biztonsággal foglalkozó szervezetrendszer áthatotta a koordináció és az egyes szervek által megszerzett információk adott rendszeren belüli megosztásának igénye. A magyar hatóságok képviselői 2011-ben tanulmányozták a jelentősebb koordinációs szervezeteket (Amerikai Egyesült Államok: *National Counter Terrorism Centre; NCTC*),

³⁰ Az egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvény-módosításokról szóló T/5004. számú törvényjavaslat (a továbbiakban: NIBEK-törvényjavaslat) – Általános indokolás VII.

³¹ Uo.

³² BM-főtanácsadó: a Szebek jogutódaként, de hatékonyabban működik majd a NIBEK. MTI Hírárchívum, 2011. december 2.

(Egyesült Királyság: *Serious Organised Crime Agency; SOCA, valamint Defence Communication Services Agency; DCSA*), (Olaszország: *Direzione Investigativa Antimafia; DIA*), és megállapították, hogy mindegyik rendvédelmi és titkosszolgálati szerv vezényelt tisztekkel képviselteti magát.³³

Az említett információs központok közvetlenül hozzáférnek a nemzetbiztonsági, illetve rendészeti szervek adatbázisaihoz, illetve a közhiteles nyilvánosságokhoz. A központok támogatást nyújtanak az együttműködő szervek részére a nyílt és titkos eljárásaikhoz; továbbá stratégiai elemzéseket végeznek, illetve felhívják a figyelmet az együttműködő szervezetek közötti párhuzamosságokra. Az irányító minisztert a központok heti szinten, kiemelt ügyekben soron kívül tájékoztatják.³⁴

A NIBEK-törvényjavaslat

2011 novemberében nyújtották be az Országgyűlésben a törvényjavaslatot, amelynek célja egyebek között a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, illetve a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény némely rendelkezésének módosítása volt. A törvényjavaslat leglényesebb, egyben legvitatottabb pontja a NIBEK nemzetbiztonsági szolgálatként történő létrehozása, illetve a különböző adatbázisokhoz való közvetlen hozzáférés volt. Törvényi keretek között kívánták meghatározni a felállítandó központ feladatkörét, az együttműködő szervekkel történő kapcsolatát, illetve az adatkezelést. A tervek szerint a NIBEK lett volna a Szebek általános jogutódja, azonban az országgyűlési képviselők megfelelő aránya támogatásának hiányában megghiúsult a létrehozása.

A törvényjavaslat szerint NIBEK – mint nemzetbiztonsági szolgálat – figyelemmel kíséri Magyarország biztonsági és bűnügyi helyzetét; kormányzati tájékoztató, illetve elemző-értékelő tevékenységet végez.³⁵ A központ a következő feladatokat látja el az elemző-értékelő tevékenység keretében:

- a) hazánk nemzetbiztonsági és bűnügyi helyzetével, a konkrét kockázatokkal, illetve bűncselekményekkel kapcsolatos jelentéseket, háttér- és kockázatelemzéseket készít az együttműködő szervek részére;
- b) feltárja az együttműködő szerveknél a párhuzamos adatkezelést – különös figyelmet fordítanak arra, amikor ugyanazon bűncselekmény vonatkozásá-

³³ NIBEK-törvényjavaslat, Általános indokolás VII.

³⁴ Uo.

³⁵ NIBEK-törvényjavaslat 22. §

- ban párhuzamosan nyomoznak; amikor párhuzamosan folytatnak titkos információgyűjtéseket ugyanazon bűncselekmény, személy kapcsán;
- c) bűncselekmény gyanújának észlelésekor, továbbá amikor titkos információgyűjtés elrendelését tartja indokoltnak, megküldi az adatot a hatáskörrel felruházott együttműködő szervnek, és intézkedést kezdeményez;
 - d) figyelemmel kíséri a felhasznált adattal kapcsolatos pontosító, kiegészítő információkat;
 - e) figyelemmel kíséri a bűnszervezetek és a terrrorszervezetek, valamint a szervezett bűnözői, illetve terrorista csoportok tevékenységét, kapcsolatait; elemzi a bűnös vagyont, illetve az eredetének leplezését szolgáló vállalkozásaikat;
 - f) javaslatot tesz a kezelt és továbbított adat együttműködő szerv feladat- és hatáskörébe tartozó eljárásban történő felhasználására.

A központ utasinformációs egységként a légitársaságoktól kapott adatokat kezeli, értékeli és elemzi. A törvényjavaslat indokolása szerint ezáltal eredményesebbé válik a terrorcselekmények, illetve más súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése, nyomozása.³⁶

Az együttműködő szervek száma jelentősen megnövekedett a Szebekkel együttműködő szervek számához képest.³⁷

A központ adatkezelése – amelynek vezérelve az időszerűség és a költséghatékonyság – a következőkben tér el a további nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelésétől³⁸:

- a központ az általa kezelhető adatok megszerzése céljából nem jogosult titkos információgyűjtésre;

³⁶ NIBEK-törvényjavaslat, Általános indokolás VII.

³⁷ NIBEK-törvényjavaslat 27. §: a rendőrségről szóló törvényben meghatározott általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv, a rendőrségről szóló törvényben meghatározott belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerv, a rendőrségről szóló törvényben meghatározott terrorizmust elhárító szerv, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, az idegenrendészeti hatóság, a menekültügyi hatóság, az állampolgársági ügyekben eljáró szerv, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi szerve, a büntetés-végrehajtás központi szerve, a közlekedési hatóság, a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartását kezelő központi szerv, a központi útiokmány-nyilvántartó szerv, a bűnügyi nyilvántartó szerv, a szabálysértési nyilvántartás tekintetében az adatkezelői feladatokat ellátó szerv, a közúti közlekedési nyilvántartó szerv, a közlekedési előéleti pontrendszert nyilvántartó szerv, a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítási kötvényeket nyilvántartó szerv.

³⁸ NIBEK-törvényjavaslat, Általános indokolás VII.

- az együttműködő szervektől az adatokat nem a hagyományos hozzáférést eredményező megkereséssel, hanem közvetlen elektronikus adatkapcsolat útján szerzi be;
- a nemzetbiztonsági szervek közül egyedül a központ jogosult az utasadatok kezelésére.

A NIBEK adatkezelésére a következőkben ismertetett speciális rendelkezések vonatkoznak.³⁹ A közvetlen elektronikus adatkapcsolat révén a központ azon esetekben is képes az adatok beszerzésére, amikor az adatkezelők nem mutatnak együttműködési hajlandóságot. Ha az adatokat nem lehet beszerezni a közvetlen adatkapcsolaton keresztül, akkor a központ megkeresi az adatkezelőt, amely nem tagadhatja meg a teljesítést.

A közvetlen elektronikus adatkapcsolat vonatkozásában korlátozást jelent, hogy az Rtv. és az Nbtv. hatálya alá tartozók, illetve a Nemzeti Adó- és Vámhivatal rendszereihez kizárólag az együttműködő szervek azon hivatásos állományú tagjai férnek hozzá, akik a NIBEK-ben teljesítenek szolgálatot.

A közvetlen elektronikus adatkapcsolat vonatkozásában a következő garanciális szabályoknak van jelentőségük:

- a központ csak olyan adatokat kezelhet, amelyeket az együttműködő szerv kezel, illetve amelyek a szerv feladat- és hatáskörének gyakorlásához kapcsolódnak;
- nem vezethet azon személy kilétének felfedéséhez, aki az együttműködő szerv titkos együttműködés keretében információt szolgáltat;
- rekonstruálhatónak kell lennie az adatbeszerzésnek – az adatátadást minden esetben dokumentálják a központnál, illetve az együttműködő szervnél, így a jogszerűség, célhoz kötöttség és az adatkezelő egyéni felelőssége mindenkor megállapítható.

A NIBEK-törvényjavaslat országgyűlési vitája

A NIBEK létrehozását rendkívül élénk viták kísérték – a témában a kormánypárt is megosztott volt –, többen az adatbázisokhoz történő közvetlen hozzáférést támadták.

Kontrát Károly belügyminisztériumi államtitkár szerint a törvényjavaslat célja, hogy Magyarország és a magyar emberek nagyobb biztonságban legyenek; ehhez a nemzetbiztonsági területen érvényesíteni kell a gyorsaság, haté-

³⁹ NIBEK-törvényjavaslat 32. §

konyság, biztonság követelményét. A kor színvonalához történő felzárkóztatás kulcsszava az egységes irányítás. A nemzetbiztonsági és rendészeti szervek adatkezelésének egységesítése, az adatelemzések gyorsítása jegyében felülvizsgálták a Szebek hatásköreit. Ennek nyomán született döntés arról, hogy új nemzetbiztonsági szervként létrehozzák a Nemzeti Információs és Bűnügyi Elemző Központot, amelynek feladata az állampolgárok biztonságának hatékony, gyors és költségkímélő megerősítése. Az államtitkár megjegyezte a garanciális elem fontosságát, amely szerint az új központ csak olyan módon igényelhet adatot, ha az adatszolgáltatás jogszerűsége, célhoz kötöttsége, az adatkezelő egyéni felelőssége megállapítható. „*A NIBEK feladata a nemzetbiztonságot, bűnüldözést, közbiztonságot vagy más alapvető biztonsági érdeket sértő adatok feldolgozásának, elemzésének eredményeként a lehető legátfogóbb kép összeállítása. Minderről tájékoztató rendszert működtet, értékelő jelentéseket készít, és azokat a belügyminiszter útján eljuttatja a kormánynak. A közvetlen elektronikus adatkapcsolat eredményeként a NIBEK nem lesz kiszolgáltatva tevékenységéhez szükséges adatot birtokló adatkezelők esetlegesen nem megfelelő együttműködésének. A NIBEK a nemzetbiztonsági törvény által meghatározott körben az adatállományokhoz minden külső közreműködés nélkül hozzáférhet. Ez az újítás az, amely a technika fejlődésével a gyorsabb, hatékonyabb és költségkímélőbb megoldást leginkább elősegíti.*”⁴⁰

Földi László, a honvédelmi és rendészeti bizottság előadója szerint az állam hatékony védelmi funkciójának kiépítéséhez, működtetéséhez szükséges egy olyan szervezet, amely hatékonyan képes fellépni a terrorizmus és a bázisát jelentő szervezett bűnözés ellen.⁴¹

Borbély Lénárd kormánypárti képviselő felhívta a figyelmet a törvényjavaslat céljára: a magyar állampolgárok biztonságáért felelős szervek képesek legyenek a lehető legrövidebb idő alatt a legnagyobb hatásfokkal reagálni.⁴²

Molnár Zsolt a nemzetbiztonsági bizottság kisebbségi véleményének ismertetésekor kiemelte, semmi nem indokolja egy újabb titkosszolgálat létrehozását. A gondolatrendőrségszerű titkosszolgálat a költségvetési terheken túl átfedéseket, hatásköri problémákat generálna. Az ellenzéki képviselő szerint az állampolgárok nem kívánják, hogy Szauron szemé lássa a magánéle-

40 Kontrát Károly belügyminisztériumi államtitkár 2011. november 30-i expozéja a NIBEK-törvényjavaslat általános vitáján.

41 Földi László, a honvédelmi és rendészeti bizottság előadója 2011. november 30-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat általános vitáján.

42 Borbély Lénárd országgyűlési képviselő 2011. november 30-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat általános vitáján.

tüket, nem kívánnak olyan világban élni, ahol a NIBEK *Való Világ*ot játszik a társadalommal.⁴³

„*Lényegében bárhol, bármikor, bárkiről, bármiről, bármit*”, így foglalta össze a felállítandó központ tevékenységét *Mirkóczki Ádám*. Az ellenzéki képviselő szerint nem indokolt, egyenesen káros a NIBEK létrehozása; a részletes indokolásból kiemelte az információigény kielégítését, *Mirkóczki Ádám* arra az álláspontra helyezkedett, hogy tulajdonképpen egy kézivezérelt rendszert akarnak kiépíteni, amelynek során miniszterekkel, államtitkárokkal akarják irányítani a közbiztonsággal, illetve nemzetbiztonsággal foglalkozó szerveket.⁴⁴

Szabó Tímea ellenzéki képviselő aggályosnak tartotta, hogy a központ a kormány tájékoztató szerveként funkcionál, szerinte az igazságszolgáltatási szervek informálása helyett a miniszterek tájékoztatása lesz a NIBEK elsődleges feladata. A képviselő felhívta a figyelmet arra, hogy az adatbányászatra jogosult központ bárkiről készíthet személyiségprofilt.⁴⁵

Répassy Róbert közigazgatási és igazságügyi minisztériumi államtitkár el kívánta oszlatni az új központ adatkezelésével kapcsolatos aggályokat, felhívta a figyelmet arra, hogy a NIBEK nem kezelhet több adatot annál, mint amennyit az adatkezelésre felhatalmazott titkosszolgálatok.⁴⁶

Szilágyi György ellenzéki képviselő szerint az új törvény alapján az állam megfigyelheti a saját állampolgárait, számos adatot gyűjthet róluk a központi adatrendszerben. A képviselő nem szeretne volna, ha ismernék a nyolcéves kislánya tanulmányi eredményeit; felhívta a figyelmet arra, hogy a rendszer ezt lehetővé tenné.⁴⁷

Kövér László kormánypárti képviselő módosító javaslatot nyújtott be, mivel az együttműködő szervek adatbázisaival történő közvetlen elektronikus adatkapcsolat kiépítése túlzott nemzetbiztonsági kockázatot rejt; a képviselő szerint az adatbázis külső támadhatóságának megelőzése miatt nem célszerű a közvetlen hozzáférés.⁴⁸

43 Molnár Zsolt, a nemzetbiztonsági bizottság előadója 2011. november 30-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat általános vitáján.

44 Mirkóczki Ádám országgyűlési képviselő 2011. november 30-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat általános vitáján.

45 Szabó Tímea országgyűlési képviselő 2011. november 30-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat általános vitáján.

46 Répassy Róbert közigazgatási és igazságügyi minisztériumi államtitkár 2011. november 30-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat általános vitáján.

47 Szilágyi György országgyűlési képviselő 2011. november 30-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat általános vitáján.

48 Kövér László országgyűlési képviselő NIBEK-törvényjavaslatra vonatkozó módosító javaslata (T/5004/4); 2011. november 29.

Szabó Tímea, Doroszi Dávid és Mile Lajos módosító javaslatának indoklása szerint a NIBEK tervezett felállítása alkotmány- és alaptörvény-ellenes. „Az alapvető jogokat nemzetbiztonsági okokból korlátozni lehet, ignorálni nem. A személyes adatokkal való visszaéléstől joggal tartó állampolgárok és társadalmi szervezetek közös igényét megfogalmazva is javaslom, hogy ebben a formában, ezekkel a hatáskörökkel a NIBEK-et ne hozza létre a kormány.”⁴⁹

Harangozó Tamás, Iváncsik Imre és Molnár Zsolt a törvényjavaslatra vonatkozó módosító javaslatukban az önrendelkezés szabadságának, illetve az emberi méltóság veszélyeztetését, a magánszféra megszűnését, készletre gyűjtött adathalmazokat, totális állami kontrollt vetítettek előre, álláspontjuk szerint a NIBEK teljes személyiségprofil képes létrehozni az országos nyilvántartásokból beszerzett személyes és különleges adatok felhasználásával. Az előbbieket miatt azt javasolták, hogy a NIBEK kizárólag a kormány értékelő, elemző szerve legyen, ne vegye át a Szebek feladatait.⁵⁰

Másik módosító javaslatban támadták a közvetlen adatkapcsolatot, ugyanis „...ellenőrizhetetlenné teszi az adatkezelés jogosságának megítélését, és szinte csábít indokolatlanul nagymennyiségű adat begyűjtésére”⁵¹. Az említett képviselők további módosító javaslatukban elvetették a NIBEK adatbázisának közvetlen összekapcsolását a többi nemzetbiztonsági szolgálat adatbázisával, mivel adatvédelmi szempontból túlzott kockázatot jelent.⁵²

Harangozó Tamás ellenzéki képviselő elképzelhetetlennek tartotta, hogy az állampolgárokkal kapcsolatos adatbázisokat összekapcsolják, illetve e rendszerhez egy „szuper titkosszolgálati szerv” engedély nélkül informatikai úton közvetlenül kapcsolódjon.⁵³

Schiffer András ellenzéki képviselő kávéét szürcsölgető, hobbiból a közúti nyilvántartásokban böngésző NIBEK-tisztviselőt vizionált.⁵⁴

49 Szabó Tímea, Doroszi Dávid és Mile Lajos országgyűlési képviselők NIBEK-törvényjavaslatra vonatkozó módosító javaslata (T/5004/7); 2011. november 30.

50 Harangozó Tamás, Iváncsik Imre és Molnár Zsolt országgyűlési képviselők NIBEK-törvényjavaslatra vonatkozó módosító javaslata (T/5004/19); 2011. november 30.

51 Harangozó Tamás, Iváncsik Imre és Molnár Zsolt országgyűlési képviselők NIBEK-törvényjavaslatra vonatkozó módosító javaslata (T/5004/25); 2011. november 30.

52 Harangozó Tamás, Iváncsik Imre és Molnár Zsolt országgyűlési képviselők NIBEK-törvényjavaslatra vonatkozó módosító javaslata (T/5004/24); 2011. november 30.

53 Harangozó Tamás országgyűlési képviselő 2011. december 14-ei felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat részletes vitáján.

54 Schiffer András országgyűlési képviselő 2011. december 14-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat részletes vitáján.

Kontrát Károly próbálta eloszlatni a NIBEK-kel kapcsolatos kételyeket, ismételten felhívta a figyelmet arra, hogy a központ csak akkor igényelhet adatot, ha a jogszerűség, célhoz kötöttség, illetve az adatkezelő egyéni felelőssége minden esetben megállapítható. Közvetlen adatkapcsolattal a központ kizárólag az együttműködő szervek adatait éri el, a többi szervtől csupán igényelhet adatokat.⁵⁵

Demeter Ervin kormánypárti képviselő szerint a módosító javaslatok elfogadása révén az eredeti javaslattól eltérő adatkezelés, jogállás miatt koherenciavetődött fel. A koherenciavetődött úgy oldották meg, hogy nem jött létre nemzetbiztonsági szolgálatként a NIBEK.⁵⁶

A törvényjavaslat – amely a módosítások következtében a NIBEK-re vonatkozó rendelkezéseket nem tartalmazta – egyszerű többséget igénylő rendelkezéseit az Országgyűlés 258 igen szavazattal, 7 nem ellenében, 34 tartózkodás mellett elfogadta.

Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ

2015. november 13-án, Párizsban egy terrortámadás-sorozatban legalább száz-húsz embert öltek meg. A dzsihádisták öngyilkos merénylők hat helyszínen – egyebek között a Bataclan koncertteremben – intéztek támadást a lakosság ellen. 2016. március 22-én az Iszlám Állam merénylői a brüsszeli repülőtéren, illetve a Maelbeek metróállomáson robbantottak, a támadások következtében harminckét ember hunyt el. Az európai sajtó a terrorcselekményektől volt hangos, egyre többször szerepeltek a támadások az újságok címlapjain. Az események következtében az összes európai országban a terrorizmus megelőzésére összpontosítottak, ennek keretében hazánkban is törvénymódosításokra került sor.

A terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló T/10307. számú törvényjavaslat⁵⁷ országgyűlési vitája

Kontrát Károly az expozéjában kiemelte, hogy a brüsszeli terrorcselekmények tanulságait levonták, aminek következtében döntöttek a biztonsági in-

⁵⁵ Kontrát Károly belügyminisztériumi államtitkár 2011. december 14-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat részletes vitáján.

⁵⁶ Demeter Ervin országgyűlési képviselő 2011. december 30-i felszólalása a NIBEK-törvényjavaslat záróvitáján.

⁵⁷ A továbbiakban: TIBEK-törvényjavaslat.

tézkedések fokozásáról. Ennek keretében egy olyan szervezetet terveznek létrehozni, amely birtokában van terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelemhez nélkülözhetetlen információknak, tudásnak, illetve képességnek. *„A magyar kormány nem kér sem kevesebb, sem több eszközt annál, mint amit más uniós kormányok már megkaptak, mint amellyel más uniós kormányok már rendelkeznek. A kormány elkötelezett abban, hogy a szabadság, az emberek biztonsága, Magyarország biztonsága és a rend megteremtése céljából mindent megtegyen és biztosítsa az állam hatékony védelmi funkciójának kiépítését, működését és fenntartását.”*⁵⁸ Az államtitkár hozzátette, hogy *„... a törvényjavaslat nem varázsszer, nem csodaszer, de nagyon fontos eszköz a magyar hatóságok, a magyar szolgálatok kezében”*⁵⁹.

Móring József Attila kormánypárti képviselő nem tartotta szükségesnek a párizsi és brüsszeli terrorcselekmények után a törvényjavaslat benyújtásának indoklását.⁶⁰

Kónya Péter álláspontja szerint burjánzik a szervezett bűnözés, ami jobban fenyegeti Magyarországot a terrorizmusnál. Az ellenzéki képviselő megjegyezte, hogy Európa és Magyarország a terrorizmus elleni küzdelemre fókuszál, azonban nem szabad háttérbe szorítani a szervezett bűnözés elleni harcot.⁶¹

Mirkóczki Ádám ellenzéki képviselő szerint a TIBEK hiánypótló szervezet, amelyet *„egy önmagára valamit adó titkosszolgálatokkal működő ország már réges-régen működtet”*⁶².

A TIBEK-törvényjavaslat egyszerű többséget igénylő rendelkezéseit az Országgyűlés 182 igen szavazattal, 9 nem ellenében, 3 tartózkodás mellett elfogadta. Annak ellenére, hogy a TIBEK jogállása, tevékenysége, információkhoz való hozzáférése szinte teljesen megegyezett a NIBEK-ével, nem volt olyan mértékű ellenállás a képviselők részéről, mint korábban a NIBEK tervezett létrehozásakor. Feltehetően azért támogatták a TIBEK-et, mivel nem szerették volna, ha a terrorizmus elleni küzdelem „kerékkötője” bélyeget sütik rájuk. Némelyik képviselő egyenesen „pálforduláson” esett át: míg a

⁵⁸ Kontrát Károly belügyminiszteri államtitkár 2016. április 27-i expozéja a TIBEK-törvényjavaslat általános vitáján

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Móring József Attila országgyűlési képviselő 2016. április 27-i felszólalása a TIBEK-törvényjavaslat általános vitáján

⁶¹ Kónya Péter országgyűlési képviselő 2016. április 27-i felszólalása a TIBEK-törvényjavaslat általános vitáján

⁶² Mirkóczki Ádám országgyűlési képviselő 2016. április 27-i felszólalása a TIBEK-törvényjavaslat általános vitáján

NIBEK-et egyenesen ellenezte, a TIBEK létrehozása mellett viszont teljes mellszélességgel kiállt.

A TIBEK mint információfúziós és információmegosztó központ

A terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi LXIX. törvény⁶³ nemzetbiztonsági szolgálatként hozta létre a TIBEK-et. Az új központ Szebek-alapokon nyugszik, a törvény általános indokolása utal a Szebek létrehozásának okaira, körülményeire, illetve feladataira.

A TIBEK a feladatai elvégzése körében vizsgálja hazánk biztonsági és bűnügyi helyzetét, tájékoztatja a kormányzatot a stratégiai döntések meghozatala előtt, elemez, értékeli és utasadat-információs egységként működik.

A következőkben ismertetett feladatok szinte megegyeznek a Szebek feladataival, a különbséget a törvény indokolása szerint a feladatok végrehajtására rendelt adatkezelési apparátus minősége jelenti.⁶⁴

A biztonsági, bűnügyi helyzet vizsgálata körében a központ⁶⁵

- a) elemzi Magyarország nemzetbiztonsági, bűnügyi és terrorfenyegetettségi helyzetét;
- b) értékeli az egyes együttműködő szervek kormányzati tájékoztatáshoz kapcsolódó feladat- és hatáskörébe tartozó feladat-végrehajtását;
- c) figyelemmel kíséri a Magyarország terrorhelyzetére vonatkozó információkat;
- d) koordinációs tevékenységet lát el közvetlen terrorfenyegetettség esetén, illetve fokozott kockázatot jelentő biztonsági kérdésekben;
- e) figyelemmel kíséri a Magyarország biztonsági és bűnügyi helyzetét érintő tendenciákat, elemzéseket, tanulmányokat készít az új jelenségekről.

A központ tájékoztatja a kormányzatot, támogatást nyújt a nemzetbiztonsági, bűnügyi, terrorfenyegetettségi kérdésekre vonatkozó stratégiai döntések meghozatalához⁶⁶:

1. Javaslatot tesz a nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszterek részére az időszerű feladatok meghatározására.

⁶³ A továbbiakban: TIBEK-törvény.

⁶⁴ TIBEK-törvény indokolása. Részletes indokolás – A 16. §-hoz.

⁶⁵ A TIBEK-törvény 16. §-a egészítette ki az Nbtv.-t a 8/A §-sal [Nbtv. 8/A § (1) bekezdés].

⁶⁶ A TIBEK-törvény 16. §-a egészítette ki az Nbtv.-t a 8/A §-sal [Nbtv. 8/A § (2) bekezdés].

2. Tájékoztatja a kormányzatot; döntéstámogató, biztonságpolitikai, illetve bűnügyi stratégiai elemző tevékenységet végez.
3. Javaslatot tesz a terrorfenyegetettség szintjének meghatározására.
4. Eseti és időszakos hírigényeket állít össze, illetve közvetít.
5. Tájékoztatja a kormány, illetve a kormány nemzetbiztonsági döntéseit előkészítő szervezetet és annak munkáját segítő munkacsoportot.
6. Statisztikai adatokkal segítséget nyújt azon kormányzati döntések meghatározalához, amelyek biztonsági vagy bűnügyi kérdésekre vonatkoznak.

A központ a következő támogató elemző-értékelő feladatokat látja el⁶⁷:

- elemzi, koordinálja az együttműködő szervek rendelkezésére álló információkat;
- viszonttájékoztatja az együttműködő szerveket a kapott információk felhasználásáról, illetve az esetleges feladatokról;
- adatbázisokat kezel elemzési, koordinálási, támogatási célból;
- nyílt információgyűjtést és -feldolgozást végző szolgáltató és támogató szervezet működtet;
- elemzésekkel támogatja a kormányt, a kormány nemzetbiztonsági döntéseit előkészítő szervezetet, illetve az annak munkáját segítő munkacsoportot;
- elemző-értékelő és koordinációs feladatokat végez országos jelentőségű, több szervet érintő ügyekben;
- tájékoztató jelentéseket, háttér- és kockázatelemzéseket készít az együttműködő szervek részére nemzetbiztonsági, terrorfenyegetettségi, bűnügyi helyzetre, konkrét kockázatokra, bűncselekményekre vonatkozóan;
- feltárja az együttműködő szervek által folytatott párhuzamos adatkezeléseket (például ugyanazon bűncselekmény, személy vonatkozásában folytatnak titkos információgyűjtést), majd erről tájékoztatja a szerveket;
- bűncselekmény gyanújának észlelésekor, illetve amennyiben titkos információgyűjtés elrendelését tartja szükségesnek, megküldi az adatot a hatáskörrel felruházott együttműködő szervnek, és kezdeményezi a szükséges intézkedést;
- figyelemmel kíséri a felhasznált adattal kapcsolatos pontosító kiegészítő információkat;
- figyelemmel kíséri a bűnszervezetek és a terrorszervezetek, valamint a szervezett bűnözői, illetve terrorista csoportok tevékenységét, kapcsolatait;

⁶⁷ A TIBEK-törvény 16. §-a egészítette ki az Nbtv.-t a 8/A §-sal [Nbtv. 8/A § (3) bekezdés].

- elemzi a bűnös vagyont, illetve az eredetének leplezését szolgáló vállalkozásaikat;
- javaslatot tesz a kezelt és továbbított adat együttműködő szerv feladat- és hatáskörébe tartozó eljárásban történő felhasználására.

A központ utasadat-információs egységként segíti a nemzetbiztonságot veszélyeztető törekvések, tevékenységek elhárítását; a terrorizmussal, szervezett bűnözéssel kapcsolatos bűncselekmények felderítését, nyomozását; illetve az illegális migráció megakadályozásával kapcsolatos feladatokat.⁶⁸ Kizárólag az említett célok érdekében lehet utasadatot beszerezni, illetve kezelni. A TIBEK utasadatokkal kapcsolatos feladatai három részre oszthatók⁶⁹:

1. nyilvántartást vezet az utasadatokról;
2. összeveti a beszerezett adatokat az elemző-értékelő tevékenység céljából kezelt adatokkal;
3. kockázatelemzést végez az előbbieken meghatározott bűncselekményekre, törekvésekre, tevékenységekre vonatkozó információk gyűjtése érdekében.

Az utasadatokból rekonstruálható a terrorista, illetve szervezett bűnözői csoportok tagjainak mozgása.

Ha a központ az említett feladatainak végzése során a terrorizmussal vagy a szervezett bűnözéssel összefüggő; illetve az illegális migráció területén megjelenő szervezett bűnözői csoportok és bűnszervezetek által elkövetett bűncselekmény lehetséges gyanúját vagy a nemzetbiztonságot veszélyeztető, illetve az illegális migrációra utaló lehetséges kockázatot állapít meg, értesíti a hatáskörrel felruházott szervet.⁷⁰ Álláspontom szerint a törvény szövegének fogalmazása helytelen, ugyanis bűncselekményt nem a szervezett bűnözői csoport vagy bűnszervezet, hanem annak tagja követi el. Továbbá indokolatlannak tűnik az illegális migrációval kapcsolatos szervezett bűnözői csoportok, bűnszervezetek és az illegális migráció kockázatának kiemelése, mivel a szervezett bűnözéssel összefüggő bűncselekmények és az illegális migráció területén megjelenő „szervezett bűnözői csoportok, bűnszervezetek által elkövetett bűncselekmények” rész-egész halmazt alkotnak. A nemzetbiztonságot veszélyeztető kockázatok szintén magukban foglalják az illegális migráció kockázatait.

68 TIBEK-törvény 28. §

69 Nbtv. 52/H § (4) bek.

70 TIBEK-törvény 28. §

A központ az együttműködő szervekkel⁷¹ fő szabály szerint elektronikus úton tartja a kapcsolatot; „...nem lesz kiszolgáltatva a tevékenységéhez szükséges adatot birtokló adatkezelők együttműködési hajlandósága esetleges hiányának, hiszen az adatállományokhoz minden külső közreműködés nélkül hozzá fog férni”⁷². Ha az adatok nem szerezhetők be elektronikus úton, a TIBEK megkeresést küld az együttműködő szervnek, amely a teljesítést nem tagadhatja meg. Az együttműködési szerveket visszajelzési kötelezettség terheli: tájékoztatniuk kell a központot a kapott jelzések, javaslatok, kezdeményezések elintézéséről.

A TIBEK utasadat-információs és nemzetközi együttműködési főosztálya szorosan együttműködik a külföldi partnerszervezetekkel; törekszik a hasznosítható tapasztalatok, gyakorlatok implementálására. A főosztályhoz érkeznek be a légitársaságok által megküldött utasnyilvántartási adatok. Ez az egység szűri a kockázatos utasokat például a kor, az indulási, érkezési desztináció, a fizetési mód, a poggyász nagysága alapján; ha bűncselekmény elkövetését feltételezik, jelzéssel élnek a hatáskörrel, illetékességgel felruházott nyomozó hatósághoz. Az utasadatokhoz történő hozzáférés nagymértékben támogatja az együttműködő szervek felderítő, illetve nyomozó tevékenységét.

A nyílt elemző-értékelő főosztály leglényegesebb feladata az adott témához kapcsolódó nyílt forrásból elérhető adatok elemzése (például a visegrádi országok migrációval kapcsolatos álláspontja). Az általános elemző-értékelő és koordinációs főosztály, illetve a kiemelt ügyeket feldolgozó főosztály a proaktivitás figyelembevételével taktikai támogatást nyújt az egyes munkacsoportoknak, továbbá monitorozza a bűnszervezetek, terrorszervezetek tevékenységét.

Az elemző és tájékoztatási osztály kormányzati tájékoztatási feladatokat lát el, hírigényeket készít az együttműködő szerveknek.

⁷¹ A TIBEK-törvény 21. §-a egészítette ki az Nbtv.-t a 30/A §-sal. Az együttműködő szervek: a rendőrségről szóló törvényben meghatározott általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv; a rendőrségről szóló törvényben meghatározott belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerv; a rendőrségről szóló törvényben meghatározott terrorizmust elhárító szerv; a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok; a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat; az idegenrendészeti hatóság; a menekültügyi hatóság; az állampolgársági ügyekben eljáró szerv; a büntetés-végrehajtás központi szerve; a bűnügyi nyilvántartó szerv; a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi szerve; a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartását kezelő központi szerv.

⁷² A TIBEK-törvény indokolása. Általános indokolás, I. 2. Új rendelkezések.

Az információt megosztanotok nem kell félnetek jó lesz ha mindenki egyetért én nem ellenzem.⁷³

Az információk megosztásának szükségességére az alcímbeli dodonai válasz adható, amely lényegében két ellentétes értelmet takar; kizárólag írásjelek alkalmazásával egyértelműsíthető.

Az információt megosztanotok nem kell, félnetek jó lesz, ha mindenki egyetért, én nem, ellenzem – információ, hatalom, pénz. A szervezett bűnözéssel foglalkozó szakembereknek szem előtt kell tartaniuk, hogy az említett három dolog tetszőlegesen konvertálható. A hatóságok versenyt futnak az idővel, céljuk minél gyorsabban minél több információ beszerzése az adott bűnözői csoportról. Az információs igény inverze is működik, szinte minden évben találkozhatunk olyan esetekkel, amikor a hatóság tagja pénzért információt ad el a szervezett bűnözői csoport tagjainak. Jelentősebb bűnszervezet nem létezik rendvédelmi kapcsolat nélkül; a Zuschlag-ügyben a bűnszervezet vezetője például egyenesen a BM-es kapcsolatától szerzett tudomást a telefonlehallgatásról.

Minél többen férnek hozzá akár a nyílt, akár a titkos eljárások adataihoz, annál nagyobb a veszély, hogy információk kerülnek ki a hatóságoktól.

A hatóságok tagjai részéről a jogosulatlan információszerzésnek a gyakorlatban három fajtája létezik:

1. amikor valaki merő passzióból, saját részre végez lekérdezéseket;
2. ha a beosztott a felettese utasítása alapján szerez információt az adatbázisokból, és tudomása van arról, hogy jogszerűen nem szerezhette meg;
3. hogyha valaki ellenszolgáltatásért kér le és ad át információkat.

A fegyelmi, illetve büntetőjogi felelősségre vonás kilátásba helyezése Damoklesz kardjaként lebeg az információt jogosulatlanul megszerző, illetve megosztó feje felett.

Az információt megosztanotok nem kell félnetek, jó lesz, ha mindenki egyetért, én nem ellenzem – az elmúlt nagyjából húsz év alatt rengeteget fejlődött a szervezett bűnözés elleni fellépéssel kapcsolatos koordináció, amelynek az alapja az információmegosztás. A koordináció, illetve az információk átadása igényének felismerésétől a Szebek alapjainak letételén keresztül a TIBEK létrehozásáig rögzös út vezetett, feltehetően nem érkeztünk el az utolsó állomáshoz, a

⁷³ Reginam occidere nolite timere bonum est si omnes consentiunt ego non contradico. (A királynét megölni nem kell félnetek jó lesz ha mindenki egyetért én nem ellenzem.) A kétértelmű mondatot Merániai János esztergomi érsek írta 1213-ban az összeesküvőknek.

továbbiakban sem mellőzhetők a finomhangolások. A szervezett bűnözés szofisztikáltabbá válása lépéskényszerbe hozza a vele kapcsolatba kerülő szervezeteket, amelyeknek törekedniük kell a minél gyorsabb információáramlásra.

A TIBEK – mind mennyiségileg, mind minőségileg – jóval több lehetőséggel, eszközzel bír a Szebekhez képest. Ennek ellenére természetesen nem mondhatjuk, hogy a Szebek csupán korlátozottan látta el a feladatait, a kor jogi, technikai viszonyaihoz mérten a szervezett bűnözés elleni harcot adekvát módon támogatta. A NIBEK tervezett létrehozásakor a viták középpontjába került az adatbázisokhoz való közvetlen hozzáférés, ami éppen a fejlesztés lényegét jelentette. Mint ismeretes, nem került sor a NIBEK megalapítására, azonban a vonatkozó törvényjavaslat megágyazott a TIBEK-nek.

A mai modern informatikai rendszerek révén könnyedén azonosítható, ki, mikor, milyen információhoz jutott hozzá. Kijelenthetjük, hogy a TIBEK eddigi működése során nem igazolódtak be az adatbázisokhoz való közvetlen hozzáférésre vonatkozó aggályok.

A szervezett bűnözői csoportok elleni küzdelem alfája és ómegája a hatékony, gyors információáramlás. Álláspontom szerint az információk hatóságok közötti megosztásával jóval nagyobb előnyök érhetők el; a jogosulatlan megosztásból származó hátrányok eltörpülnek a jogszerű információmegosztás révén elérhető előnyökhöz képest.

A szervezett bűnözéssel foglalkozó központ szükségessége, hasznossága vitathatatlan, a döntéshozóknak törekedniük kell arra, hogy ne essen akár a közeli, akár a távoli jövőben a politikai csatározások, illetve finansziális megszorítások áldozatává. Mint a többi, szervezett bűnözés elleni harcban részt vevő szerv, a központ életében is a folytonosság, állandóság a hatékony munkavégzés alapja.

JOGSZABÁLYOK

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény

A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXVI. törvény

A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXVI. törvény indokolása

27/2001. (VIII. 3.) ORFK intézkedés a Rendőrség felderítést végző szerveinek és nyomozó hatóságainak a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központtal való együttműködéséről

18/2003. (IV. 8.) ORFK intézkedés a Rendőrség felderítést végző szerveinek és nyomozó hatóságainak a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központtal való együttműködéséről szóló 27/2001. (VIII. 3.) ORFK intézkedés módosításáról, illetve az APEH Bűnügyi Igazgatóságának és területi nyomozó hivatalainak az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi

Statisztika rendszerébe szolgáltatott adatainak rögzítéséről, ellenőrzéséről és az adatszolgáltatással kapcsolatos együttműködésről szóló 38/1999. (VI. 29.) ORFK intézkedés hatályon kívül helyezéséről

A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXVI. törvény módosításáról szóló 2006. évi XXVII. törvény

A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról szóló 2000. évi CXXVI. törvény módosításáról szóló 2006. évi XXVII. törvény indokolása

11/2006. (IV. 27.) ORFK intézkedés az Országos Rendőr-főkapitányság és a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ között létrejött együttműködési megállapodás kihirdetéséről

305/2006. (XII. 23.) kormányrendelet a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról 38/2010. (OT 22.) ORFK utasítás a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központtal történő együttműködésről

Az egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról szóló T/5004. számú törvényjavaslat

Az egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról szóló T/5004. számú törvényjavaslat indokolása

A terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló T/10307. számú törvényjavaslat

A terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi LXIX. törvény

A terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi LXIX. törvény indokolása

MÉSZÁROS GÁBOR

Sebességhatárok és baleseti statisztikák az Európai Unióban¹

Az abszolút sebességtúllépés, azaz a gyorsajtás jelentősen növeli a baleseti kockázatot, emellett baleset esetén növeli a súlyos, illetve halálos sérülések valószínűségét. A gyorsajtás a legnagyobb közúti biztonsági problémák egyike a sebességtúllépés, az ittas vezetés és a passzív biztonsági eszközök használata mellett.²

A közlekedés biztonságára azonban számos tényező hat az említett háromon kívül, ilyen az időjárás, az úthálózat kiépítettsége, minősége, a járműállomány összetétele, életkora, a forgalom sűrűsége, a futásteljesítmény. Ezek a tényezők, paraméterek folyamatosan változnak, és együttesen hatnak a közlekedésbiztonságra. „*A közlekedésbiztonság nem csak a statisztikai mutatók alapján határozható meg, hanem a közlekedésben résztvevők közérzete alapján is jellemezhető.*”³ Ezért nehéz csak egy mutató alapján vizsgálni, hogy a változása miként hat a biztonságra, azonban abban minden kutató egyetért, hogy a közlekedés biztonsága és a sebesség között van összefüggés. A forgalomszervezés során a szakemberek meghatározzák azt a sebességet, amellyel az egyes járművekkel biztonságosan lehet közlekedni. Szem előtt kell tartani azt az elvet, hogy a biztonság és a zavartalanság mellett a forgalom gyorsasága is fontos eleme a forgalomszervezés által kialakított forgalmi rendnek. Az Európai Bizottság adatai szerint a gépjárművezetők nem tisztelik a forgalomszervezés által megállapított sebességet, mintegy negyven-ötven százalékuk hajt a megengedett sebességnél gyorsabban, tíz-húsz százalékuk pedig több mint óránként tíz kilométerrel lépi túl a sebességkorlátozást.⁴ Ennek egyik oka lehet, ha a közlekedők szerint a megállapított sebességhatár indokolatlanul alacsony. Ez a közlekedők részéről többnyire szubjektív vélemény, de az ille-

1 A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, *A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés* elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett *Concha Győző Doktori Program* keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

2 Gégény István: A közúti közlekedésbiztonság kiemelt kockázati tényezői. *Baleset-megelőzés*, 2009. <http://www.baleset-megelozes.eu/cikk.php?id=178>

3 Aranyos Judit – Major Róbert: Kezelő jellegű intézkedés megalkotása a közlekedési bűncselekmények körében. *Belügyi Szemle*, 2005/4., 39. o.

4 https://ec.europa.eu/transport/road_safety/topics/behaviour/speeding_hu

tő ez alapján fogja megválasztani a haladási sebességét. A biztonságot szem előtt tartva emiatt kerülni kell a túlzottan alacsony sebességhatár megállapítását. Azt azonban, hogy mi a túlzottan alacsony, kutatásoknak, elemzéseknek kell megelőzniük, nem elég pusztán a közlekedők elégedetlensége.

Az ellenőrzések szerepe a sebességhatárok esetében

A kialakított sebességhatárok akkor érik el céljukat, ha azokat a közlekedők betartják, a szabálytalankodókkal pedig betartatják. Ez a céljuk a rendőrség által végzett rendszeres sebesség-ellenőrzéseknek. Az ellenőrzés hatékonysága, a tettenérés esélyének növelése a sebesség-ellenőrzés módszereitől is függ. Az utak mellett fixen elhelyezett sebességmérő kamerák visszatartó ereje nem elhanyagolható, de önmagában nem elegendő. A rejtett ellenőrzés szerepe a tettenérés mint visszatartó erő szempontjából kiemelten fontosnak látszik, „*a jól szervezett sebességellenőrzés a közlekedésbiztonság megteremtésének alappillére lehet*”⁵. A fix ellenőrzések úgy változtatják meg a közlekedők közlekedési szokásait a sebesség megválasztásában, hogy csak a jól ismert ellenőrzési pontoknál kell betartaniuk a sebességhatárokat, a többi helyen ellenőrzés hiányában azt tesznek, amit akarnak.⁶ Az unió több tagállamában is használják a rejtett ellenőrzést (Németországban például kukákba rejtett kamerákkal), de más módszereket is alkalmaznak, amilyen például a szakaszokon történő sebesség-ellenőrzés.

A fő kérdés továbbra is az, meg lehet-e győzni a közlekedőket, hogy a sebességhatárok, korlátozások az ő biztonságukat szolgálják. Az önkéntes jogkövetés, a megfelelő közlekedési morál kialakításához szükség van annak igazolására, hogy a közlekedésbiztonság és a sebesség között szoros összefüggés van. Ennek fontos eleme a Nilsson-féle Power-modell, amely a sebességhatárok változása és a halálos baleset közötti összefüggést a következők szerint írja le: a halálos balesetek változtatás utáni száma = a halálos balesetek változtatás előtti számának és az átlagsebesség-változás negyedik hatványának szorzatával.⁷

$$Y_1 = \left(\frac{v_1}{v_0}\right)^4 = Y_0$$

⁵ Major, Róbert: Geschwindigkeitskontrolle im Dienst der Unfallprävention. In: Pavol Augustín – Bohus Chochlík (eds.): Prevencaiaako nástroj na znízenie dopravnej nehodovsti. Akadémia Policajného zboru Bratislava, Bratislava, 2015, p. 177.

⁶ Major Róbert – Mészáros Gábor: The Current Questions of Police Speed Control. Magyar Rendészet, 2016/2., 131–138. o.

⁷ Göran Nilsson: Traffic Safety Dimensions and the Power Model to the Effect of Speed on Safety. Lund, 2004

Norvégiában a modell felülvizsgálatakor már azt állapították meg, hogy a modell alábecsüli a sebesség hatását a halálos baleseteknél, bár eltérő mértékben lakott területen belül, illetve kívül. A változás függ a kezdősebességtől, lakott területen kisebb, mint lakott területen kívül, alacsonyabb sebességről indulva kisebb a változás mértéke. Arra a következtetésre jutottak, hogy a sebességhatárok szükségesek, mert a járművezetők a sebesség megválasztásakor gyakran figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy az észlelés tekintetében a nagyobb sebességhez nagyobb hibázási lehetőség párosul, a járművezetők egyéni preferenciái pedig eltérők a biztonságos közlekedési sebességet illetően. A kutatás arra jutott, hogy a sebesség megmarad fontos rizikófaktornak, szinte bármely más rizikófaktornál nagyobb mértékben befolyásolja a balesetek számát és a baleseti sérülések súlyosságát. A modell elfogadott és adekvát mutatója a sebességváltozás és a közlekedésbiztonság változása közötti kapcsolatnak.⁸

A Magyarországon elvégzett kutatás szintén igazolta a modell létjogosultságát, bár hazánkban a halálesetek számának változása a lakott területen belüli sebességváltoztatásra volt érzékenyebb.⁹

Az uniós sebességhatárok

Az Európai Unió tagállamaiban nem egységes a járművekre vonatkozó megengedett legnagyobb sebesség. Törekvések vannak arra, hogy bizonyos járműveknél uniós szinten meghatározzák a megengedett legnagyobb sebességet. Az Európai Parlament és a tanács 2002/85/EK irányelve (2002. november 5.) a Közösségben egyes gépjármű-kategóriákra sebességkorlátozó készülékek felszereléséről és használatáról szóló 92/6/EGK tanácsi irányelv módosításáról szerint már nemcsak az N3 kategóriájú nehéz tehergépjárműveket kell ellátni sebességkorlátozó készülékkel, hanem az M2 kategóriájú, az öt tonnánál nagyobb, de legfeljebb tíz tonna legnagyobb tömegű M3 kategóriájú és az N2 kategóriájú járműveket is.¹⁰ Az áruszállításban az egyik legfontosabb tényező, hogy az áru

⁸ Rune Elvik: The Power Model of the relationship between speed and road safety. The Research Council of Norway, Oslo, 2009

⁹ Mocsári Tibor: Az átlagsebesség-balesetszám összefüggés vizsgálata hazai számok alapján. Útügyi Lapok, 2013/1. http://epa.oszk.hu/02300/02390/00001/pdf/EPA02390_utugyi_lapok_2013_1_04.pdf

¹⁰ A közúti járművek műszaki megvizsgálásáról szóló 5/1990. (IV. 12.) KÖHÉM rendelet 2. § (9) b) M2 járműkategória: legfeljebb 5 t megengedett legnagyobb össztömegű autóbuszok, c) M3 járműkategória: több, mint 5 t megengedett legnagyobb össztömegű autóbuszok és trolibuszok, d) N1 járműkategória: legfeljebb 3,5 t megengedett legnagyobb össztömegű tehergépkocsik és vontatók, e) N2 járműkategória: több

mennyi idő alatt ér a felhasználási helyére, azaz a gyorsaság. Magyarországon sajnos naponta tapasztalható, hogy az egyébként az irányelvben meghatározott értékre beállított (90 km/h) sebességkorlátozó berendezéssel felszerelt járművek nemcsak hogy bőven az adott útra megengedett legnagyobb sebesség felett közlekednek, hanem a sebességkorlátozó készülékre beállított érték felett is.

A közlekedéssel foglalkozó miniszterek részvételével 2017-ben, Máltán tartott közlekedésbiztonsággal kapcsolatos találkozó nyomán kiadtak egy deklarációt, amelynek egyik fontos megállapítása, hogy a gyorsajtás, az ittas vagy drogos állapotban történő vezetés mellett a vezetésre alkalmatlan állapot, a fáradtság is a balesetek egyik fő oka az unióban. Hangsúlyozták, hogy azokon a kiemelt kockázatú helyeken, ahol emberek dolgoznak, játszanak, kerékpároznak, a megengedett sebességet 30 km/h-ra kell csökkenteni.¹¹ Ez nem véletlen, hiszen a kutatások szerint 50 km/h feletti elütési sebesség esetén gyakorlatilag száz százalék a fej- és medencesérülés esélye, mert ekkor a gyalogos az elütés következtében eléri a jármű (személygépkocsi) szélvédőjét, és általában a fejsérülések következményei a legsúlyosabbak. Ezek a sérülések 30 km/h sebességnél jóval kisebb valószínűséggel következnek be.¹²

A tagállamok helyzete jelentősen különbözik nemcsak az úthálózat kiépítettségében, a járműállományban, de a közlekedésbiztonság terén is. Felvetődik azonban a kérdés, hogy ezeken a tényezőkön kívül pusztán a sebességekre vonatkozó eltérő szabályozások és a baleseti adatok között felfedezhető-e bármilyen összefüggés.

A közlekedésbiztonság legfontosabb mutatója a közlekedési balesetekben elhunytak száma. Az összehasonlíthatóság érdekében a közúti balesetben elhunytak egymillió lakosra vetített számát teszik közzé az Európai Unióban. Ezzel összehasonlíthatóvá válik az egyes tagállamok közlekedésbiztonsági helyzete. Ezért azt vizsgáltam, hogy a közlekedési balesetben elhunytak egymillió lakosra vetített száma (ezt használtam közlekedésbiztonsági mutatóként) és a tagállamban megengedett legnagyobb sebesség között kimutatható-e összefüggés. Annak ellenére, hogy az egyes országokra eltérő úthálózat, járműállomány, ellenőrzési eszközök, módszerek jellemzők, a Power-modell alapján az a hipotézis, hogy van összefüggés a megengedett sebességek és a

mint 3,5 t, de legfeljebb 12 t megengedett legnagyobb össztömegű tehergépkocsik és vontatók, f) N3 járműkategória: több mint 12 t megengedett legnagyobb össztömegű tehergépkocsik és vontatók [...]"

11 Valletta Declaration on Road Safety. 29 March 2017

12 Melegh Gábor: Gépjárműszakértés. Maróti Könyvkereskedés és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2004, 201. o.

közlekedésbiztonsági mutató között, tehát az alacsonyabb sebességhatárok alacsonyabb halálozási rátához vezetnek.

Az uniós célok és azok teljesülése

Az uniós *Fehér könyv* a 2010 és 2020 közötti időszakra a közúti balesetben meghaltak számának feleződését irányozta elő. Ezt 2015-ig 29 százalékos csökkenéssel tartja elérhetőnek. Sajnos ez nem következett be, a csökkenés átlaga az unióban 17 százalék volt, elsősorban a 2014-es és 2015-ös megtorpanás miatt. A csökkenés 2016-ban folytatódott, a 2015-ös évhez képest 2,3 százalékkal. Az unióban közlekedési balesetekben elhunytak száma 2001-ben, illetve 2010 és 2016 között a következőképpen alakult (1. számú táblázat).

Az egyes tagállamok csökkenési arányait mutató 1. számú ábrán látható, hogy a tervezett mérséklődést négy tagállam érte el. Bár igaz, hogy a jobb közlekedésbiztonsági helyzetben lévő országokban, ahol alacsony az egymillió lakosra jutó közlekedési balesetben elhunytak száma (az uniós átlag 51 fő), nehezebb még jobb eredményt elérni, mégis két ország, Dánia (egymillió lakoson-

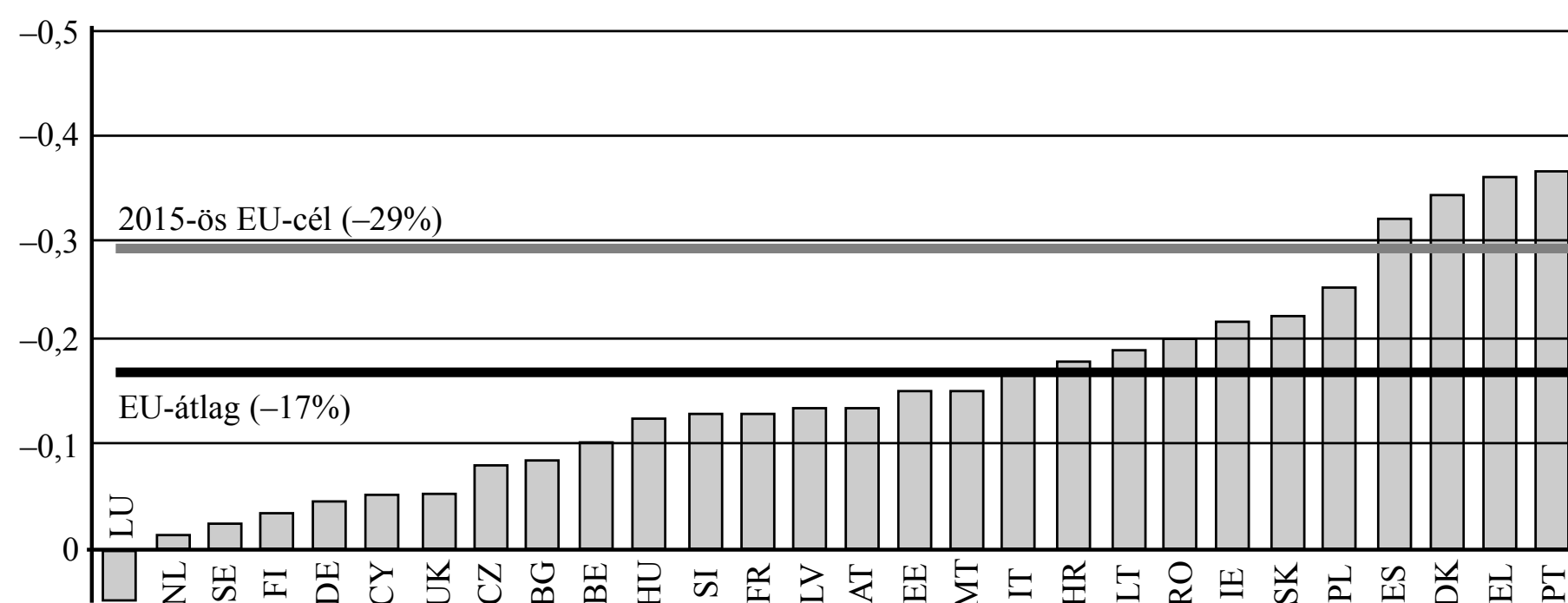
1. számú táblázat

Az Európai Unióban közlekedési balesetben meghaltak száma (fő)

Év	2001	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Halottak száma	54 900	31 500	30 700	28 243	26 000	26 000	26 100	25 100

1. számú ábra

Az Európai Unióban közlekedési balesetben meghaltak számának változása

Forrás:

https://ec.europa.eu/transport/road_safety/sites/roadsafety/files/pdf/observatory/trends_figures.pdf

ként 33 fő; 30 százalék) és Spanyolország (35 fő; 32) a legnagyobb csökkenést elérő országok között van. Az uniós átlag alatt lévő országok közül Görögország (72 fő; 36 százalék) és Portugália (59 fő; 37) érte el a csökkenés tervezett mértékét. Az apadás mértéke jellemzően a jobb közlekedésbiztonsági országokban nem érte el a tervezett mértéket, és lehúzta az uniós átlagot. Meg kell azonban jegyezni, hogy a tagállamok lakosságának és az elhunytaknak a számát ennél az összesítésnél nem arányosították, azaz a legrosszabbul teljesítő Luxemburg esetében 2010-ben 32-en haltak meg, 2015-ben 36-an (+4), ami 13 százalékos növekedés, a legjobban teljesítő Portugáliában 2010-ben 937-en, 2015-ben pedig 593-an (-344), ami 37 százalékos javulás. Az elhunytak számának mérséklésében Lengyelország járt az élen, a 25 százalékos csökkenéssel: 2010-ben 3908-an, 2015-ben 2938-an, azaz 970-nel kevesebben haltak meg.

A sebességhatárok és a baleseti adatok összehasonlítása

Az áttekinthetőség és összehasonlíthatóság kedvéért az elemzésben szereplő adatokat táblázatba szerkesztettem.

Az egyes országok esetében a sebességhatárokat sajnos különböző kategóriákra más-más bontásban adták meg, ezért a sebességre vonatkozó adatokat egyszerűsítve, az összehasonlítható főbb járműkategóriákban jelenítettem meg.

A sebességadatokat alapját az Európai Bizottságnak a tagállamok közlésein nyugvó számok adták¹³. A lakosságra, a közlekedési balesetben elhunytak adataira, az egymillió lakosra vetített halottak számát¹⁴ az Európai Közlekedésbiztonsági Tanács (*European Transport Safety Council*) adatai alapján adtam meg. A motorizációs rátára (ezer lakosra jutó személygépkocsik száma, EU-átlag 480)¹⁵ és az autópályák hosszára¹⁶ vonatkozó adatokat a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai alapján ábrázoltam.

A közlekedési balesetekben meghaltak számának és az egymillió lakosra vetített halottak számának százalékos változása között egyes országoknál eltérés tapasztalható, ez többnyire a lakosság számának eltéréseivel magyarázható. Ez például Málta esetében azt jelenti, hogy 2010-ben a 414 027 lakosból 15-en haltak meg közúti balesetben, ez egymillió főre vetítve 36; 2015-ben 11-en haltak meg a 429 300-ból, ami egymillió lakosra vetítve 26 ember. Míg

13 http://ec.europa.eu/transport/road_safety/going_abroad/index_en.htm

14 etsc.eu/wp-content/uploads/Background-tables-Final.xlsx

15 https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tsdpc340.html

16 https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/ttr00002.html

tehát a halottak száma 15, addig az egymillió lakosra vetített halottaké 28 százalékkal csökkent.

Fontos lehetett volna még az egymillió járműkilométerre jutó halottak számának vizsgálata, de mivel erre vonatkozóan tizenegy tagállam nem adott meg adatot, ezért ezt nem vizsgáltam.

A megengedett legnagyobb sebességeket a Magyarországon lévő sebességhatárokkal hasonlítom össze (2. számú táblázat), ezáltal képet kaphatunk arról, hol tartunk jelenleg a közlekedésbiztonság területén (18. hely az unióban).

Az egymillió főre vetített közlekedési balesetben elhunytak számát tekintve Málta van a legkedvezőbb helyzetben: egymillió lakosonként 26 fő (3. számú táblázat). A motorizációs ráta a kisebb országok esetében jellemzően magas, ez igaz Máltára is. Megállapítható, hogy a magyarországiakhoz képest alacsonyabb sebességhatárok mellett csekély a közlekedési balesetben elhunytak száma is (1. hely).

2. számú táblázat
Magyarország adatai

Ország: Magyarország Terület: 93 036 km ² Lakosság: 9 849 000 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsi száma: 325 db Autópályák hossza: 1883 km (49 km ² -re jut 1 km autópálya)							
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%		
	74	66	-11		740	647	-13		
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán	
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		90		110		130	
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		70		70		80	
Autóbusz		50		70		70		80/100	

3. számú táblázat
Málta adatai

Ország: Málta Terület: 316 km ² Lakosság: 429 300 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsi száma: 664 db Autópályák hossza: –							
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%		
	36	26	-28		13	11	-15		
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán	
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		80		–		–	
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		40		60		–		–	
Autóbusz		40		60		–		–	

Svédországban (4. számú táblázat) négy és félszer nagyobb területen annyian laknak, mint hazánkban, a svédek motorizációs rátája átlagos, autópályahálózata háromszáz kilométerrel hosszabb a miénknél. A személygépkocsik lakott területen kívül 70 km/h-val, autópályán pedig 110 km/h-val mehetnek. A tehergépkocsik autóúton és autópályán gyorsabban, az autóbuszok autóúton gyorsabban, autópályán lassabban haladhatnak, mint Magyarországon. Lakott területen belül gyakran 30 km/h a megengedett sebesség, a városok közelében pedig autópályán is 90 km/h-ra korlátozzák a sebességet. Málta után a legjobb közlekedésbiztonsági mutató jellemzi az EU-ban (2. hely), Európában még Norvégia előzi meg (millió lakosonként 23 fő).

A következő tagállam az Egyesült Királyság, amelyben egymillió lakosonként 28 emberre jut egy baleset (5. számú táblázat). Területe 244 820 négyzetkilométer, amelyen 65,1 millióan élnek. Az autópályák hossza 3768 km (Nagy-Britanniaként szerepel az Eustatban), ezer főre 463 személygépkocsi jut. Összességében lakott területen kívül személygépkocsira, motorke-

4. számú táblázat
Svédország adatai

Ország: Svédország Terület: 450 295 km ² Lakosság: 9 747 400 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 474 db Autópályák hossza: 2119 km (212 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	28	27	-4		266	259	-3
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)	lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán
Személygépkocsi, motorkerékpár	50		70		110		110
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett	50		70		90		90
Autóbusz	50		70		90		90

5. számú táblázat
Az Egyesült Királyság adatai

Ország: Egyesült Királyság Terület: 244 820 km ² Lakosság: 64 767 100 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 463 db Autópályák hossza: 3768 km (64 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	30	29	-4		1905	1806	-5
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)	lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán
Személygépkocsi, motorkerékpár	48		96		112		112
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett	48		80		96		96
Autóbusz	48		80		112		112

rékpárra, 3,5 tonna alatti tehergépkocsira kismértékben magasabb a megengedett legnagyobb sebesség, mint Magyarországon, autópályán alacsonyabb, több esetben az eltérés minimális. A nehéz tehergépkocsik (7,5 tonna felett), buszok esetében általában a gyorsabb haladás engedélyezett. A személygépkocsik és motorkerékpárok autópályán megengedett alacsonyabb, a lakott területen kívül minden járműre és helyre magasabb, a lakott területen minimálisan kisebb megengedett sebesség mellett az Egyesült Királyság közlekedésbiztonsági helyzete lényegesen jobb, mint a magyarországi, és jobb, mint az uniós átlag (3. hely).

Dánia lakossága több mint négymillióval kevesebb Magyarországnál, területe pedig kevesebb, mint a fele. Motorizációs rátája az unió átlagánál kisebb (2008-as adat), területéhez képest arányaiban több autópályával, ahol a személygépkocsiknak 130 km/h a megengedett sebesség ugyan, de sok helyen ezt 110 km/h-ra mérséklék (6. számú táblázat). Személygépkocsival lakott területen kívül csak legfeljebb 80 km/h-val lehet menni, a többi sebességhatár szinte mindenhol megegyezik az itthon megszokottal, a közlekedésbiztonság pedig lényegesen jobb, mint nálunk (4. hely).

6. számú táblázat

Dánia adatai

Ország: Dánia Terület: 43 094 km ² Lakosság: 5 659 700 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 468 db (2010-es adat) Autópályák hossza: 1128 km (2008-as adat) (38 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	46	30	-35		255	178	-30
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)	lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán
Személygépkocsi, motorkerékpár	50		80		110		130
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett	50		70		80		80
Autóbusz	50		80		80		80

Írországban feleannyian élnek, mint Magyarországon, kétharmadnyi területen, közepes motorizációs rátával, kevés autópályával (7. számú táblázat). Lakott területen belül 50 km/h a megengedett legnagyobb sebesség, a személygépkocsik lakott területen és autópályán az itthon megszokottnál kevesebbel mehetnek, a tehergépkocsik és buszok viszont többel. A közlekedésbiztonsági helyzet a magyarnál kedvezőbb (5. hely).

Spanyolország több mint ötször nagyobb, mint Magyarország, négy és félszer annyi lakossal, átlagos motorizációs rátával, sok autópályával (8. számú táblázat). A lakott területen kívüli sebesség az úttest szélességétől is függ,

de a személygépkocsik autópályán és autóúton is lassabban hajthatnak, mint itthon. Lakott területen 2014 óta¹⁷ a közlekedési kockázatok függvényében az általános 50 km/h helyett 30 km/h-ra is csökkenthetik a sebességet. Spanyolország szintén élen jár a közlekedési balesetben 2010 és 2015 között elhunytak számának csökkenése tekintetében. Az alacsonyabb megengedett sebesség mellett a közlekedésbiztonsági mutatója is jobb, mint a magyar (6. hely).

Hollandia közel 17 millió lakosa körülbelül félmagyarországnyi területen él, átlagos a motorizációs rátája, az uniós tagállamok között ott a legsűrűbb az autópálya-hálózat (9. számú táblázat). A személygépkocsik lakott területen kívül és autóúton (főút) is kevesebbel mehetnek, mint nálunk (–10 km/h), a tehergépkocsik és autóbuszok viszont ugyanott ugyanennyivel gyorsabban

7. számú táblázat
Írország adatai

Ország: Írország Terület: 70 273 km ² Lakosság: 4 625 900 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 436 db Autópályák hossza: 916 km (76 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	47	36	–22		212	166	–22
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)	lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán
Személygépkocsi, motorkerékpár	50		80		120		120
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett	50		80		90		90
Autóbusz	50		80		100		100

8. számú táblázat
Spanyolország adatai

Ország: Spanyolország Terület: 504 782 km ² Lakosság: 46 439 900 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 481 db Autópályák hossza: 15 336 km (32 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	53	36	–32		2479	1689	–32
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)	lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán
Személygépkocsi, motorkerékpár	50		70/90		100		120
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett	50		70		80		90
Autóbusz	50		80		90		100

¹⁷ Gégény István: Új sebességhatárok Spanyolországban. 2014.
<http://www.baleset-megelozes.eu/cikk.php?id=905>

haladhatnak.¹⁸ Hollandia közlekedésbiztonsági mutatója lényegesen jobb, mint a magyar (7. hely).

Németország a legnagyobb lélekszámú tagállam, kiemelkedő motorizációs rátával, a területéhez képest is sok autópályával (10. számú táblázat). A sebességhatárok a lakott területen kívül általában magasabbak az itthon megszokottnál, az autópályán a személygépkocsiknak csak ajánlott a 130 km/h. Viszont baleset esetén a 130 km/h felett közlekedőkre fokozott felelősség hárul, illetve csak bizonyos kiépítettség mellett lehet gyorsabban haladni, egyéb esetekben táblával szabályozzák a sebességet. Lakott területen kívül is gyorsabban lehet menni, mint a magyar utakon, de 7,5 tonna felett a tehergépkocsiknak már csak 60 km/h a megengedett sebesség. Összességében Németor-

9. táblázat
Hollandia adatai

Ország: Hollandia Terület: 41 526 km ² Lakosság: 16 900 700 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 471 db (2013-as adat) Autópályák hossza: 2730 km (15 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	39	37	-5		640	620	-3
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)	lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán
Személygépkocsi, motorkerékpár	50		80		100		130
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett	50		80		80		80
Autóbusz	50		80		100		100

10. számú táblázat
Németország adatai

Ország: Németország Terület: 357 340 km ² Lakosság: 81 174 000 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 548 db Autópályák hossza: 12 993 km (27 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	45	43	-4		3648	3459	-5
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)	lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán
Személygépkocsi, motorkerékpár	50		100		100		130 ajánlott
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett	50		80 (7,5 tonna felett 60)		80		80
Autóbusz	50		80		80		80

¹⁸ <https://www.government.nl/documents/leaflets/2013/01/16/road-traffic-signs-and-regulations-in-the-netherlands>

szág a többnyire magasabb sebességhatárok ellenére lényegesen jobb közlekedésbiztonsági mutatóval büszkélkedhet, mint Magyarország (8. hely).

Finnországban három és félszer nagyobb területen valamivel több mint feleannyian élnek, mint Magyarországon (11. számú táblázat). Kiugró motorizációs ráta jellemzi, és kevés az autópálya. A sebességhatárok személygépkocsik esetében alacsonyabbak, mint nálunk, a téli időszakban pedig autópályán és autóúton további 20 km/h-val csökkentik. Lakott területen belül 30-40 km/h-ra mérsékelhetik a sebességet jelzőtáblákkal, lakott területen kívül pedig az időjárási, látási és útviszonyoknak megfelelően szabályozzák változtatható jelzésekű táblákkal.¹⁹ Közlekedésbiztonsági helyzete lényegesen jobb, mint a miénk (9. hely).

11. számú táblázat
Finnország adatai

Ország: Finnország Terület: 338 145 km ² Lakosság: 5 471 800 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 590 db Autópályák hossza: 881 km (383 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	51	48	-6		272	260	-4
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)	lakott területen			autóúton	autópályán		
	belül		kívül				
Személygépkocsi, motorkerékpár	50	80		80/100/120 tábla szerint	80/100/120 tábla szerint		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett	50	80		80	80		
Autóbusz	50	80		80	100		

Szlovákiában több mint fele akkora területen több mint feleannyian élnek, mint Magyarországon, a motorizációs ráta alacsony, arányaiban a magyarnál kevesebb autópályával (12. számú táblázat). A személygépkocsiknak megengedett legnagyobb sebességek megegyeznek az itthon megszokottakkal, a tehergépkocsik azonban lakott területen kívül, autóúton, autópályán gyorsabban haladhatnak. Közlekedésbiztonsági mutatója nagyobb mértékben javult, mint a miénk, bár eleve kedvezőbb helyzetből indult (10. hely).

Észtországban félmagyarországnyi területen 1,3 millióan élnek, magas motorizációs rátával, kevés autópályával (13. számú táblázat). Lakott területen kívül minden gépjármű egységesen 90 km/h sebességgel haladhat, akár csak autópályán, ahol a személygépkocsik nyáron 110 km/h-val. Közlekedésbiztonsági mutatója kedvezőbb, mint Magyarországé (11. hely).

¹⁹ Ministry of Transport and Communications Finland.
http://www.expats-finland.com/pdf/driving_in_finland.pdf

Franciaország öt és félszer nagyobb területén hat és félszer többen élnek, mint Magyarországon (14. számú táblázat). A motorizációs ráta átlagos, az autópálya-hálózat fejlett. A vizsgált időszakban az ország hasonló csökkenést ért el a balesetekben meghaltak számában, mint hazánk, bár kedvezőbb helyzetből indult. A sebességhatárokból személygépkocsik esetében nincs eltérés az itthonihoz képest, a tehergépkocsik esetében lakott területen kívül, autópályán és autóúton többel lehet haladni, mint nálunk, a közlekedésbiztonsági helyzet azonban sokkal jobb (12. hely).

Ausztriában egymillióval kevesebben élnek, mint Magyarországon, valamivel kisebb területen, magas motorizációs rátával, a magyarhoz hasonló autópályahosszal (15. számú táblázat). Lakott területen kívül személygépkocsival gyorsabban, autóúton ugyanannyival lassabban lehet haladni, mint nálunk. Tehergépkocsival a sebességhatárok megegyeznek az itthon megszö-

12. számú táblázat

Szlovákia adatai

Ország: Szlovákia Terület: 49 036 km ² Lakosság: 5 421 300 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 375 db Autópályák hossza: 463 km (105 km ² -re jut 1 km autópálya)							
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%		
	65	51	-22		371	274	-26		
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán	
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		90		90		130	
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		90		90		90	
Autóbusz		50		90		90		100	

13. számú táblázat

Észtország adatai

Ország: Észtország Terület: 45 226 km ² Lakosság: 1 313 300 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 514 db Autópályák hossza: 147 km (307 km ² -re jut 1 km autópálya)							
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%		
	59	51	-16		79	67	-15		
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán	
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		90		90		90, nyáron osztott pályán 110	
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		90		90		90	
Autóbusz		50		90		90		90	

14. számú táblázat
Franciaország adatai

Ország: Franciaország Terület: 547 030 km ² Lakosság: 64 277 242 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 484 db Autópályák hossza: 11 599 km (47 km ² -re jut 1 km autópálya)							
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%		
	64	54	-16		3992	3461	-13		
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán	
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		90		110		130	
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		80		80		90	
Autóbusz		50		90		90		100	

15. számú táblázat
Ausztria adatai

Ország: Ausztria Terület: 83 870 km ² Lakosság: 8 584 900 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 546 db Autópályák hossza: 1719 km (49 km ² -re jut 1 km autópálya)							
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%		
	66	56	-14		552	479	-13		
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán	
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		100		100		130	
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		70		80		80	
Autóbusz		50		80		100		100	

kottal, autóbusszal lakott területen kívül és autóúton gyorsabban lehet haladni.²⁰ A közlekedésbiztonsági mutató javulásának mértéke a magyaréhoz hasonló, viszont kedvezőbb helyzetből indultak, és jelenleg is jobb helyzetben vannak (13. hely).

Olaszországban a hazánknál háromszor akkora területen hatszor annyian élnek (16. számú táblázat). A motorizációs ráta magas, az autópálya-hálózat jól kiépített. A sebességhatárok megegyeznek az itthon megszokottal, de a 12 tonna alatti tehergépkocsik autóúton és autópályán gyorsabban haladhatnak. A közlekedésbiztonsági mutatók a vizsgált időszakban jobban javultak, mint a nálunk tapasztalhatóak, de kedvezőbb helyzetből is indultak (14. hely).

Szlovénia területe és lakossága is nagyjából az ötöde a magyarnak, kiemelkedő motorizációs ráta és a területéhez képest hosszú autópálya-hálózat jellem-

²⁰ <https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/6/Seite.063300.html>

16. számú táblázat
Olaszország adatai

Ország: Olaszország Terület: 301 318 km ² Lakosság: 60 795 600 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 575 db Autópályák hossza: 6844 km (44 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	70	56	-20		4114	3428	-17
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül	lakott területen kívül	autóúton	autópályán		
Személygépkocsi, motorkerékpár		50	90	110	130		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50	80/70	80/100	80/100		
Autóbusz		50	80	100	100		

17. számú táblázat
Szlovénia adatai

Ország: Szlovénia Terület: 20 273 km ² Lakosság: 2 062 900 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 523 db Autópályák hossza: 773 km (26 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	67	58	-13		138	120	-13
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül	lakott területen kívül	autóúton	autópályán		
Személygépkocsi, motorkerékpár		50	90	110	130		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50	80	80	90		
Autóbusz		50	80	80	100		

zi (17. számú táblázat). Személygépkocsi esetében a sebességhatárok megegyeznek a nálunk szokásossal, a tehergépkocsik a lakott területet kivéve gyorsabban haladhatnak, míg az autóbuszok lakott területen kívül és autóúton haladhatnak gyorsabban, mint nálunk. Közlekedésbiztonsági mutatója jobb, mint a magyar, az elmúlt időszakban hozzánk hasonló mértékben javult (15. hely).

Portugáliában hasonló nagyságú területen ötszázezerrel laknak többen, mint Magyarországon, az átlagosnál valamivel kisebb motorizációs rátával, fejlett autópálya-hálózattal (18. számú táblázat). Az unióban arányaiban Portugália érte el a legnagyobb csökkenést mind az elhunytak számát, mind az egymillió lakosra vetített halottak számának mérséklődését tekintve. A személygépkocsik megengedett legnagyobb sebessége autóúton és autópályán is kisebb, mint itthon, a tehergépkocsik viszont gyorsabban haladhatnak ezeken az utakon. A közlekedésbiztonsági mutatója a javulás következtében jobb, mint a magyar (16. hely).

18. számú táblázat
Portugália adatai

Ország: Portugália Terület: 92 391 km ² Lakosság: 10 374 800 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 453 db Autópályák hossza: 3065 km (30 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	89	60	-33		937	638	-37
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton	autópályán
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		90		110	120
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		80		80	90
Autóbusz		50		80		90	100

19. számú táblázat
Luxemburg adatai

Ország: Luxemburg Terület: 2586 km ² Lakosság: 563 000 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 661 db Autópályák hossza: 161 km (16 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	64	64	0		32	36	13
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton	autópályán
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		90			130
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		75			90
Autóbusz		50		75			90

Luxemburgot több mint félmillióval többen lakják, kiemelkedő a motorizációs rátája, és a területéhez képest sok az autópálya (19. számú táblázat). A kis számok miatt rendkívül érzékeny a mutatók változására, az egyetlen EU-s tagállam, ahol többen haltak meg 2015-ben, mint 2010-ben, igaz, „csak” négyel. 2017-ben a gyalogosok védelmében a lakott területen egyes helyeken 30km/h-s sebességkorlátozást vezettek be.²¹ A személygépkocsik sebességhatárai a magyaréival azonosak, a tehergépkocsik és autóbuszok lakott területen kívül és autópályán gyorsabban haladhatnak, mint nálunk. Közlekedésbiztonsági mutatója éppen csak jobb, mint a miénk (17. hely).

Belgiumban harmad-magyarországnyi területen másfél millióval többen élnek, az autópályák hossza azonban gyakorlatilag megegyezik a hazaiak

²¹ <https://www.wort.lu/en/luxembourg/luxembourg-city-new-30kmh-speed-limit-in-the-grund-58da2584a5e74263e13acacb>

20. számú táblázat
Belgium adatai

Ország: Belgium Terület: 30 528 km ² Lakosság: 11 258 400 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 497 db Autópályák hossza: 1763 km (2010-es adat) (17 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	77	67	-13		840	732	-13
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül	lakott területen kívül	autóúton	autópályán		
Személygépkocsi, motorkerékpár		50	70/90	120	120		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50	70/90	90	90		
Autóbusz		50	70/75	90	90		

21. számú táblázat
Ciprus adatai

Ország: Ciprus Terület: 5895 km ² Lakosság: 847 000 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 610 db (2014-es adat) Autópályák hossza: 272 km (22 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	73	67	-5		60	57	-5
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül	lakott területen kívül	autóúton	autópályán		
Személygépkocsi, motorkerékpár		50	80	100	100		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50	64	80	80		
Autóbusz		50	80	100	100		

hosszával, a motorizációs ráta magas (20. számú táblázat). Az autópályán a személygépkocsiknak alacsonyabb (120), autóúton magasabb (120) a megengedett legnagyobb sebesség. A tehergépkocsiknak, autóbuszoknak lakott területen kívül (90/75) és autópályán (90) is magasabb a megengedett legnagyobb sebesség, mint Magyarországon. Belgium közlekedésbiztonsági helyzete rosszabb a magyarénál, a többnyire magasabb megengedett legnagyobb sebesség mellett (19. hely).

Ciprus a kisebb államokra jellemző kiemelkedő motorizációs rátával bír, területéhez képest sok az autópálya (21. számú táblázat). A megengedett sebességek lakott területen kívül, autópályán alacsonyabbak a nálunk megszokottaknál. A balesetben elhunytak kis száma miatt a közlekedésbiztonsági mutató érzékenyebb a változásra, 2011-ben például 71-en haltak meg közúti balesetben, 2015-re mégis sikerült javulást elérni. Közlekedésbiztonsági mutatója rosszabb a miénknél (20. hely).

22. számú táblázat
Csehország adatai

Ország: Csehország Terület: 78 866 km ² Lakosság: 10 538 300 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsi száma: 485 db Autópályák hossza: 776 km (101 km ² -re jut 1 km autópálya)							
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%		
	77	70	-9		802	734	-8		
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autóúton		autópályán	
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		90		130		130	
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		80		80		80	
Autóbusz		50		90		110		130	

Csehországban valamivel többen élnek, mint Magyarországon, kisebb területen, átlagos motorizációs rátával, kevesebb mint feleannyi autópályával (22. számú táblázat). Többen hálnak meg közlekedési balesetben, mint Magyarországon, és az egymillió lakosra vetített szám is magasabb. A sebességhatárok személygépkocsi esetében az autótutat kivéve (az 20 km/h-val magasabb) azonosak a nálunk megszokottakkal, az autóbuszok és a tehergépkocsik lakott területen kívül gyorsabban haladhatnak, mint itthon, az autóbuszok ráadásul autóúton és autópályán is. A magasabb sebességek a magyar helyzetnél rosszabb közlekedésbiztonsággal párosultak (21. hely).

Görögországban másképpen akkora területen egymillióval többen élnek, mint Magyarországon, átlagos motorizációs rátával (23. számú táblázat). A megengedett sebességek személygépkocsi esetében megegyeznek az itthonival. Lakott területen kívül tehergépkocsival és autóbuszsal gyorsabban lehet haladni, mint nálunk. A jelentős javulás ellenére a közlekedésbiztonsági mutató rosszabb, mint a miénk (22. hely).

Lengyelországban háromszor akkora területen négyszer annyian élnek, mint Magyarországon, magas motorizációs rátával, a miénknél rövidebb autópálya-hálózattal (24. számú táblázat). A vizsgált időszakban Lengyelországban jelentősen csökkent a közlekedési balesetben elhunytak száma, 970-nel kevesebben haltak meg az utakon, ami a legnagyobb csökkenés az unióban. Lakott területen belül 23 órától hajnali 5 óráig 60 km/h a megengedett legnagyobb sebesség. Személygépkocsival autópályán 140 km/h, lakott területen kívül az irányonként többsávos úton és az irányonként egysávos autótúton 100 km/h, autótúton pedig 120 km/h. Tehergépkocsival és autóbuszsal a lakott területen kívül a nálunk megszokottal megegyezők a sebességhatárok, de a többsávos úton, illetve autótúton gyorsabban haladhatnak, mint Ma-

23. számú táblázat

Görögország adatai

Ország: Görögország Terület: 131 990 km ² Lakosság: 10 812 500 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsi száma: 474 db Autópályák hossza: 1558 km (2013-as adat) (84 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	112	74	-34		1258	805	-36
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül	lakott területen kívül	autóúton	autópályán		
Személygépkocsi, motorkerékpár		50	90	110	130		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50	80 (nehéz pótkocsival 70)	80	80		
Autóbusz		50	80	90	100		

24. számú táblázat

Lengyelország adatai

Ország: Lengyelország Terület: 312 679 km ² Lakosság: 38 005 600 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsi száma: 546 db Autópályák hossza: 1559 km (200 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	102	77	-25		3908	2938	-25
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül	lakott területen kívül	autóúton	autópályán		
Személygépkocsi, motorkerékpár		50/60	90/100	120	140		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50/60	70	80	80		
Autóbusz		50/60	70	80	100		

gyarországon. A magasabb sebességhatárok mellett a közlekedésbiztonsági mutató rosszabb, mint a magyar, a hetedik legrosszabb az unióban (23. hely).

Litvánia Lettországhoz hasonló nagyságú területén közel hárommillióan élnek, alacsony motorizációs rátával, kevés autópályával (25. számú táblázat). Lakott területen kívül, autóúton és autópályán a tehergépkocsik és az autóbuszok gyorsabban haladhatnak, mint Magyarországon, a személygépkocsik a nálunk szokásossal azonos sebességgel haladhatnak, a téli időszakban azonban csökkennek a sebességhatárok. Közlekedésbiztonsági mutatója rosszabb, mint a miénk (24. hely).

Horvátországban a motorizációs ráta alacsony, arányaiban a miénknél több autópályával (26. számú táblázat). A sebességhatárok személygépkocsi esetében azonosak a magyaréval, tehergépkocsik estében lakott területen kívül és autópályán magasabbak. Közlekedésbiztonsági mutatója rosszabb, mint a magyar, bár a vizsgált időszakban nagyobb mértékű javulást ért el (25. hely).

25. számú táblázat

Litvánia adatai

Ország: Litvánia Terület: 65 200 km ² Lakosság: 2 921 300 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 431 db Autópályák hossza: 309 km (211 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	95	82	-14		299	242	-19
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autópályán	
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		90		110 (téli 100)	
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		80		80	
Autóbusz		50		80		90	

26. számú táblázat

Horvátország adatai

Ország: Horvátország Terület: 56 594 km ² Lakosság: 4 225 300 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 358 db Autópályák hossza: 1310 km (43 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	99	82	-18		426	348	-18
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül		lakott területen kívül		autópályán	
Személygépkocsi, motorkerékpár		50		90		110	
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50		80		90	
Autóbusz		50		80		80	

Lettországban közel kétfélmillióan élnek, alacsony a motorizációs ráta, autópálya pedig nincsen (26. számú táblázat). A személygépkocsik megengedett legnagyobb sebessége azonos az itthon megszokottal, a tehergépkocsik és autóbuszok esetében lakott területen kívül magasabb a sebességhatár. Közlekedésbiztonsági mutatói hasonló arányban javultak, mint nálunk, de rosszabbak a miénknél (26. hely).

Romániában közel két és félszer nagyobb területen kétszer annyian élnek, mint Magyarországon. A motorizációs rátája a legalacsonyabb az unióban, és kevés az autópálya (28. számú táblázat). Személygépkocsik esetében a sebességhatárok az autópályán/gyorsforgalmi út kivételével (10 km/h-val alacsonyabb) megegyeznek az itthon megszokottakkal, a tehergépkocsik és az autóbuszok azonban lakott területen kívül, gyorsforgalmi úton és autópályán (tehergépkocsi esetében autópályán az unióban belül ez a legmagasabb érték, 110 km/h)

27. számú táblázat
Lettország adatai

Ország: Lettország Terület: 64 589 km ² Lakosság: 1 986 100 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 345 db Autópályák hossza: 0 km					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	103	95	-9		218	188	-14
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül	lakott területen kívül	autóúton (többsávós úton)	autópályán		
Személygépkocsi, motorkerékpár		50	80	100	-		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50	80	90	-		
Autóbusz		50	80	90	-		

28. számú táblázat
Románia adatai

Ország: Románia Terület: 238 397 km ² Lakosság: 19 861 400 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 261 db Autópályák hossza: 747 km (319 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	117	95	-19		2377	1893	-20
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül	lakott területen kívül	gyorsforgalmi út, nemzetközi (E) út	autópályán		
Személygépkocsi, motorkerékpár		50	90	100	130		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50	80	90	110		
Autóbusz		50	80	90	110		

is gyorsabban haladhatnak. Közlekedésbiztonsági mutatója a második legrosszabb az EU-ban (27. hely).

Bulgáriában Magyarországnál nagyobb területen kétfélemillióval kevesebben élnek, harmadannyi autópálya és alacsony motorizációs ráta mellett (29. számú táblázat). Még számszerűen is többen halnak meg évente közúti balesetben, mint Magyarországon. Lakott területen kívül a személygépkocsira megengedett sebességet kivéve a többi járműre magasabb a sebességhatár, mint nálunk. Autópályán és autóúton mindenhol és mindenki többel mehet, mint nálunk, személygépkocsi esetén autópályán az uniós tagállamok közül a legmagasabb a megengedett sebesség (Lengyelország mellett). Tehergépkocsikra autópályán a második legmagasabb, 100 km/h (Románia 110) a megengedett legnagyobb sebesség. Mindemellett az egymillió lakosra vetített halottak számát tekintve a közlekedésbiztonság Bulgáriában legrosszabb az uniós tagállamok között (28. hely).

29. számú táblázat
Bulgária adatai

Ország: Bulgária Terület: 110 994 km ² Lakosság: 7 202 200 fő		Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma: 418 db (2014-es adat) Autópályák hossza: 610 km (181 km ² -re jut 1 km autópálya)					
Egymillió lakosra vetített halottak száma	2010	2015	%	Közlekedési balesetben meghaltak száma	2010	2015	%
	105	98	-7		776	708	-13
Megengedett legnagyobb sebesség (km/h)		lakott területen belül	lakott területen kívül	autóúton	autópályán		
Személygépkocsi, motorkerékpár		50	90 (motor- kerékpárral 80)	120	140		
Tehergépkocsi 3,5 tonna felett		50	80	90	100		
Autóbusz		50	80	90	100		

Következtetések

Az Európai Unió tagállamait az egymillió főre vetített közlekedési balesetben meghaltak száma szerinti sorrendben vizsgáltam aszerint, hogy az egyes országokban mekkora a megengedett sebesség, és hányan haltak meg közlekedési balesetben egymillió főre vetítve. Magyarország ebben a sorrendben a tizennyolcadik (66 fő), azaz a hátsó harmadban helyezkedik el, jelentősen lemaradva az uniós átlagtól (52 fő). Az egyes sebességértékeket a magyar sebességhatárokhoz hasonlítottam.

A hazai közlekedésbiztonsági mutatónál rosszabb tíz ország közül hétben (Csehország, Görögország, Lengyelország, Románia, Bulgária, Horvátország és Litvánia) az itthon megszokott sebességhatárokkal csak legfeljebb azonosak és magasabbak (főként tehergépkocsik esetében) vannak érvényben. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált járműkategóriák esetében ezekben az országokban sehol sincs alacsonyabb sebességhatár, viszont van magasabb. A három további országban (Belgium, Ciprus és Lettország) egyidejűleg előfordul alacsonyabb sebességhatár (személygépkocsiknál), és van magasabb (tehergépkocsiknál).

Egy ország van csak (Málta), ahol kizárólag a nálunk szokásosnál alacsonyabb, vagy legfeljebb azonos sebességhatár lett megállapítva, itt a legjobb a közlekedésbiztonsági mutató, azaz egymillió főre vetítve a legkevesebben haltak meg.

Ahol a személygépkocsik csak az itthoninál lassabban, vagy legfeljebb azonos sebességgel haladhatnak, a már említett Belgiumon, Cipruson és Lettországon kívül mindenhol jobb a közlekedésbiztonsági mutató. E csoport

tagja Svédország, az Egyesült Királyság, Írország, Spanyolország, Hollandia, Finnország, Észtország, Portugália, Szlovákia. Ezekben a személygépkocsikra vonatkozó alacsonyabb sebességhatár mellett a tehergépkocsikra, autóbuszokra engednek magasabb sebességet, vagy lakott területen kívül, vagy autópályán, vagy akár több helyen is. A leggyakoribb az, hogy lakott területen kívül ezek a tehergépkocsik, autóbuszok 80 km/h sebességgel haladhatnak.

Vannak olyan országok, amelyekben a személygépkocsira a nálunk szokásossal azonos sebességhatárok vonatkoznak, de tehergépkocsira, autóbuszra egyes helyeken (Dánia, Franciaország, Olaszország, Szlovénia, Luxemburg) magasabb sebességet engedélyeznek, és mégis jobb a közlekedésbiztonsági mutatójuk.

Mindössze két ország van, amelyben a személygépkocsira megengedett sebesség egyes helyeken magasabb, mint itthon, és mégis jobb a közlekedésbiztonsági mutatójuk. Az egyik Németország, ahol az autópályán ajánlott sebesség (130 km/h), a másik Ausztria, amelyben, akárcsak Németországban, lakott területen kívül személygépkocsival a nálunk szokásosnál gyorsabban lehet haladni (100 km/h).

Mint már jeleztem, nem lehet csak egy faktor alapján elemezni a közlekedésbiztonsági helyzetet, mert a sebességen kívül rengeteg tényező hat rá. Az egyik ilyen lehet még a sebességhez kapcsolódó szabálysértések felderítése, az „esély a lebukásra”. Németországban, Ausztriában rendszeres a rejtett, álcázott eszközökkel végrehajtott ellenőrzés. Az adatok alapján igazoltnak látom, hogy összefüggés van az egyes országokban megengedett legnagyobb sebességek és a közlekedésbiztonsági mutató között, ami különösen igaz a személygépkocsik esetén megengedett legnagyobb sebességre.

Végezetül a rangsor alapján azt is meg kell említeni, hogy feltűnő, hogy az utolsó tíz helyből nyolcat az úgynevezett a volt szocialista országok valamelyike foglal el.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Autópályák hossza az Unióban.

https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tab1/ttr00002.html

Európai Parlament és a tanács 2002/85/EK irányelve (2002. november 5.) a Közösségben egyes gépjármű-kategóriákra sebességkorlátozó készülékek felszereléséről és használatáról szóló 92/6/EGK tanácsi irányelv módosításáról

EU Road Fatalities. https://ec.europa.eu/transport/road_safety/sites/roadsafety/files/pdf/observatory/trends_figures.pdf

etsc.eu/wp-content/uploads/Background-tables-Final.xlsx

Höchstgeschwindigkeiten Austria. <https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/6/Seite.063300.html>

Mobilitás és közlekedés, European Commission.

https://ec.europa.eu/transport/road_safety/topics/behaviour/speeding_hu

Motorizációs ráta. https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tsdpc340.html

Transport Road Safety, European Commission.

http://ec.europa.eu/transport/road_safety/going_abroad/index_en.htm

FÓRIZS SÁNDOR

Politikai tartalmú büntetőeljárások a határőrségnél 1950-ben

Az 1950-es év jelentős, meghatározó változásokat hozott a határőrség életében. Január elsejétől a szervezet átkerült a Honvédelmi Minisztérium állományából a minisztertanácshoz, és a neve is Honvéd Határőrségről ÁVH Határőrség és Belső Karhatalomra változott, bár a határőrség és a karhatalom szervezetiileg különálló maradt.

A Minisztertanács 4.353/1949/268. M.T. számú rendelete 1950. január 1-jétől a Honvéd Határőrséget leválasztotta a honvédségről, és az Államvédelmi Hatósághoz helyezte. Az ÁVH vezetőjét a Minisztertanács előterjesztésére a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezte ki. Első vezetője *Péter Gábor* altábornagy lett, aki a határőrséget a IV. Főosztály vezetőjén keresztül (*Kajli József* áv. ezredes) irányította.

Radikálisan átszervezték az országos irányítószervezetet, 1945 után immár harmadszor vagy negyedszer. Ismét jelentős személyi változások történtek a csúcsvezetésben, ezek természetesen nem segítették elő a folyamatos-
ságot. Az önálló határőr-parancsnokság bekerült az ÁVH parancsnokságába mint részvezetési egység. Az ÁVH IV. Főosztálya először a Határőrség és Belső Karhatalom Főparancsnoksága elnevezést viselte, két részre tagozódással: IV/1 Osztály Belső Karhatalom Törzs és IV/2. Osztály Határőrség Parancsnokság Törzs.¹

Az országban bekövetkezett társadalmi rendszerváltozás azonnali, radikális átállást okozott a szervezet életében. Nem csupán a határőrizet iránt támasztott politikai elvárások lettek mások. A személyi állomány összetétele, vele szemben a társadalmi származásra és az eddigi katonai pályafutásra vonatkozó követelmények a tiszthelyettesi és tiszti réteg esetében döbbenetes mértékben módosultak. Meghatározóvá vált a munkás-paraszt származás. Egyébként az elküldöttek jelentős része is ilyen származású volt, ezért inkább

¹ A témával kapcsolatban lásd a következő irodalmat: Fórizs Sándor: A határőrség megalakulása, valamint tevékenysége az első években (1945-1950). *Magyar Rendészet*, 2015/6., 89–102. o.; Fórizs Sándor: A határőrség megszervezése és működése, 1945–1956. In: Pósn László – Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János (szerk.): *Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017, 555–608. o.

arról van szó, hogy a korábbi, esetleg még a háború alatt szolgálóktól kívántak megszabadulni. Az 1950. december 13-án aláírt éves jelentés² szerint politikai megbízhatatlanság miatt 504 tisztet és tiszthelyettest eltávolítottak, 20 magasabb beosztású vezetőt leváltottak. Pótlásukra 600 embert küldtek tiszti iskolákra. Január elsején a teljes tiszti létszám 481 fő volt, decemberben 1047.

A Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban: MNL), 1950. évi 40., 41. és 42. számú dobozai tartalmazzák az az évből fennmaradó fegyelmi, büntető-eljárási anyagokat, MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40., 41. és 42. sz. doboz kódjelzéssel. Az 1945 és 1949. december közötti időszakhoz képest elképesztő mértékben emelkedett a saját személyi állománnyal szemben indított eljárások száma, illetve súlya, áttevődve a parancsnoki fegyelmi útról a büntető-eljárásokra. A mennyiségi változásokat tükrözi a három doboz szó szerint többkilónyi dokumentációja (és nyilvánvalóan sok anyag hiányzik), míg az előző években esetlegesek a hasonló írások. A nagyszámú anyag között valamilyen rendszer szerint válogatnom kellett, értelemszerűen egy publikáció keretein belül nem lehet feldolgozni minden eseményfajtát a fegyveres balasztól a gazdasági sikkasztásig.

Ezért ezúttal azokkal a fellelt okmányokkal kívánok foglalkozni, amelyeknél politikai vonatkozású háttér is érzékelhető, keresve az éves összefoglalóban jelzett elbocsátások nyomait. A témakört nem jogi, hanem vezetői, parancsnoki vonatkozásban vizsgálom.

Néhány szó a dobozok tartalmáról

A három doboz a *Bűncselekmények, szabálysértések, fegyelemsértések* címet viseli. Bennük teljesen esetleges számú dosszié található, az elsőben például 54 darab. Az *Államvédelmi Hatóság Határőrség Parancsnoksága* fejrészes dossziékban a legkülönbözőbb című anyagok szerepelnek. Büntetőeljárásokhoz a „Budapesti központi katonai ügyészség államvédelmi kirendeltsége” által kiadott *Vádiratok*, illetve különböző szintű bírósági ítéletek tartoznak, a többi parancsnoki fegyelmi eljárás okmánya.

Bírósági ítéletek több szervtől is fennmaradtak: „Budapesti katonai törvényszék”, „Katonai főtörvényszék” mint másodfok, „Pécsi katonai törvényszék”, de ezekben többnyire nincs meg az általam keresett tartalom.

² MNL HOP XIX-B-10 1950. év 39. sz. doboz I/5 tárgykör 3. folyószám. „Tárgy: Évi beszámoló a Határőrség és Belső Karhatalom 1950. évben végzett munkájáról.”

Előfordulnak még az előzőekhez kapcsolódó jelentések, távmondatok, környezettanulmányok, postai táviratok, szolgálati minősítések. Nagyon kevés a teljes tartalmú dosszié, csupán néhány gyűjtőben van együtt a vádirat és az ítélet, plusz a kiegészítő okmányok. Máshol olyan jelentések bukkannak fel, amelyeket követnie kellene a vádiratnak, ítéletnek, de ezek már hiányoznak, valószínűleg jelezve az egykori selejtezés nyomait. Egyes dossziék üresek, csak a címzés található rajta, a másokban tíz különböző anyag is található azonos levéltári nyilvántartási számmal.

Politikai vonatkozású esetek

A vádiratokban és ítéletekben esetenként véleményem szerint tapasztalható a politikai szempontok érvényesítése. A frissen alapított társadalmi rendszert igen veszélyes volt kritizálni, még jelentéktelen, apróbb ügyekben is. Ezek előfordulását érezhetően súlyosabban bírálták el, keményebben üldözték, mint a szolgálati vétségeket, leittasodást, parancs hanyag teljesítését stb.

Némelyik okmánynál az illetőt megvádolják például izgatással. Ez után a vádirat további pontjainak megjelenítésére – ittas szolgálatellátás, titoksértés, ellenőrzés elmulasztása, szolgálati vétség, okmányok hanyag kidolgozása stb. – csak azért kerül sor, hogy az eljárás biztosan sikerre vezessen, illetve részben fedve legyen az egyértelmű politikai jelleg. A dokumentum mintegy „összevárja” a cselekmények elkövetését, és egybefűzve jeleníti meg, pedig szabályos eljárás esetén már az első bekövetkezésénél lépni kellett volna. A leírt problémákat részben parancsnoki fegyelmi úton is rendezni lehetne, nem szükséges a bíróság elé kerülés.

Az Abrudbányai Aladár elleni vádirat

Az első vádirat³ szervesen kapcsolódik szellemében a Határőrség és Belső Karhatalom 1950-ben végzett munkájáról szóló jelentéshez, a tiszthelyettesek és tisztek elbocsátásához, a benne érintett személy a magasabb beosztású vezetői kategória tagja volt. Az eredetileg „Szigorúan titkos” minősítésű okmányt a „Budapesti központi katonai ügyészség” adta ki.

A megvádolt személy a határőrség parancsnoksága egyik osztályvezetője, *Abrudbányai Aladár* av. őrnagy, reálérettségét szerzett és Ludovika Akadémiát

³ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 17. folyószám. Vádirat. 1950. november 16. „Tárgy: Abrudbányai Aladár av. őrgy. bűnügye.”

végzett tiszt, minden szempontból kilóg az akkori kívánatos vezetői káderállományból. Ekkor a határőrségnél négy főosztály-, tizenkilenc osztályvezető és tizenhárom zászlóaljparancsnok szerepelt az állománytáblában, tehát az őrnagy a felső irányító apparátushoz tartozott. Számomra feltűnő, mennyire nem tudott a vádirat szerkesztője egy elfogadható, komoly vádpontot „összehozni”, és egyáltalán miért kellett ellene ilyen eljárást kezdeményezni, bizonyára enyhébb módon is ki lehetett volna tenni a szervezetből.

Persze számításba jöhet az adott politikai helyzetben a példa statuálásának célja is.

Figyelemre méltó a vádirat fogalmazása: „Az 1950. évi október hó 21. napjától előzetes letartóztatásban lévő, egyidejűleg vizsgálati fogságba helyezett, az ÁVH. Hőrség /Parság Budapest/ állományába tartozó...”

Vele szemben „vádát emelek...”

„1./ az 1946: VII. t. c. 1.§. /2/ bekezdésébe ütköző, a demokratikus államrend és demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló folytatólagosan elkövetett bűntett miatt, amelyet az által követett el, hogy:”

„1946. márciusában, amikor határügyi tisztként beosztották a Parancsnokság 1/a osztályára,- az általa elkészített »Határügyi utasítás« 1. és 2. füzetét és annak mellékleteit, általában a határszolgálat megszervezése keretében kiadott rendeleteket és utasításokat úgy állította össze és szerkesztette meg, hogy azáltal a határvonal hézagmentes lezárása és rendszeres ellenőrzése lehetetlenné váljék,- az egyes szabályzati pontokat- az időközben hűtlenség miatt elítélt Németh Dezső volt vk. ezds.⁴ intenciójának és saját kártevő céljainak megfelelően – fasiszta irányelvek szerint állította össze,- s ugyanilyen szellemben adta ki azokat a további határozványokat és rendelkezéseket is, amelyek a határszolgálat általános megszervezésének keretén belül az egyes zászlóaljak, századok, és őrsök elhelyezésére, a határszolgálati utasítások részletes kidolgozására, a határszolgálat állandó irányítására és ellenőrzésére vonatkoztak.”

„Ezt követően, amikor 1950 nyarán a Parancsnokság kik. oszt. vez. helyettese lett,- az ÁVH. Hőrség 1950./51. kiképzési tervét ugyancsak fasiszta beállítottságának megfelelően állította össze,- teljesen mellőzve a szovjet határőrizeti szervek kiképzési elveit és szabályait,- a kiképzési terv egyes pontjait és szabályzati rendelkezéseit a H. M. bajtárs kik. Osztályának bemutatni

⁴ Németh Dezső ezredes a határőrség törzsfőnöke volt, akit a határőrség parancsnokával együtt koncepció per után 1949-ben kivégeztek, később mindkettőjüket rehabilitálták, a rá történő negatív értelmű hivatkozás minősíti a teljes eljárást.

szándékosan elmulasztotta, ugyanígy elmulasztotta a Tanácsadó Bajtársak utasításait és irányelveit kikérni.”

„a lökiképzés vonalán pedig a lőszer mennyiséget elégtelenül szabta meg az előírt lögyakorlatok végrehajtására”.

„Mindezeket a cselekményeket azért követte el, hogy a hiányos utasítások és rendelkezések kiadásával a határvonal hézagmentes lezárását és ellenőrzését megghiúsítsa és a Néphadsereg, illetve az ÁVH Hőrség fejlődését visszavesse és akadályozza.”

„Magyarországot »Davaj-országnak« nevezte.”

„a Tanácsadó Bajtársakat gúnynévvel látta el”.

„meg nem engedhető módon bírálta a Népköztársaság törvényeit”.

A vádirat elrendeli a vizsgálati fogságot.

Lényegében látható, nincs megfogható, a büntető törvénykönyv által üldözött cselekmény, a rendszerről alkotott egyéni vélemény nem lehetne az eljárás alapja. Az, hogy a határszolgálatos vagy lökiképzési okmányokat, szabályzatokat rosszul készítette el, ok lehet egy beosztásból történő elmozdításra, de nem bűnvádi eljárásra.

Az Ördög József elleni vádirat⁵

Az okmány Ördög József határőr esetében „1./ az 1946. évi VII. t.c. 2.§.-ának b. pontjába ütköző folytatólagosan elkövetett izgatás büntette miatt” vádat tartalmazza.

A fogalmazás szerint ezt az által követte el, hogy az alábbi kijelentéseket tette: *„Magyarországon is mint Oroszországban kolhozok lesznek és a parasztságnak nem fog jutni semmi, csak a munka, meg a csajka”*; *„a Szovjetunióban volt magyar parasztküldöttség tagjait »jól megagitálták és betanították Moszkvában, hogy visszatérésük után mit kell nekik mondani, mert ha nem, kinyírják, vagy elviszik őket«*”; *„több esetben szidalmazta a népi demokráciát és a Kommunista Párt tagjait, illetve a párt vezetőit, kijelentvén, hogy csak változzon meg a helyzet, a katonaság vezetői mind lógni fognak és a kommunisták pedig letagadnák azt, is hogy születtek”.*

Az előző mellett még két vádponttal meggyanúsították:

„2./ a Ktbt⁶ 40.§-ába ütköző szökés büntette miatt,”. Szabadságról nem vonult be, a rendőrség vezette elő a lakásáról.

⁵ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 16. folyószám. Vádirat. 1950. nov. 24.

⁶ „Tárgy: Ördög József av. hőr. elleni bűnügy.”

⁶ Katonai büntető törvénykönyv.

„3./ a Ktbt. 35.§-ába ütköző folytatólagosan elkövetett bujtogató bűntette miatt”. Különböző, a katonai társai előtt tett kijelentései miatt: „mikor az alakulathoz munkásszámítású új tisztet kerültek kijelentette, hogy „ezek a nyálcsájúak akarnak nekünk parancsolni, de nekem ugyan hiába parancsolnak, én úgy sem fogom teljesíteni.”. Kijelentéseiért vizsgálati fogságba került, amelyet a vádirat fenntart.

A Kurucz Géza elleni vádirat⁷

„Az 1950. évi május hó 28. napjától előzetes letartóztatásban lévő, egyidejűleg vizsgálati fogságba helyezett, az ÁVH. Hőrség /Nyirbátor/ állományaiba tartozó.” Kurucz Géza főhadnagyot megvádolták: „1./ 1930:III. t.c. 63.§-ába ütköző hűtlenség bűntette miatt,” „melyet azáltal követett el, hogy: Tiszabecsen 1950. január végén, közelebbről pontosan meg nem határozható időben, mint hadtáp-rovancsoló bizottsági tag,- az ellenőrzés során Árva Ferenc ht. törm., hadtápszakaszparancsnokkal folytatott beszélgetése során tőle bizalmas jelentés formájában megtudta, azt, hogy nevezettnek nyugatról a közelmúltban egy közhivatalnoknak tekintendő barátja Magyarországra visszaérkezett azzal, hogy itt általános,- tehát katonai titkokra vonatkozóan is kémfeladatokat végezzen, embereket szervezzen,- de már vannak is megfelelő összeköttetései a MDP-ban,- egyes községházakon és más helyeken,- ezek a személyek egymással rádióösszeköttetésben állnak,- a nevezett azt is közölte, hogy a nyugatról jött személy szerint az amerikaiak rövidesen megszállják majd Magyarországot és új fegyvereket fognak alkalmazni, amelyek kábító-gáz hatásúak,- továbbá a nyugatról jött személy konkrét kémfeladatot adott Árva törm-nek is,- mely közlésekkel kapcsolatban kijelentette, mert ő is hallotta, hogy rövidesen jönnek az amerikaiak és akkor ők nagy emberek lesznek,”

„2./ a Ktbt. 95. 0. /1/ bekezdésébe ütköző folytatólagosan elkövetett szolgálati titok megsértésének bűntette miatt”. Az indoklás szerint szigorúan titkos iratot több órán keresztül magánál tartott, és ez lett a szolgálati titok megsértése. Láthatóan „összekapartak” ellene minden lehetséges vádpontot.

Kémszervezetről tudomására jutott adatok eltitkolása, titkos anyagok szabálytalan kezelése, teljesen zavarosnak tűnik az ügy, semmi konkrétumot sem tartalmaz a vádirat. Mindenesetre egy beszélgetésnek rendkívül súlyos

⁷ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 19. folyószám. Vádirat, 1950. július 29. „Tárgy: Kurucz Géza av. fhdgy. bűnügye.”

következményei lettek. Kémszervezet működése megítélésem szerint szóba sem jöhetett. Ha lett volna ilyen, a vád legalább néhány konkrét nevet, adatot tartalmazna. Az egymással rádió-összeköttetésben állás szakmailag is egy abszurd állítás. Az is kérdéses, Tiszabecs térségében milyen információkat lehetett volna beszerezni, nem tudunk meg semmit a „konkrét kémfeladat” mi-benlétéről, és teljesen horrorisztikus a „kábitógáz” történetbe kerülése.

Beszélgetőpartnerével szemben is eljártak, amit a vádirat egyik mondata jelez: *„Tanúként megidézni indítványozom Árva Ferenc áv. törm-t a budapesti központi katonai ügyészség büntető intézete útján.”*

A Böszörményi András elleni vádirat

A csornai zászlóalj parancsnokának, az előzetes letartóztatásban lévő *Böszörményi András* áv. őrnagynak az ügye ugyancsak elgondolkodtató.⁸

Ő a határőrség húsz-harminc legmagasabb beosztású vezetője közé tartozott régi tiszti pályafutással. Ellene öt vádpontot hoztak fel, láthatóan összehozva minden lehetséges eseményt.

„Terhelt ellen a Kbp.⁹ 242.§-a alapján vádat emelek”, „1./ 1946.: VII. t.c. 2.§. b. pontjába ütköző izgatás büntette miatt”

A vád alapja egy állítólagos kijelentése, *„ma csak úgy tud érvényesülni az ember ha a Pártban van, de majd úgy is megváltozik itt minden; a Pártban csak a pozíciója biztosítása miatt van benn”, „ezen kijelentésével a demokratikus államrend ellen gyűlöletre izgatott”,.*

„2./ a Ktbt. 93.§-ába ütköző »szolgálati hatáskörben elkövetett hamisítás« ”. Az ellenőrzési napló beírása tényleges ellenőrzés nélkül.

„3./ a Ktbt. 97.§-ába ütköző valótlan jelentéstétel büntette”. A vádpont szerint büntetlen határsértést nem jelentett.

„4./ Ktbt. 81.§. /1/ bekezdésébe ütköző előjárói intézkedés mellőzésének vétsége”. Fegyelemsértést elkövető katonákkal szemben nem járt el. Az ellenőrzéseket elhanyagolta.

„5./ kincstári vagyron elleni vétség”. Gépkocsi magáncélú igénybevétele, vadászat.

Ugyanakkor a vádirat indokló részében háborús cselekedeteit is felvetik. Állítólag nyilas hadbíróóság által hozott halálos ítéletnél, nyolc embernél, négy civil és négy katona esetében ő volt a kivégzőosztag parancsnoka 1944-ben

⁸ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 26. folyószám. Vádirat. 1950. november 24. „Tárgy: Böszörményi Andás áv. őrgy. ügye.”

⁹ Katonai bünvádi perrendtartás.

Salgótarjában. Viszont ez a ténykedése nem jelenik meg a vádak között, leg-súlyosabb pont az izgatás kérdésköre, amelyet összesen egy mondattal igazolnak. A többi felvetést parancsnoki fegyelmi úton is rendezhették volna, ha ez a szándék.

A vádirat indokló része ellenséges érzelmű beállítottságát tükrözi, objektivitásról szó sem lehet: *„Beosztást kapott Szobra, ahol határvadász őrsparancsnok lett. Minden ténykedése arra irányult, hogy a kiképzést sabotálja és gyengítse a hadseregben a fegyelmet. Gyűlölte a Szovjetuniót, gyűlölte a népi demokratikus Magyarországot.”* Ezt követően viszont a legmagasabb csapattiszti beosztásba helyezték, zászlóaljparancsok lett. Az ügyészség nem törődik a saját okmányán belül jelentkező ellentmondásokkal.

„A politikai tisztet lebecsülte, s azt mondotta, hogy nem értenek semmihez, csak azért vannak itt, hogy a létszámot növeljék és úgy is ki lesznek rúgva.” *„A terhelt osztályellenség, az imperialista háborús uszítók ügynöke”* fogalmazás is jelzi a komoly politikai megközelítést, ennek azonban semmi köze sincs a megelőző vádpontokhoz.

Érdekes az őrnagy pályafutása. Felvidéki származás, eredetileg a csehszlovák hadsereg tisztje volt, majd a Horthy hadseregbe került, szovjet fogóság, tolmács lett, ezúton igazolta magát, *„befurakodott a demokratikus hadseregbe”*. Az iratgyűjtő szerint az ellene irányuló eljárás során *Rákosi Mátyás*nak írt levelet, de ez az okmányok között nem található.

Ítélet nincs a dossziében.

Ítéletek

Az első- és másodfokú ítélet egymás mellett megtalálható *Porkoláb György* első- és *Mezei István* másodrendű vádlottak iratgyűjtőjében.¹⁰

A „Pécsi katonai törvényszék” elsőfokú ítéletében *Porkoláb* határőr bűnös, *„1./ az 1946. évi VII. tc. 2.§. b. pontjában meghatározott büntetben”,* mert horogkeresztet és nyilaskeresztet rajzolt felszerelésére, és *„2./ bujtogatás vétsége”* cselekményben, amennyiben a jugoszláv határőrök felszerelését dicsérte. *„A következő kijelentést tette: látod a velünk szemben lévő jugo. határőrök földig érő bundában, jó lábbeliben teljesítenek szolgálatot, minket pedig rossz ruhában és csizmában kényszerítenek a szolgálat ellátására.”* Egy év hat hónap börtönbüntetést szabtak ki rá.

¹⁰ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 38. folyószám. Ítélet. 1950. október 4.

Mezei bűnös „*folytatólagosan elkövetett az 1946. évi VII. tc. 2.§. b. pontjában meghatározott bűntettben*”. Bírálta a földosztást és a gyárak államosítását, az általa használt akkumulátor lemezére nyilaskeresztet rajzolt, dicsérte a nyugati viszonyokat, amit az angol fogsága idején látott. Egy év börtönbüntetést kapott.

Másodfokon a „Katonai Főtörvényszék” fellebbezés folytán, a nyilvánosság kizárásával tartott tárgyaláson felülbírálta az elsőfokú ítéletet amennyiben a börtönbüntetést jóváhagyta, súlyosbításként vagyonekobzást rendeltek el pénzbüntetés helyett, „*bárhon található vagyonuk felerészének elkobzására, mint további mellékbüntetésre ítéli*”.

Ítélet¹¹

A „Budapesti katonai törvényszék” az 1950. szeptember 6-i tárgyaláson bűnösnek ítélte *Keszler Gyula* határőrt izgatás bűntettében, és kilenc hónapi börtönbüntetésre ítélte, mert a katonai körletben a többiek előtt bírálta a fennálló rendszert. Az okmány olyan rossz minőségű, hogy lényegében olvashatatlan.

Vádirat és ítélet

Az egyik legteljesebb dosszié *Bihari Sándor* főtörzsőrmester ügye.¹² Nevezett őrsparancsnok volt a Muraszemenye őrsön.

Az okmányok között megtalálható az eseményeket indító jelentés, amelyet a zalaegerszegi zászlóalj küldött fel az országos parancsnokságra rendszerellenes kijelentések miatt, valamint egy tényvázlat és egy környezettanulmány. Utóbbiból tudjuk, hogy 1936-tól szolgált mint katona, 1943-ban „*egy éves csapattiszthelyettes képző iskolát végzett Jutason*”. 1945. március 21. óta teljesít szolgálatot a demokratikus honvédség állományában, részt vett Ausztria megszállásában, 1948. március 1-jétől az MKP tagja. Mint „jutasi” tiszthelyettes beleillik azok sorába, akiket ebben az évben politikai megfontolásokból eltávolítottak a határőrségtől.

A vádirat „*Izgatás a demokratikus államrend és alapintézményei ellen,*” tárggyal a következő fő pontokat tartalmazza:

¹¹ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 40. folyószám. 1950. szeptember 6.

¹² MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 45. folyószám. „Tárgy. Bihari Sándor áv. ftörm. ügye” 1950. augusztus 25.

„vádat emelek”,

„1./ az 1946. évi VII. t.c. 2.§. b. pontjába ütköző folytatólagosan elkövetett izgatás büntette miatt”. A vád a *Farkas Mihály* honvédelmi miniszterre tett negatív kijelentést takarja, valamint a „rossz vért szül az egyes fontos beosztásban lévő egyének vallásellenes eljárása; mi kommunisták azt hirdetjük, hogy nem bántjuk a vallást”, megfogalmazást.

„2./ a Ktbt. 35.§-ába ütköző és annak második rendelkezése szerint minősülő, folytatólagosan elkövetett bujtogatás büntette miatt.”. Itt állítólag mint a kiképző század szakaszparancsnoka rosszul irányította a kiképzést, és a politikai tiszt ellen hangolta az állományt.

„3./ a Ktbt. 85.§-ába ütköző és annak második rendelkezése szerint minősülő folytatólagosan elkövetett szolgálati hatalommal való visszaélés büntette miatt”. Amit azzal követett el, hogy kiadott engedélyt a halászoknak a határvízi tevékenységre, halat fogadott el tőlük ajándékba.

„4./ a Ktbt. 95.§-ába ütköző szolgálati titok megsértésének büntette miatt”. Irodáját rendszeresen nyitva hagyta, feleségének mindent elmondott a munkájáról.

„5./ a Ktbt. 83.§./1/ bekezdésébe ütköző és a második rendelkezés szerint minősülő folytatólagosan elkövetett előjárói vétség miatt”. Fegyelemsértéseket, italfogyasztást elnézett.

„6./ a Ktbt. 89.§. /1/ bekezdésébe ütköző és a második rendelkezés szerint minősülő folytatólagosan elkövetett szolgálati vétség miatt”. Több alkalommal ittasan jelent meg az őrsön.

Ebből a vádiratból lényegében semmi sem maradt ki, amit egy őrsparancsnok elkövethet.

Ítélet. A „Budapesti katonai törvényszék” első fokon bűnösnek találta, és kilenchravi börtönbüntetéssel sújtotta „izgatás és folytatólagosan elkövetett szolgálati büntett” miatt. „6 hónapot és 15 napot kitöltöttnek vesz”. Felmentette a bujtogatás, a titokszegés és az előjárói büntett vádja alól, a pénzbüntetést mellőzte.

Ítélet. Másodfokon a „Katonai főtörvényszék” tárgyalta az ügyét. Kilenc hónap börtönbüntetésre mint főbüntetésre, és lefokozásra valamint mellékbüntetésként „? /egynegyed/ vagyonának elkobzására ítéli”, az előzetes fogva tartást beszámítja. A szolgálati büntett vádja alól felmentette.

Háborús bűncselekmények

Meglepett, hogy 1950-ben, öt évvel a háború befejeződése után, határőröket vegyenek őrizetbe háborús bűncselekmények elkövetésének vádjával. Összesen két ilyen tartalmú dossziét találtam a büntetőeljárással foglalkozó dobozokban.

Az első okmány *Pásztói (Pulmann) Ödön* ügyét tartalmazza.¹³

A „Budapesti katonai törvényszék” fejrészes ítélet 1950. március 22-én született.

„Az 1950. évi január hó 5. napjától február hó 9. napjáig előzetes letartóztatásban volt, azóta vizsgálati fogságban lévő”, „az ÁVH. Hőrség Budapest... állományába tartozó.” Ez a fogalmazás valószínűleg a határőrség parancsnokságát takarja, feltételezem, vezető beosztású személyről van szó.

„bűnösnek mondja ki:” „az 1945:VII. t.c.1.§.-a által törvényerőre emelt 81/1945. -M.E. sz. rend. 11.§.-ának 5. pontjába ütköző folytatólagosan elkövetett háborús bűntettben”.

A Szovjetunióban 1942. február és március hónapjaiban a 40/I. gyalogzászlóalj parancsnoka, főhadnagyi rendfokozatban.

Terhére rótták házak felgyújtását, menekülő lakosság agyonlövését, és hogy ilyen célra a vezetése alatt álló zászlóaljából külön osztagot szervezett. Néhány mondat példaként: „ugyanitt azon gyanú alapján, hogy állítólag egy házból kilöttek, az abban talált idős szovjet asszonyt sikertelen kínvallatás után felakasztották,”; „Egy idős férfit, akinél német csizmát találtak megkínnozták és agyonlőtték,”; „30 férfit és nőt indokolatlanul elhurcoltak és sikertelen kínvallatás után tízes csoportokban agyonlőtték.”

Három települést felgyújtottak, „túlsúlyban aggokat, nőket és gyerekeket összeterelte és géppuskatűzzel megölte, majd a házakat felgyújtva mintegy 50 áldozat visszahagyásával [...] bevonult”, „a gazdátlanul maradt élőállatokat elhajtotta, ingóságokat összeszedte és részben a német csapatoknak juttatta”, „mint intézkedő parancsnok, külföldön tettese volt emberek törvénytelen kivégzésének, illetve megkínzásának”.

Az ítélet: „kötéláltal végrehajtandó halálbüntetésre, mint főbüntetésre, valamint lefokozásra, esetleg fellelhető teljes vagyonának elkobzására [...] ítéli”.

¹³ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 25. folyószám. Ítélet. 1950. március 22.

Az ítéletet több bejegyzés is követi:

– „*A katonai törvényszék Kb. IX.-238/1950. számú ítélete ellen a vádlott és védője által bejelentett fellebbezéseket a katonai főtörvényszék... végzésével elutasította, s ezzel az ítélet jogerőre emelkedett.*”

– „*A Népköztársaság Elnöki Tanácsa [...] határozatával az elítélt kegyelmi kérvényét elutasította, s így az ítélet végrehajthatóvá vált.*”

– „*A kegyelmi kérvény elutasítása az elítélttel 1950. április hó 27.-én reggel 6 órakor közöltetett.*”

– „*A jogerős és végrehajtható ítélet 1950. évi április hó 27.-én reggel 7 órakor a budapesti központi katonai ügyészség büntető intézetének udvarán kötéltől által végrehajtatott.*”

Jól ismert a magyar megszálló csapatok második világháborús ukrajnai tevékenysége. Az itt leírt cselekmények több helyen bekövetkeztek, dokumentáltak, bizonyíthatók. Az ítéletben érintett zászlóaljparancsnok személy szerinti felelősségét természetesen megítélni nem tudom.

A Pintér Lajos elleni vádirat

A másik háborús bűncselekménnyel kapcsolatos okmány egy vádirat, ítélet nem kapcsolódik hozzá és így a történet folytatása számomra ismeretlen.¹⁴

Pintér Lajos századossal szemben az ügyészség vádat emel: „Az 1951. évi június hó 4. napjától előzetes letartóztatásban lévő, az ÁVH. Hőrség /Győr/ állományába tartozó” Pintér Lajos, „vádat emelek” „az 1945:VII. t.c.1.§.-a által törvényerőre emelkedett 1440/1945 M.E. sz. rendelet 6.§ 5. pontjába ütköző folytatólagosan elkövetett háborús bűntettek miatt”.

Pintér Lajos hadapród őrmesterként vett részt a Szovjetunió elleni háborúban. Az ügyészség szerint „*alakulatával több ízben partizánvadászaton vett részt*”, „*az elfogott szovjet állampolgárokat az alakulat tagjai legyilkolták. Gyakran történtek az alakulat részéről gyűjtogatások, fosztogatások melyeknek több ízben szemtanúja volt.*” A lakosság kitelepítésekor „*Archangelszkben*”: „*A kitelepítési parancs ellenére egy kb. 40 év körüli szovjet asszony a városban maradt, akit szolgálati pisztolyával saját kezűleg agyonlőtt.*” „*beosztott munkaszolgálatosokkal kegyetlen bánásmódot tanúsított és saját kezűleg ütlegette őket*”,.

¹⁴ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 27. folyószám. Vádirat. 1951. július 28. „Tárgy: Pintér Lajos av. szds. bűnügye”.

A háború után „Sikerült bejutnia a Pártba és a Néphadsereghez, majd onnan az ÁVH.-ra. Az ÁVH-n igen fontos beosztást kapott és itt igyekezett rombolni és bomlasztani beosztottai körében.”

Az ügyészség a tárgyalásra három tanút idéztet meg.

Levéltitok, magánvélemény

A következő vádiratok közül három levelezés ellenőrzése révén keletkezett. Látható, hogy még a szülőknek írtakat is figyelték, és lényegében bármilyen okból eljárhattak a sorkatonákkal szemben, akik semmilyen egyéni védelemben sem részesültek.

A negyedik, itt első helyen szereplő vádirat nem csak az ügyek szokásos összevonását példázza. A katonai-politikai foglalkozásokon elhangzott magán-/ellenvélemények is vezethettek a bírósághoz, elégnek bizonyult a foglalkozásvezető jelentése.

A Hernek János elleni vádirat¹⁵

A vizsgálati fogságban lévő *Hernek* határőr ellen kiadott vádirat több vádpontot tartalmaz.

„1./ *folytatólagosan elkövetett izgatás büntette*”, amelyet a következő kijelentéseivel valósított meg: Ásványrárón „*egyik politikai óra után bajtársával folytatott beszélgetés közben azt a kijelentést tette, hogy »Nem lépnék be a táblás-gazdálkodásba, mert utálok ezt a csajka-rendszert.«*”, „*egyik politikai óra alatt, a következő kijelentést tette: »a mostani kormány vezetői mind börtöntöltelékek,«* itt hivatkozott arra, hogy Rákosi Mátyás is börtönben ült. „*kijelentette, hogy Az oroszok mikor bejöttek minden élelmiszert elzabráltak és a rohadt proliknak széthordták, hogy lányaikat érte meg...ák*”, „*Miért kap Rákosi olyan sok fizetést, mikor nem dolgozik semmit*”.

„2./ *öncsonkítás büntette miatt*”, egyik bokáját szolgálatban átlötte. Az anyagban szereplő jegyzőkönyv szerint járőrszolgálatban fekvő testhelyzetben a combján tartott fegyvere elsült, és a saját bokáját lőtte meg. Magam részéről nem merném a szándékosságot állítani. Hasonló vétlen lövés, ame-

¹⁵ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III./1 tárgykör 93. folyószám. Vádirat. 1950. július 28. Tárgy: Hernek János áv. hőr. bűnügye.”

lyekhez nem kapcsolódik öncsonkítás miatti eljárás, az évben tízes nagyságrendben fordult elő.

„3./szolgálati büntett miatt”, őrszolgálatban elaludt, ellenőrző előjáró lefegyverezte.

A vádirat készítői jól összevárták az eseményeket. Magyarázatra szorulna, hogy a második és harmadik vádpont bekövetkeztekor miért nem jártak el a határőrrel szemben.

A Felföldi 2. László elleni vádirat¹⁶

A Felföldi határőr ellen emelt vád barátjának, egy őrvezetőnek írt levél tartalmán alapszik: „*vádat emelek: a Ktbtk. 95. §. /1/ bekezdésébe ütköző szolgálati titok megsértésének büntette miatt*”. A vádirat által megnevezett bűnösséget megalapozó mondatok a levélből: „...*tudod fok. szoli.*¹⁷ *Most hozzák a tszcs felszereléseket a vetőmaggal a T-34-es Sztalinyecekkel, így állandóan szolgálatban kell lenni*”, „*Most lebukott itt egy őrmester, mert az »Amerika Hangját« hallgatta.*”

Az adatok részeket, mondatokat leszámítva a vádiratban lényegében tizenkét sor a fő rész, indoklással együtt. Egyetlen pozitívum, ebben az esetben a terhelt legalább szabadlábban van.

A Pichner János elleni vádirat¹⁸

A Pichner határőr ellen kiadott vádirat alapja szintén levél: „*vádat emelek [...] egyrendbeli hűtlenség büntette miatt melyet az által követett el, hogy*” „*A Nagyatád őrsről szüleinek küldött levélben a következőket írta:*

1./ Itt maradtam a laktanyában a tartalék században, rengeteg a szolgálat, az éjjelezések.

2./ Nagyon sok a szolgálat, nehéz a gyakorlat, sok az éjjelezés, sokszor a fáradtságtól majdnem összeesek, különben is nagyon szétszórtak bennünket.

3./ Most volt meg az elosztás, kiment mindenki a határra, egy páran nem mehettünk ki, mert politikailag nem vagyunk megbízhatók.

¹⁶ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III./1 tárgykör 80. folyószám. Vádirat. 1950. december 20. „Tárgy: Felföldi 2. László áv. örv. bűnügye.”

¹⁷ A „tudod fok. szoli.” fogalmazás azt jelenti, hogy most fokozott szolgálatot látnak el.

¹⁸ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III./1 tárgykör 80. folyószám. Vádirat. 1950. december 16. „Tárgy: Pichner János áv. hőr. bűnügye.”

4./ *Most tisztán pártemberek között vagyok itt, nincs jó helyem, két hét múlva lesznek nagy behívások és utána lesznek leszerelések az öregek részére,*

Miáltal így szolgálati viszonyánál [...] fogva tudomására jutott katonai titkot, illetéktelen személlyel közölt.”

A katona vizsgálati fogságban van. A teljes okmány az adathordozó részekkel együtt másfél oldal.

*A Kocsári Ferenc elleni vádirat*¹⁹

Levél tartalma a következő vádirat tárgya is *Kocsári Ferenc* határőrrel szemben: „*vádat emelek az 1930: III. t. c. 60.§. első bekezdés 2. pontjába ütköző hűtlenség büntette miatt, melyet azáltal követett el, hogy: „a szolgálati állásánál fogva tudomására jutott katonai titkokat illetéktelen személyekkel közölt, – azáltal, hogy szülei címére írt levélben a következőket írta meg: »nem szabad lezárt levelet írni. Ezt is lopva küldöm, hogy miért ne kérdezzék, mert katonai titok. Nagy a szállítás befelé, oszt nagyobb részt hadianyag. Majd beszélgetünk, ha haza tudok menni, ha addig nem eszi meg a fene a világot. Bizony elég rossz a hangulat, ezért is iparkodok haza,«*”.

A határőr Záhonyban teljesített szolgálatot, meglehetősen messze az „imperialistáktól” és „csatlós kutyáiktól a jugoszlávoktól”. Ennek ellenére sem lehetett biztonságban. Vizsgálati fogságba került három szó („nagyobb részt hadianyag”) jóvoltából.

Befejezés

A Magyar Nemzeti Levéltárban az 1950. évi *Bűncselekmények, szabálysértések, fegyelemsértések* három dobozának anyagai számban, esetben rendkívüli mértékben megnöttek az előző évekhez képest. Nagy valószínűséggel nem maradt fenn a teljes dokumentumállomány. Erre abból következtethetünk, hogy rendelkezésünkre állnak az év ügyeleti jelentései jó néhány olyan történettel, amelyeknek ezekben a dobozokban hiányzik a folytatásuk.

Ezt bizonyítja, hogy a határőrség-parancsnokság ügyeleti jelentései között 1950. április 26-án a következő bejegyzés található a csapaton belüli események részénél: „*Áv. hőr. halálra ítéltése. A győr-i zlj. területén a Rajka-i révka-*

¹⁹ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III./1 tárgykör 80. folyószám. Vádirat. „Tárgy: Kocsári Ferenc áv. hőr bűnügye.”

pitányság állományába tartozó Kovács 110. József av. hőr. őrv. f. hó 5-én rajparancsnokával együtt szolgálati pisztolyával átszökött Ausztriába. Nevezett a Szovjet Katonai Hatóság elfogta és f. hó 13-án visszaadták. Kovács József-et a Budapest-i Katonai Törvényszék f. hó 21-én délelőtt 10 h-kor dr. Jávör Iván elnöklete alatt megtartott statáriális tárgyaláson halálra ítélte. Nevezetten az ítéletet f. hó 21-én 13 h-kor végrehajtották.”²⁰ Az esetre vonatkozó bírósági okmányokat eddig még nem találtam meg.

A vádiratok és ítéletek között többről is megállapítható, hogy összeállításukra politikai szempontok alapján került sor. A fő vádpont tartalma az új társadalmi rend, az állam vezetésének, vezetőinek bírálata nyilvánosan vagy magánbeszélgetésben, levelezésben.

Tipikusnak látom össze nem tartozó, parancsnoki fegyelmi úton is rendezhető kérdések vádként történő megjelenítését, az események „összevárását, összegyűjtését”. Meglepő az okmányok rövidsége, adatszegénysége, kizárólag szóbeli hivatkozásokra támaszkodása.

Megállapítható, sem a sor-, sem a tiszthelyettesi és tiszti állomány nem élvezett jogbiztonságot, nem részesült semmilyen jogvédelemben.

Főleg a tisztek és tiszthelyettesek esetében részben kapcsolat lehet a büntetőeljárások és az állomány körében végrehajtott jelentős „tisztogatás” között a már említett 504 személy eltávolításakor.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Fórizs Sándor: A határőrség megalakulása, valamint tevékenysége az első években (1945-1950). *Magyar Rendészet*, 2015/6.

Fórizs Sándor: A határőrség megszervezése és működése, 1945-1956. In: **Pósán László – Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János (szerk.):** Őrzők, vigyázatok a határral! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017, 555–608. o.

Fórizs Sándor: A határőrség első féléve belügyi alárendeltségben. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécs, 2017, 233–242. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX.]

²⁰ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 36. sz. doboz I/3 tárgykör 20. folyószám. Napi jelentés. 1950. április 20.

**PHILIPP SCHNEIDER – PATONAI ZOLTÁN –
GERGELY PÉTER – FOGARASI KATALIN**

Testi sértés vagy emberölési kísérlet?

A pontatlan orvosi szakkifejezések használatának hatása
a büntetőeljárás kimenetelére

A sérüléseket ellátó orvosok gyakran nincsenek tudatában, milyen jogi következményekkel járhat, ha a dokumentáció készítésekor csak a gyakorlati szempontokat veszik figyelembe.

Jelen tanulmány célja a baleseti sebészeti ambulanciákon keletkezett látleletek büntetőjogi szempontok szerint történő vizsgálata. A látleletek egy 2012-ben publikált nyelvészeti tanulmány anyagából származnak.¹ A tanulmány a különböző lágyszervsérülésekről készült látleletek terminológiai problémáit vizsgálta, valamint e hiányosságok hatását a sérülések igazságügyi orvos szakértői megítélésére.

A sérülésekről készült látleletekben három, büntetőjogi szempontból jelentős típushibát találtunk. A dokumentációk egy része nem tartalmazta a megítélhetőség szempontjából fontos részleteket; egy másik részében a szakkifejezések következetes felcserélése történt, a leletek egy harmadik csoportjában pedig a *Kórismék* és a *Külsérelmi nyomok leírása* című részekben ugyanaz a sérülés eltérő megnevezéssel szerepelt. Mindhárom hiba jelentősen befolyásolhatja a büntetőeljárás menetét, és nehezítheti a büntetés tételének megállapítását.

Ha a látlelet nem elég részletes, és a részletek hiánya például a *vágott sérülés* kifejezés indokolatlan használatával párosul, a nyomozó hatóság a többségében könnyű testi sértésnek minősülő *metszett* sérülés eseteit is súlyos testi sértésként kell hogy kezelje.

¹ A látleletek forrása 339 igazságügyi akta: 58 a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karának Igazságügyi Orvostani Intézetéből, 60 a Debreceni Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetéből, továbbá Igazságügyi Szakértői és Kutatóintézetekből (Szekszárd 57, Győr 62, Kaposvár 51, Veszprém 51), az 1995 és 2011 közötti időszakból származott. Mindegyik akta idézte a lágyszervsérülésekkel kapcsán készült szakorvosi látleletet.

Összegzésként megállapítható, hogy mindhárom dokumentációs hibatípus következménye lehet a bűncselekmény téves besorolása, ami akár több év különbséget is jelenthet a büntetési tétel megállapításakor.

Számos közlemény vizsgálta a hiányos dokumentáció esetleges következményeit a testi sértés vagy az emberölési kísérlet eseteiben.² Magyarországon az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 16-os számú módszertani levelében³ foglaltak szerint – a nyomozó hatóság megkeresésére – a sérülések ellátása során készített orvosi dokumentáció alapján az *Orvosi látlelet és vélemény* című számozott formanyomtatványt⁴ kell kiállítani. Ez tartalmazza a kitöltő orvos vagy orvosok által megválaszolandó releváns kérdéseket. A módszertani levél felsorolja a legfontosabb irányelveket, amelyeket a seb vagy sebek leírása és a látlelet kitöltése során általánosságban figyelembe kell venni. A látleletben az általános állapotra, a sérülés körülményeire, a sérült tudatállapotára, az alkoholfogyasztásra és az alkoholos befolyásoltságra vonatkozó információn túl a *Külsérelmi nyomok* részben részletesen kell nyilatkozni a sérülésről vagy sérülésekről, míg a diagnózisok felsorolására a *Kórismék* részben kerül sor. A *Külsérelmi nyomok* részben minden látható sérülést részletesen, leíró jelleggel, magyar nyelven kell rögzíteni. A sérülés vagy sérülések leírásánál jól azonosíthatóan, rekonstruálhatóan és részletesen dokumentálni kell az egyes sérülések jellemzőit: a hosszra, szélességre, valamint a pontos elhelyezkedésre vonatkozó adatokat. E jellemzőket folytonosságmegszakadás esetében a sebjellemzőkkel kell kiegészíteni. Vizsgálandók és leírandók a sebfalak, a sebzugok, a sebszélek, a seb környezete és a seb alapja. Amennyiben a sérülés anyagihiánnyal jár, vagy a sebben szennyeződés található, erről szintén nyilatkozni kell az ellátási lapon és később a látlelet-

2 Lásd Szabó Árpád: Látlelet a látleletről. *Házi Jogorvos*, 2008/4., 13–18. o.; Fogarasi, Katalin: Terminological Problems and Information Missing in Descriptions of Injuries in the Hungarian Forensic Medical Discourse. *Acta Medica Marisiensis*, 57/2011., pp. 183–185.; Marcel Verhoff – Matthias Kettner – Lászik, András – Frank Ramsthaler: Digitale Fotodokumentation im Rahmen der klinischen Erstversorgung: Forensisch relevante Verletzungsbefunde. *Deutsches Ärzteblatt International*, Heft 39, 2012, S. 638–642. <https://www.aerzteblatt.de/archiv/130982/Digitale-Fotodokumentation-im-Rahmen-der-klinischen-Erstversorgung-Forensisch-relevante-Verletzungsbefunde?> ; Philipp Schneider – Fogarasi, Katalin – Thomas Riepert: Gefährliche Körperverletzung oder versuchter Totschlag? Die Konsequenzen nicht eindeutig dokumentierter Erstversorgung für die Strafbarkeit des Täters. In: Thomas Riepert (Hrsg.): *Klinische Rechtsmedizin. Festschrift für Prof. Dr. Dr. Reinhard Urban*. Schmidt-Römhild Verlag, Lübeck, 2014, S. 265–272.

3 Utolsó hatályos: Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 16-os számú módszertani levele az 1997-es Egészségügyi Törvényhez.

4 A háziorvosi, házi gyermekorvosi és fogorvosi tevékenységről szóló 4/2000. (II. 25.) EüM rendelet 1. sz. melléklete: A háziorvosi tevékenység ellátásához használatos nyomtatványok; 1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól.

ben is. A *Kóriszmék* című rész – a korábban részletesen leírt sérülések összefoglalásaként – magyarul és latinul tartalmazza a diagnózisokat.

Egy 2012-ben megjelent magyar–német–osztrák összehasonlító alkalmazott nyelvészeti tanulmány⁵ rámutatott, hogy lágyrészsérülések esetén – a látlelet készítésére vonatkozó részletes irányelvek ellenére – gyakran hiányos az orvosi dokumentáció. A büntetőeljárás során azonban a lágyrészsérülések megítélése leggyakrabban csupán az ellátó orvos dokumentációja alapján kiadott látlelet figyelembevételével történik. Az ellátás során készült dokumentáció hiányossága a későbbi látleletben is fellelhető lesz, ami óhatatlanul kedvezőtlenül befolyásolja a sérülés jogi megítélését. Jelen tanulmány célja a gyakorló orvosok által készített dokumentáció hiányosságainak felderítése, a hiányból eredő hibák esetleges következményeinek ismertetése, valamint a hibák elkerülésére vonatkozó javaslatok megfogalmazása.

Lágyrészsérülések hiányos látleleti dokumentációja

Az orvosi dokumentáció jelentősége elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a sérülésekre jellemző elváltozások az ellátás és a gyógyulás következtében eltűnnek, így a későbbi vizsgálat során a sérülés jellegével és mértékével kapcsolatosan már nem vagy csak korlátozottan szerezhető információ. A bíróság és/vagy – kirendelés esetén – az igazságügyi orvos szakértő utólag csupán az ellátó orvosok által rögzített iratanyagra hagyatkozhat.⁶ A látleletek a büntetőeljárásban bizonyító erővel bírnak.

A különböző sérülések hiányos vagy félreérthető rögzítése jelentősen hátráltatja a nyomozó hatóságok munkáját, valamint nehezíti a bizonyítási eljárást. A sérülésekre vonatkozó igazságügyi orvos szakértői vélemények általában az orvosi dokumentáció és az abból készült látleletek utólag történő vizsgálata alapján keletkeznek. A nemzetközi szakirodalom javaslata szerint minden – ellátást nem igénylő, de – sérüléssel összefüggő tünetet (például a nyomásérzékenységet, amely sérülésnek nem minősül, de erőbehatásra utalhat) a látleletben rögzíteni kell. Továbbá azt is javasolja a szakirodalom, hogy

⁵ Fogarasi, Katalin: Limited Forensic Assessability of Soft Tissue Injuries: Contrastive Terminological Analyses of Hungarian, Austrian and German Medical Diagnostic Reports. PhD Dissertation. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012

⁶ Németország nagyvárosaiban működik az úgynevezett Forensische Ambulanz intézménye, amely lehetővé teszi a sértett azonnali, igazságügyi orvos szakértő általi vizsgálatát, valamint a sérülések igazságügyi orvos szakértő általi dokumentációját.

az ellátó orvosok fotódokumentációt⁷ és a sérülések elhelyezkedését rögzítő testsémát⁸ is mellékeljenek a látteletekhez. A fotódokumentáció önmagában nem elegendő, hiszen az értékelhető minőségű fotók készítése a technikai feltételek hiánya, és az ellátás sürgőssége miatt nem vagy csak nehezen kivitelezhető. A fényképek – akár készítésük idején, akár később – manipulálhatók, ezért értékelésük – mind igazságügyi orvos szakértői, mind jogi szempontból – csak kellő körültekintéssel történhet. Az ellátó orvos feladata: törekedni a lágyrészsérülések lehető legpontosabb és legrészletesebb leírására.

A gyakorló orvosok számára – különösen a súlyos sérülések esetén – elsődleges a sérült mentése és az állapotának a stabilizálása. A hétköznapi stressz-szituációiban az orvosoknak (idő és esetleg megfelelő számú, képzettségű személyzet hiányában) sokszor egyszerre több sürgős esetet is el kell látniuk. Ilyenkor természetesen külön teher számukra az olyan részletes dokumentáció készítése, amelynek alapján a későbbiekben az igazságügyi orvos szakértői szempontoknak is megfelelő láttelelet adható. Az általunk hivatkozott, 2012-ben publikált, a látteletek igazságügyi orvos szakértői megítélhetőségét elemző nyelvészeti tanulmány megállapítása szerint az igazságügyi orvos szakértői vélemények 14 százalékában – a látteletek hiányossága és/vagy a pontatlan, ellentmondó szakkifejezések használata miatt – a sérülések nem vagy csak korlátozottan voltak megítélhetők.⁹ 2012 óta nem történt meg a sérülésekre vonatkozó terminológia egységesítése, ezért a nyelvészeti tanulmányban említett terminológiai és dokumentációs hibák a jelenleg is aktuális szaknyelvhasználatot tükrözik.¹⁰

A jelen tanulmányunkban elemzett példák azokat a típushibákat mutatják be, amelyek jelentős büntetőjogi következményeket vonhatnak maguk után.

Az *első példánk* a Debreceni Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetének anyagából származik. A láttelelet *Külsérelmi nyomok* részében a „*Jobb lábszáron felületés horzsolás, bevérzés. A bal lágyékhajlatban kis duzzanat*” szerepelt. A *Kórismék* részben csak magyar nyelven „*A külső nemi szervek zúzódása. A lábszár zúzódása*” diagnózisokat találtuk. A láttelelet alapján készült igazságügyi orvos szakértői véleményben a sérülésre vonatkozóan a „*[...] Jobb lábszár felületesként jellemzett, pontosan le nem*

7 Marcel Verhoff – Matthias Kettner – Lászik, András – Frank Ramsthaler: i. m. 638–642. o.

8 Peter Betz – Wolfgang Eisenmenger: Zur Dokumentation von Verletzungen. Der Unfallchirurg. Springer Verlag, Berlin–Heidelberg–New York, 1993, p. 494.

9 Fogarasi, Katalin: i. m. 33. o.

10 Vö. Fogarasi Katalin Anatómiai terminusok használatának problémái látteleleti sérülésleírásokban. In: Reményi Andrea Ágnes – Sárdi Csilla – Tóth Zsuzsa (szerk.): Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2016, 322–332. o.

írt kiterjedésű és számú horzsolásos sérülését, valamint a bal lágyékhajlata duzzanatként jellemzett sérülését szenvedte el” összefoglalás szerepelt.

Ebben az esetben az orvosi dokumentum nem tartalmaz adatokat a sérülések számára és jellemzőire (méret, pontos elhelyezkedés stb.) vonatkozóan.

A *második példánk* a Pécsi Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetének anyagából származik. A látletet *Külsérelmi nyomok* részében a „*Közepesen táplált középkorú férfi. Kültakaró közepesen vértelt, száraz. Mellkas ép. Szív ritmusos, P(pulzus): 82/perc, RR (vérnyomás): 130/80 Hgmm. Tüdő szabályos, 16/perc (légzési frekvencia). Has puha. Térben, időben tájékozott*” szerepelt. A *Kórismék* részben latin és magyar nyelven a „*Haematoma faciei – Az arc vérömlenye*” diagnózist találtuk. A látlet alapján készült igazságügyi orvos szakértői véleményben a sérülésre vonatkozóan az „*[...] arcán közelebbről meg nem határozott vérömlenyt írtak le*” összegzés szerepelt.

Ebben az esetben a külsérelmi nyomok rész nem tartalmaz leírást az arcon található sérülésről, míg a *Kórismék* részben az arc vérömlenye diagnózis olvasható.

A különböző helyen előforduló vérömlenyek esetében a vérömleny kiterjedése mellett a színére vonatkozó pontos adatok rögzítése is rendkívüli fontossággal bír, hiszen utólag az igazságügyi orvos szakértő ez alapján az információ alapján tudja megbecsülni a sérülés keletkezésének időpontját. Ennek hiányában nem tud nyilatkozni arra vonatkozóan, hogy a vérömleny a tanúvallomásokban fellelhető időpontban, vagy egy korábbi sérülés következményeként, az elkövetés időpontja előtt keletkezhetett-e.

A *harmadik példánk* a Debreceni Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetének anyagából származik. A látletet *Külsérelmi nyomok* részében a „*Fejtetőn elágazó, felületes, roncsolt szélű sebzés, ill. a homlokon 0.5 cm-es metszett seb*” szerepelt. A *Kórismék* részben latin és magyar nyelven „*A fej egyéb részének felületes sebe – Contusio capitis*” diagnózist találtuk. A látlet alapján készült igazságügyi orvos szakértői vélemény a sérülésre vonatkozóan a „*[...] A fejtető-terület felületes, roncsolt sebzését, valamint a homlok-terület zúzott sebzését szenvedte el. Az orvosi dokumentum a külsérelmi nyomok fejezetben a homlok területében metszett sebet ír le, de ilyen fajta sérülésre utaló előzményi adat nem szerepel*” leírást tartalmazta.

A diagnózisként rögzített sérüléstípus nem igazolható tehát, ha az orvosi dokumentáció külsérelmi nyomokra vonatkozó része hiányos.

A magyar látletelek statisztikai feldolgozása során több esetben az ellátás időpontjára, az alkoholos befolyásoltságra és/vagy alkoholfogyasztásra vonatkozó adatok is hiányoztak. Az összes vizsgált látletet csupán 32,2 száza-

léka tartalmazta az ellátás pontos idejét (év, hónap, nap, óra, perc). Továbbá a vizsgált *látletek 59 százalékában hiányzott az alkoholos befolyásoltságra és/vagy alkoholfogyasztásra vonatkozó adat.*¹¹

A hiányos orvosi dokumentáció jogi következményei

Az orvosok sok esetben nem veszik figyelembe, hogy a bűncselekmény bizonyíthatósága kétséges, ha az igazságügyi orvos szakértő a sérülésre vonatkozó kérdéseket a hiányos orvosi dokumentáció miatt nem tudja megválaszolni. A németországi és ausztriai gyakorlattal ellentétben¹² Magyarországon csak igen ritkán kerül sor a sérültnek közvetlenül az ellátás utáni igazságügyi orvos szakértő általi vizsgálatára. A sérülést vagy sérüléseket ellátó orvos a nyomozó hatóság megbízásából az ellátási lap alapján állítja ki a látletet. A sértett közvetlenül a sérülés után, az ellátás során magánúton is kérheti a látlet kiállítását, amit az ellátó orvos a kiállítás költségének¹³ befizetése után – legfeljebb harminc napon belül – köteles teljesíteni.¹⁴ A gyakorlatban a házi-orvos – számlaképesség esetén – dönthet úgy, hogy a látlet kiállítási költségét kifizető sérült részére rögtön az ellátás után kiállítja a látletet. Az ellátó orvosnak nincs azonnali látlet-kiállításra vonatkozó jogszabályi kötelezettsége.

Sajnálatos napi gyakorlat, hogy a nyomozó hatóság csupán a látletre alapozva folytatja le az eljárást, és vádemelési javaslat is ezen alapul, amit az ügyészség számos esetben elfogad. Sok esetben az igazságügyi orvos szakértő bevonása csak a bírósági szakban, a sérülés után hónapokkal, esetleg évekkel később történik, vagyis a lágyrészek gyógyulása és a sérülés elszenvedése óta eltelt idő miatt az igazságügyi orvos szakértő már csak az esetleges maradványtüneteket, hegeket tudja vizsgálni. E vizsgálat a sérülés vagy sérülések keletkezésére vonatkozóan azonban nem informatív, így a szakértői vélemény elkészítésének alapját kizárólag az ellátó orvos dokumentációja képezheti. Az igazságügyi szakértői véleménynek a sérülés keletkezési módjára

¹¹ Fogarasi, Katalin: i. m. 32. o.

¹² Uo. 10. o.

¹³ A térítési díj ellenében igénybe vehető egyes egészségügyi szolgáltatások térítési díjáról szóló 284/1997. (XII. 23.) kormányrendelet.

¹⁴ Egyes források legfeljebb harminc napban jelölik meg a látlet kiállításának idejét, ez közvetve a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben a magánindítvány előterjesztésének egy hónapban meghatározott határidejéből származtatható.

utaló megállapításai három csoportba sorolhatók: *biztos* (bizonyos – vagy bizonyosan kizárt – keletkezési mód), *valószínűségi* (ezen belül: a sérülés kialakulása lehetséges/valószínű a bizonyossággal határos valószínűségű a megadott peremfeltételek alapján) és *nem kizárható*.¹⁵ A bíróságnak az ítélet meghozatalakor a bizonyítékok ismeretében nem maradhat kétsége a gyanúsított bűnössége iránt. Ha a bűncselekmény elkövetése „lehetséges”, „valószínűsíthető” vagy „nem kizárható”, akkor ezek – a büntetőjog alapján – nem elegendők a bűnösség és a bűncselekmény tényének megállapításához.

Hiányos dokumentáció esetén a bíróságon sem a látlelet, sem pedig az igazságügyi orvos szakértő tanúnak a sérüléssel kapcsolatos tények helyett esetleg a gyakorlatára támaszkodó vélekedése nem használható fel bizonyítékként. Ezekben az esetekben a bíróság – egyéb bizonyíték hiányában – kénytelen a vádlottat *in dubio pro reo* felmenteni.

Az orvosi dokumentációban és a dokumentáció alapján készült látleletekben található hibák hatással lehetnek a büntetőeljárásra, és téves büntetőjogi minősítés megállapításához vezethetnek. A magyarországi hatályos büntetőjog az elszenvedett sérülés – nyolc napon belüli vagy túli gyógytartama – alapján megkülönbözteti a könnyű [Btk. 164. § (2) bek.] és a súlyos testi sértést [Btk. 164. § (3) bek.]. A pontosan vezetett orvosi dokumentáció rendkívüli jelentőséggel bír olyan esetekben, amikor több – egyenként könnyű testi sértésként véleményezhető – sérülés összességében súlyos testi sértésnek felel meg.¹⁶ A *különös kegyetlenséggel elkövetett* súlyos testi sértés [Btk. 164. § (6) e) pont] minősítése esetében a nyomozás lefolytatásánál, a vádemelésnél és az ítélethozatalnál a sértett összes sérülését figyelembe kell venni. A sérülések részletes dokumentálása fontos lehet továbbá a büntetési tétel megállapításában. A büntetési tétel felső határa a könnyű testi sértés eseteiben két évig terjedő szabadságvesztés [Btk. 164. § (2) bek.], míg a súlyos testi sértés eseteiben akár három évig terjedő szabadságvesztés [Btk. 164. § (3) bek.] is lehet. A bíróság a büntetés kiszabásánál a bűncselekményt, az elkövetés módját és intenzitását, valamint a cselekmény által okozott sérülések súlyosságát veszi figyelembe. Nyilvánvaló, hogy a bíróság kisebb számú sérülés esetében a büntetési tétel alsó, míg több sérülés esetén a büntetési tétel felső határának kiszabása mellett dönthet. Ebből a szempontból lényeges, hogy az ellátást végző orvos az összes sérülés dokumentációját elvégezze.

¹⁵ Fogarasi Katalin – Philipp Schneider – Bajnóczky István: Helyes szakkifejezéseket tartalmazó látleletek jelentősége a büntetőeljárásban. Magyar Orvosi Nyelv, 2014/2., 80. o.

¹⁶ Vö. Karsai Krisztina: Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvényhez. Complex Kiadó, Budapest, 2013, 232. és köv. o.

A láttelel bizonyíthatja a bűncselekmény tényét, hatással lehet a bűncselekménnyel arányos büntetési tétel és büntetési nem (pénzbüntetés vagy szabadságvesztés) megválasztására. Továbbá a részletes dokumentáció ismeretében mérlegelheti a bíróság a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztését.

A sérüléstípusok következetes felcserélése hiányos sérülésleírás mellett

A későbbi időpontban lefolytatott bizonyítási eljárás során problémát jelenthet a sebjellemzők (sebzugok, sebfalak, sebszélek, sebalap, sebkörnyezet) hiányos dokumentációja és egyidejűleg a sérülés típusának helytelen megnevezése. A magyar láttelelekben típushiba a *vágott és metszett sérülés* szakki-fejezések felcserélése, míg a németországi láttelelekben a szúrt (*Stich*) és metszett (*Schnitt*) sérülések terminusait használták következetesen egymást helyettesítve.¹⁷ A *metszett sérülés* kifejezés helyett az élhatásra keletkezett sérülésekről készült magyar láttelelek harminc százalékában írtak következetesen *vágott sérülést*.¹⁸ A hétköznapi szóhasználatban a *vágás* (*vágott sérülés*) kifejezés felszínes sérülést sugall ugyan, de az igazságügyi orvostanban a *vágott sérülés* az éllel bíró eszköz használatának módja (sújtás), nagy tömege vagy jelentős mozgási energiája, így az érvényesülő erőbehatás jelentős volta miatt – az érintett testtájéktól függően – többségében igen súlyos, akár életveszélyes sérülést is jelenthet.¹⁹

A *negyedik példánk* a Debreceni Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetének anyagából származik. A láttelel a *Külsérelmi nyomok* részében a „*Jobb alkar proximalis harmadában radiodorsalisan kb. csecsemőtenyérynnyi suffusio, nyomásérzékenység, fájdalom. Jobb csukló foveolaradialis felett kb. 4 cm-es haránt irányú, éles szélű, falú folytonosság-megszakítás*” szerepelt. A *Kórismék* részben latin és magyar nyelven a „*Vuln. caes.*²⁰ *reg. carpi. l.d. – Jobb csuklótájék vágott sebe*” diagnózist találtuk. A láttelel alapján készült igazságügyi orvos szakértői vélemény azonban a sé-

¹⁷ A *Stich* és *Schnitt* német kifejezések felcseréléséből eredő jogi következményekről lásd Philipp Schneider – Fogarasi, Katalin – Thomas Riepert: i. m. 265–272. o.; Philipp Schneider: Die klinisch-medizinische Dokumentation von vorsätzlichen Körperverletzungsdelikten durch stumpfe und scharfe Gewalt im Strafverfahren und die Folgen unzureichender Beschreibung und unpräziser Terminologie. PhD Dissertation. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2017, S. 179. ff.

¹⁸ Fogarasi, Katalin: i. m. 87. o.

¹⁹ Sótonyi Péter (szerk.): Igazságügyi orvostan. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2011, 132. o.

²⁰ Vuln.caes. = vulnus caesum (vágott sérülés).

rülésre vonatkozóan a „[...] *A jobb alkar felső harmadának orsócsont és kézháti oldalán a bőr zúzódását és bőralatti bevérzését, a jobb csukló területének metszett sebzését szenvedte el*” leírást tartalmazta.

Az igazságügyi orvos szakértő a vélemény elkészítésénél nem csak a látlelet *Kórismék* részében található diagnózist veszi figyelembe. Ellentmondásos esetekben – a példánkban bemutatott módon – az orvos szakértő a külsérelmi nyomok részben található sebjellemzők alapján véleményezi a sérülést.

Az *ötödik példánk* a Debreceni Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetének anyagából származik. A látlelet *Külsérelmi nyomok* részében a „*A bal hüvelykujj alapperc med. oldalán 2 cm-es éles szélű, falú metszett seb*” szerepelt. A *Kórismék* részben latin és magyar nyelven a „*Vuln. caes. pollicis. l.s. – A balkéz I. ujj vágott sebe*” diagnózist találtuk. A látlelet alapján készült igazságügyi orvos szakértői vélemény pedig a sérülésre vonatkozóan a „[...] *a bal hüvelykujj metszett sebzését szenvedte el*” leírást tartalmazta.

E példánkban a *Külsérelmi nyomok* részben a hiányos sebjellemzők mellett egy diagnózis („metszett seb”) leírására került sor, ami ellentmond a *Kórisme* részben található latin és magyar diagnózisnak. Az igazságügyi orvos szakértő a véleménye készítésénél – a sebjellemzőkre tekintettel – a külsérelmi nyomoknál található leírást vette figyelembe.

A köznapi magyar nyelvhasználat a *vágás* kifejezést használja az élelmszerek darabolására, vagy a különböző testtájak sérüléseire (például *ujj elvágása*). Az igazságügyi orvostanban azonban, amennyiben az éllel bíró eszköz élével párhuzamosan elmozdulva hatol a szövetek közé, *metszett sérülésről (vulnus scissum)* beszélünk. Ezekben az esetekben a sérülést létrehozó erő felbontható egy a sérült testfelszínnel közel párhuzamos, nagyobb és egy a test belseje felé mutató, kisebb erőhatásra, amelyek együttesen hozzák létre a sérülést. Metszett sérülést okozhat például a borotva, a kés, az üveg vagy a vékony fémlap széle.²¹ Ezen ismeretek birtokában a hétköznapi nyelvhasználatban előforduló *vágás* kifejezés, a keletkezési mechanizmust tekintve *metszésnek, metszett sérülésnek* felel meg. A *metszés* szót a mai nyelvhasználatban a manuális orvosi szakirányokban dolgozók is csak bizonyos beavatkozások megnevezésénél alkalmazzák (például *császármetszés*). Egyéb esetekben a hétköznapi nyelvhasználatához hasonlóan szintén a *vágás* kifejezést

²¹ Fogarasi Katalin – Philipp Schneider – Bajnóczky István: i. m. 81. o.; Buris László: Az igazságügyi orvostan kézikönyve. Medicina Kiadó, Budapest, 1991, 64. o.; Sótónyi Péter (szerk.): i. m. 123. o.

használják (például a műtét kezdetére vonatkozóan – „*megvágtuk*, tudunk *vágni*” stb.). A köznapis orvosi nyelvben használt *vágás*, *megvágtuk*, *vágni* stb. kifejezések azonban helytelenek, mert a *vágás* terminus egy nagy tömegű, éllel bíró eszközzel (például baltával) okozott sérülést feltételez. A *vágott* sérülések általában súlyosabb sérülést jelentenek a *metszett* sérüléseknél.

Az igazságügyi orvostan a *vágott sérülést* (*vulnus caesum*) abban az esetben használja, ha az éllel bíró eszköz élére *merőlegesen* elmozdulva hatol a szövetek közé és hozza létre a sérülést. Vágott sérülést okozhat például balta, kard, fokos. Az ilyen módon létrejött sérülés a sújtó erő nagysága miatt járhat csontsérüléssel is. A vágott sérülés sebszélein – ellentétben a *metszett* sérüléseknél észleltekkel – zúzódások vagy horzsolások is megfigyelhetők.²² A *vágott* sérülés sebjellemzői az eszköz élének élszögétől és az erőbehatás nagyságától, irányától függenek. A „tompább élű” eszközök által okozott vágott sérülések sebszélei horzsoltak, zúzottak. A nagyobb tömegű eszköz kisebb sújtó erő mellett is okozhat mélyre (akár csontig) hatoló sérülést. A bűncselekmény minősítéséhez figyelembe kell venni a sérülést létrehozó eszköz életveszélyes sérülés okozására vagy emberi élet kioltására alkalmas voltát is, amiről szintén az igazságügyi orvos szakértő szokott (bűnjelvizsgálat után) nyilatkozni. Az előbbieken alapján leszögezhető, hogy a *vágott sérülés* kifejezés indokolatlan használata rendkívül jelentős félreértésekhez vezethet. Felvetődik tehát a kérdés, hogy az igazságügyi orvostan miért használja a *vágott sérülés* kifejezést az orvosi szaknyelven belül a hétköznapi orvosi nyelvhasználatától is különböző értelemben. Ha visszatekintünk a *vágás* szó nyelvtörténeti múltjára, megállapítható, hogy az ige finnugor eredetű ősi magyar szó, eredeti jelentése *üt, ver, állatot levág*.²³ Ezt a jelentését még őrzi a mai nyelvünk néhány állandósult szókapcsolata, mint például a *földhöz vág, pofon vág, fát vág* stb. E kifejezések mindegyike egy nagy tömegű tárgy vagy testrésznél nagy mozgási energiával történő elmozdítását, ütését implikálja. A *vág* ige jelentésköre azonban a későbbiekben kibővült a *metszeni, metélni*²⁴ igék jelentésével, majd az eredeti értelme háttérbe szorult. Ennek nyomán a *metszés* szó csak a szaknyelvek szóhasználatában maradt fenn (botanika, sebészet stb.), míg a *vágás* mind a köznyelv, mind a hétköznapi orvosi nyelvhasználat részese lett, *metszés* értelemben. *Vágott* sérülés létrehozására alkalmas eszközzel (például balta, fokos, kard stb.) is okozható *metszett* sérülés,

²² Buris László: i. m. 75. o.; Sótonyi Péter (szerk.): i. m. 132. o.

²³ Zaicz Gábor (szerk.): Etimológiai szótár. Tinta Kiadó, Budapest, 2006

²⁴ Bárczi Géza – Országh László (szerk.): A magyar nyelv értelmező szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016

ha az eszköz a testfelszínen az élével *párhuzamosan* mozdul el, és a test belseje felé irányuló erőkomponens viszonylag csekély. Így tehát pusztán az elkövetés eszközének vagy eszközeinek ismerete alapján nem lehet a sérülés típusáról nyilatkozni. A sérüléstípusok elkülönítésében a sérülést okozó eszköz éléhez viszonyított elmozdulási irányának ismerete segít.

Az orvosi dokumentációban található terminológiai hibák nincsenek hatással a sérült ellátására, mindamellett az igazságügyi orvos szakértőnek a dokumentáció alapján véleményeznie kell, hogy a sérülés egy bizonyos eszközzel történő „hadonászás” (védekezés, véletlen folytán), vagy szándékos támadás következtében keletkezhetett. Mivel a felek gyakran önvédelmre hivatkoznak, ezért a láttelel hiányosságainak egyik következménye lehet a büntetőeljárás során a sértett és a vádlott személyének vagy az elkövetési szándéknak a téves meghatározása.²⁵

A szándékos és gondatlan elkövetői magatartás megkülönböztetéséhez a bíróságnak tudnia kell, hogy a tettes a sérüléseket szándékosan vagy véletlenül okozhatta. Amennyiben az igazságügyi orvos szakértő a szándékosság kérdésében nem tud egyértelmű véleményt adni, akkor a bíróság bizonyítottság hiányában csak a gondatlan elkövetői magatartásból indulhat ki. Gondatlanság esetében a büntetési tétel enyhébb.

A *vágott* sérülések keletkezési mechanizmusára vonatkozóan a szakirodalomban nem található egységes leírás. Német nyelvterületen a *vágott* sérülés (*Hiebverletzung*) meghatározásánál a következő két kritériumot veszik figyelembe: az egyik a legalább egy éles széllel bíró tárgy (például fejsze, balta, kard, propeller, hajócsavar) súlya; a másik a sújtó erő (*Hieb* = csapás, sújtás) nagysága.²⁶ A definíció a sérülés létrejöttében a nagy sújtó erő szerepét emeli ki. A gyakorlatban a német és osztrák nyelvterületen igen ritkán használják a *vágott* sérülés diagnózisát. Az idézett nyelvészeti vizsgálat sem talált a német és osztrák látteleteken *vágott* sérülés (*Hiebverletzung*) diagnózist.²⁷ A német nyelvben – a hétköznapi nyelvhasználatot is beleértve – a *vágott* sérülést egy külön kifejezés (*Hieb*) és az előbbi definíció írja le. Tehát ebben az esetben a „*vágóeszközzel*” (*Hiebwaaffe*) pusztán hadonászás során létrejött sérülés esetén nem beszélhetünk *vágott* sérülésről (*Hiebverletzung*).

25 Fogarasi Katalin – Philipp Schneider – Bajnóczky István: i. m. 81. o.

26 Burkhard Madea: Praxis Rechtsmedizin. Springer Verlag, Berlin–Heidelberg–New York, 2007, S. 125.; Bernd Brinkmann – Burkhard Madea: Handbuch gerichtliche Medizin. Volume I. Springer Verlag, Berlin–Heidelberg, 2004, S. 815.; Wolfgang Maresch – Wolfgang Spann: Angewandte Gerichtsmedizin. Urban & Schwarzenberg, Wien–München–Baltimore, 1987, S. 47.; Randolph Penning: Rechtsmedizin systematisch. UNI-MED Verlag, Bremen–London–Boston, 2006, S. 88.

27 Fogarasi, Katalin: i. m. 88. o.

Magyarországon ezzel szemben a vágott sérülés definíciója – az erőbehatás nagysága helyett – az eszköz *elmozdulásának irányára helyezi a hangsúlyt*. A meghatározáshoz fontos, hogy az éllel bíró eszköz az éléhez – korábbi leírásokban a testfelszínhez²⁸ – képest milyen irányban („párhuzamosan” vagy „merőlegesen”) elmozdulva hatol a szövetek közé.²⁹ A vizsgált magyar láttelek nagy százalékában található hibás kórismék valószínűleg a gyakorló orvosok számára kevésbé érzékelhető finom különbségekre vezethetők vissza. További nehézség és nyelvi problémák forrása lehet, hogy Magyarországon a láttelek kórisméjét latinul is meg kell adni. A vizsgált látteleteken a latin szakkifejezés jelentése számos esetben nem egyezik meg a magyar diagnóziséval.³⁰

A *hatodik példánk* a Kaposvári Igazságügyi Szakértői- és Kutatóintézet anyagából származik. A láttelekben a *Külsérelmi nyomok* részben a „*A koponyán kp. vonalban occipitalisan 5 cm-es vágott sebzés*” szerepelt. A *Kórismék* részben latin és magyar nyelven a „*Vulnus scissum³¹ reg. occipit. – A tarkótáj vágott sebé*” diagnózist találtuk. A láttelek alapján készült igazságügyi orvos szakértői véleményben a sérülésre vonatkozóan a „[...] *a hajás fejbőr 50 mm-es hosszúságú vágott sebzését (vulnus caesum capitis) szenvedte el*” leírás volt.

Ebben az esetben a sérülés leírásában a seb mérete mellett a „*vágott seb*” diagnózist rögzítették. A *Kórismék* rész latin diagnózisában *metszett (scissum)*, magyar megfelelőjeként pedig *vágott sérülés* szerepel.

Az igazságügyi orvos szakértő félreérthető terminológiahasználata esetén, a sebjellemzők dokumentációja hiányában az orvosi dokumentumban leírt sérülésről vagy sérülésekről csupán *valószínűségi véleményt* adhat. A bíróság az orvos szakértői véleménynek megfelelően veszi figyelembe a nem egyértelmű látteleket. Ha a sebjellemzőket kellő részletességgel dokumentálják, azok alapján az igazságügyi orvos szakértő a sérülés típusára vonatkozó hibás terminológia használata esetén is tud nyilatkozni a keletkezési mechanizmusról és a kórisméről a büntetőeljárás során. Az idézett nyelvészeti tanulmány eredményeiből kiemelendő, hogy *vágott sérülések* esetében a sebzugokat egyszer

28 Somogyi Endre: Az igazságügyi orvostan alapjai. Medicina Kiadó, Budapest, 1977. A metszett sérüléseknél a test felszínhez, míg vágott sérüléseknél az eszköz éléhez viszonyítja az elmozdulást. Uo. 150., 155. o.; Kenyeres Balázs: Törvényszéki orvostan. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1910. A metszett sérülésnél a testfelszínhez viszonyítja az elmozdulást, a vágott sérülésnél az elmozdulás irányát nem említi, ellenben az erőbehatásra vonatkozóan részletesen ír.

29 Sótonyi említi a sújtó erőt, és hogy az eszköz többnyire nagy tömegű. Sótonyi Péter (szerk.): i. m. 132. o.

30 Ugyanazon sérülés magyar és latin megnevezése egy látteleken belül csupán az esetek huszonkilenc százalékában egyezett a vizsgált láttelekekben. Vö. Fogarasi, Katalin: i. m. 36. o.

31 Vulnus scissum = metszett sérülés.

sem, a sebszéleket egy esetben, a sérülés mélységét pedig kilenc vizsgált esetben kettőben írták le. *Metszett sérülések* esetében a sebzugokra és a sebszélekre vonatkozó adatot egyszer sem, a sérülések mélységét kilenc vizsgált esetben csupán két esetben jegyezték fel.³²

Az említett terminológiai és dokumentációs hibák elsődleges forrása valószínűleg az egészségügyi dolgozók munkakörülményeiben (túlterheltség, kellően képzett személyzet hiánya stb.) keresendő. A dokumentációs hibák azonban jelentős polgári jogi és büntetőjogi következményeket vonhatnak maguk után.

A sérüléstípusok ellentmondásos megnevezésének jogi következményei

A büntetési tétel megállapítása szempontjából rendkívüli jelentőséggel bír, hogy *vágott* vagy *metszett* sérülés kapcsán történik az ítélethozatal. Különösen abban az esetben, amikor a bíróságnak az elkövető emberölési szándékát illetően kell mérlegelnie. A sértett halála esetén igazságügyi boncolás történik: a boncolás során észlelték és az elkövetés eszközének vagy eszközeinek vizsgálata alapján az igazságügyi orvos szakértő általában bizonyosan vagy *bizonyossággal határos valószínűséggel* tudja megadni az eszköz, a sérülés és a sérülési mechanizmus összefüggéseit. Ha azonban a sértett halála nem következik be, a bíróságnak a sérülést ellátó orvos dokumentációja és az abból levonható igazságügyi szakértői következtetések alapján kell megállapítania, hogy a vádlott szándéka emberölés vagy „csupán” súlyos testi sértés okozása volt. A súlyos testi sértés eseteinek egy részében a vádemelés emberölési kísérlet miatt történik.

Az életveszélyt okozó testi sértések esetében az emberölésre irányuló szándékot a gyakorlatban nehéz bizonyítani.³³ Az emberölési szándék (Btk. 160. §) feltételezéséhez elegendő, ha a tettes tudatában van annak a lehetőségnek, hogy az áldozat halála bekövetkezhet, és abba belenyugszik (ügynevezett eshetőleges szándék).³⁴ A tettesnek tehát tudatában kell lennie, hogy a cselek-

³² Fogarasi, Katalin: i. m. 62–65. o.

³³ Az eshetőleges szándék (*dolus eventualis*) és a tudatos gondatlanság (*luxura*) elkülönítéséhez vö. Kónya István: Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013, 56. o.

³⁴ A *dolus eventualis* kérdéséhez lásd Belovics Ervin – Busch Béla – Molnár Gábor: Büntetőjog II. Különös rész. HVG-ORAC, Budapest, 2013, 82. és köv. o.

ménye milyen következményekkel járhat, és mögöttes célja eléréséhez ebbe bele is kell nyugodnia.³⁵ Az ember életének kioltásával szemben magas pszichoszociális gátlási küszöb feltételezhető, és a kiszabható büntetési tétel – a legalább öt évig terjedő szabadságvesztés – is elrettentő erejű, ezért az emberölésre irányuló szándék megállapításának szigorú kritériumok alapján kell történnie. Önmagában nem elegendő a bűncselekmény végrehajtásának veszélyes módja (például hadonászás egy vágott sérülés létrehozására alkalmas eszközzel). A tényállás megállapításához a bíróságnak az elkövetés körülményeivel kapcsolatos összes felvetődő körülményt figyelembe kell vennie.

Elsősorban az a kérdés, hogy az elkövető felismerhette-e azt, hogy cselekménye alkalmas lehet az élet kioltására; vagy pedig bízhatott abban, hogy nem következik be a sértett halála. Az első esetben a bíróság a vádlottat emberölés büntetnének kísérlete vagy emberölés büntette miatt ítélni el. A második esetben azonban az elkövető csak súlyos testi sértés büntette miatt ítélni lehet [Btk. 164. § (3), (8) bek.] háromtól nyolc évig terjedő szabadságvesztésre. Az áldozat halála esetén gondatlanságból elkövetett emberölés vétsége miatt [Btk. 160. § (4) bek.] egytől öt évig terjedő szabadságvesztés, vagy halált okozó testi sértés büntette miatt [Btk. 164. §(8) bek.] kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés szabható ki.

A fej, a nyak, a mellkas és a has területeinek *vágott sérülései* esetén az elkövetőnek tudatában kell lennie, hogy az áldozat akár bele is halhat a sérülésébe. Az emberölésre irányuló szándék ilyen esetben *igen valószínűnek* tekinthető³⁶, így az elkövetőt emberölés kísérlete [Btk. 160. § (1) bek.], emberölés, vagy az emberölés minősített esete [Btk. 160. § (2) bek.] miatt öt és húsz év között terjedő vagy „életfogytig” tartó szabadságvesztésre is ítélni lehet a bíróság. A sérülések egyértelmű megnevezése és részletes leírása elengedhetetlen tehát a könnyű, a súlyos vagy az életveszélyt okozó testi sértés [Btk. 164. § (2), (3), (8) bek.] elkülönítéséhez.³⁷

A *metszett* és *vágott* sérülések gyógytartama is különbözhet egymástól. A könnyű testi sérülések szövődménymentes esetben többnyire gyorsan gyógyulnak, míg a súlyos testi sérülések leginkább lassan gyógyuló sérülést jelentenek. *Vágott* sérülések esetén az erőbehatás mértéke miatt a lágyrészek általában roncsolódnak, csontsérülések is keletkezhetnek, és nagyobb a szövődményes gyógyulás esélye, emiatt ez a sérüléstípus többnyire súlyos testi sértést jelent.

35 Uo. 83. o.

36 Philipp Schneider – Fogarasi, Katalin – Thomas Riepert: i. m. 271. o.

37 Philipp Schneider: i. m. 178. és köv. o.

A sérülést okozó eszköz használatának és a sérülés keletkezési mechanizmusának együttes ismeretében tudunk következtetni az elkövető *szándékára*. A kés véletlenszerű (hadonászás – nem irányított) használata esetén keletkezhetnek *metszett* és – felszínes, kevésbé súlyos – *vágott* sérülések (különösen akkor, ha a kés tömege nagyobb), míg szándékos használat esetén a kés *metszett sérülés* létrehozására alkalmas. A két kézzel fogott fejszével vagy az egy kézzel fogott baltával történő fenyegetés, hadonászás esetén akár *metszett* sérülés keletkezhet, azonban szándékos, sújtó erőhatás esetén ezek az eszközök *vágott* sérülés létrehozására inkább alkalmasak.³⁸ A pontosan használt terminológia a láttelemben igazolni tudja a tanúvallomásokot, továbbá segíthet az önvédelem kérdésének megítélésében. Önvédelmre vagy fenyegetésre lehet következtetni, ha a *vágott sérülés* okozására alkalmas eszközzel *metszett sérülést* hoznak létre. Ha az ilyen eszközzel *vágott sérülést* okoznak, akkor valószínűbb a *szándékosság*.

Az életveszélyt okozó testi sértés gyanúja esetén a szándék megítélésében a Btk. 164. § (8) bekezdés alapján döntő szerepe van annak a kérdésnek, hogy a fej, a nyak, a mellkas és a has területén nagy erővel létrejött *vágott* sérülésről³⁹, vagy e területek egyikén egy – *in dubio pro reo* – az életet nem veszélyeztető *metszett* sérülésről van szó. A bíróság a büntetési tétel megállapításakor – súlyosbító vagy enyhítő körülményként – veszi figyelembe az erőbehatás mértékét, intenzitását és az elszennvedett sérülést. A kisebb élszögű eszközzel okozott *vágott* sérülések sebszélei és sebfalai a *metszett* sérülésnél látottakhoz hasonlíthatnak. A különbség a sérülés mélységében, a sebzugok és a sebkörnyezet kinézetében van. Metszett sérülésnél típusosan mindkét sebzug hegyesszögű.⁴⁰ Éllel és hegyyel bíró eszköz kombinált, úgynevezett *szúrva-metszett* sérülést hozhat létre, amelynél az egyik sebzug lekerekített, míg a másik hegyesszögűt zár be. A *szúrva-metszett* sérülések olyan esetekben, amikor a szúrás cselekmény során az eszköz és/vagy a sértett egymáshoz viszonyítva elmozdul, a seb fecskefarok alakú lesz.⁴¹ *Vágott* sérülésnél az eszköz nagy erővel, élének teljes vagy csaknem teljes hosszában hatol a szövetek közé, ezért a sebzugok lekerekítettek lehetnek, vagy a sebzugok folytatásában további repesztett sérülések keletkezhetnek. *Vágott* sérülés környe-

38 Bajnóczky István: Igazságügyi orvostan. Tantermi előadás. Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Igazságügyi Orvostani Intézet, Pécs, 2013

39 Sérülésekről, amelyek nagy valószínűséggel a sértett halálát is okozhatják, lásd Karsai Krisztina: i. m. 325. o.; Kónya István: i. m. 490–491. o.

40 Sótónyi Péter (szerk.): i. m. 123. o.

41 Bernhard Madea: i. m. 126. o.; Sótónyi Péter (szerk.): i. m. 128. o.

zetében és a sebszéleken gyakoriak a zúzódások, vérbeszűrődések is.⁴² A vizsgált látteleletanyagban előforduló élhatásra keletkezett sérülések kapcsán a sebzugokat egy esetben sem, a sebalapot és a sebkörnyezetet is csupán a *szúrva-metszett* sérülések két esetében írták le.⁴³ Azokban az esetekben, ahol a sebjellemzők dokumentációja nem szerepelt a látteleleten, az igazságügyi orvos szakértő csupán a látteleletben található kórismére hagyatkozhatott.

A helytelen kórismét és/vagy hiányos sérülésleírást tartalmazó látteleletből azonban nem tud helyes következtetéseket levonni az igazságügyi orvos szakértő, így a bíróság előtt elhangzó minden kijelentése felett Damoklesz kardjaként lebeg az a lehetőség, hogy a látteleletben esetleg felcserélték a *metszett* és *vágott* kifejezéseket. A felcserélés oka természetesen nem a szaktudás hiánya, hanem a gyakorló orvosok és az igazságügyi orvos szakértők által használt megközelítés közötti különbség, amely a szakkifejezések használatában is visszatükröződik. A manuális orvosi szakmák által használt szakirodalom nagyobb része napjainkig egy kategóriába sorolja a *metszett* és *vágott* sérülést.⁴⁴ Ellenben az igazságügyi orvostani szakirodalom e két típust az eltérő keletkezési mechanizmusok alapján egységesen külön kategóriaként kezeli.⁴⁵ Ha a látteleletet az orvos a szakmája „hagyományai” szerint tölti ki, és ezzel figyelmen kívül hagyja az igazságügyi orvostani szakirodalomban, valamint a 16-os számú módszertani levélben rögzített irányelveket, az a *vágott* és *metszett* sérülések következményes felcseréléséhez vezethet.

Következtetés

Testi sértések esetén a részletes és pontos orvosi dokumentáció megkönnyíti az igazságügyi orvos szakértő számára a sérülések megítélését és segíti a büntetőeljárásban részt vevő hatóságok munkáját. Az orvosi dokumentációnak bizonyos esetekben kiemelt szerepe lehet a bűncselekmény bizonyításában, így a büntetési tétel kiszabásában. A dokumentáció készítésekor törekedni kell a

42 Sótonyi Péter (szerk.): i. m. 132–133. o.

43 Fogarasi, Katalin: i. m. 63–65. o.

44 Boros Mihály (szerk.): Sebészeti műtéttan. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2006; Flautner Lajos – Sárváry András (szerk.): A sebészet és traumatológia tankönyve. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2003; Kiss Lajos (szerk.): Sebészet és traumatológia. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1994; Rubányi Pál: Sebészet. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1972

45 Fogarasi Katalin: Sebtípusok, sebleírások terminológiai problémái traumatológiai látteleleteken. In: Silye Magdolna (szerk.): Porta Lingua. Tudományterületek és nyelvhasználat. Szaknyelvoktatók és -kutatók Országos Egyesülete, Debrecen, 2010, 121–138. o.

sérülések (például a *metszett* és *vágott* sérülések) jellemzőinek részletes leírására, a járulékos – kezelést nem igénylő – panaszok, sérülések rögzítésére, illetve a sérüléstípusok egyértelmű megnevezésére. A sérülés orvosi ellátása és gyógyulása után az igazságügyi orvos szakértő és a bíróság kizárólag az ellátó orvos dokumentációja alapján tud következtetni a sérülés vagy sérülések keletkezési mechanizmusára. Törekedni kell tehát egy egységes, nemcsak gyakorló orvosok, hanem az igazságügyi orvos szakértők szempontjából is kielégítően részletes dokumentáció készítésére. A dokumentációs hiányosságok általában a berögzült szokásokra vagy az ellátó személyzet önhibáján kívüli okokra vezethetők vissza. Fontos szem előtt tartani, hogy az egészségügyi dokumentációban található hiányosságoknak nem csupán büntetőjogi következményük lehet, hanem bizonyos esetekben kártérítési felelősség megállapítására is sor kerülhet, vagyis polgári jogi következményekkel is számolnunk kell.

